

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

ЛИК

Часопис за књижевност, језик и културу

Издаје једном годишње

Главни уредник

Емир Кустурица

Андрићев институт, Република Српска

Уредник

Проф. др Милош Ковачевић, Универзитет у Београду

Филолошки факултет, Србија

Уређивачки одбор

Проф. др Мило Ломпар Универзитет

у Београду, Филолошки факултет, Србија

Проф. др Марина Ремњова, Универзитет Ломоносов, Филолошки факултет, Русија

Проф. др Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Филолошки факултет, Русија

Академик Слободан Грубачић, Српска академија наука у уметности, Србија

Проф. др Милош Ковачевић, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале,
Република Српска

Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, Република Српска

Проф. др Валентина Питулић, Универзитет у Приштини, Филозофски факултет Косовска

Митровица, Србија

Проф. др Људмила Ивановна Ручина, Државни Универзитет у Нижњем Новгороду, Русија

Проф. др Лариса Игоревна Жуковскаја, Државни Универзитет у Нижњем Новгороду, Русија

проф. др Роберто Вералди, Универзитет Габријел Д'Аунцио у Пескари, Италија

Мухарем Баздуљ

Др Гордана Станчић, Андрићев институт, Република Српска

Секретар Одбора

Др Гордана Станчић, Андрићев институт, Република Српска

Сарадници

Жељка Остојић, Андрићев институт, Република Српска

Рецензенти

Проф. др Душан Живковић

Проф. др Часлав Николић

Проф. др Бојан Ђорђевић

Проф. др Гордана Ђоковић

ISSN 2303-8640
УДК 82

ЛИК

Година VIII
Број 13

Андрићград, 2022

САДРЖАЈ / CONTENT

„ВЕЛИКА НАГРАДА ИВО АНДРИЋ” АНДРИЋЕВОГ ИНСТИТУТА У АНДРИЋГРАДУ ЗА 2021. ГОДИНУ

Одлука о додели „Велике награде Иво Андрић”
за најбољу књигу Јевгенију Водолазину 9

Одлука о додели „Велика награде Иво Андрић”
за животно дело песнику Мирославу Максимовићу 11

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

Др Мило Ломпар
НОМО VIATOR..... 17

Др Весна Тријић
ИГРА КАО ПРИНЦИП У ПРИПОВЕДАЊУ
БРАНИМИРА ШЋЕПАНОВИЋА..... 57

Др Војо Ковачевић
ПОСЛЕДЊА ИГРА СА „ЂАВОЛОМ” 73

Бошко Милосављевић
ИГРА, БОКС И ЕТИКА У РОМАНУ
„КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ”
ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА 83

БИБЛИОГРАФИЈА

Др Гордана Станчић
БИБЛИОГРАФИЈА ЗБОРНИКА РАДОВА СА НАУЧНИХ
СКУПОВА ОДЈЕЉЕЊА ЗА КЊИЖЕВНОСТ
АНДРИЋЕВОГ ИНСТИТУТА (2014–2021) 93

ПРИКАЗИ

Др Милош Ковачевић ЈЕЗИК СРПСКЕ ПРОЗЕ У ОГЛЕДАЛУ СТИЛИСТИКЕ И ЛИНГВИСТИКЕ.....	173
Др Милош Ковачевић ИЗУЗЕТНА КЊИГА ИЗ СРБИСТИЧКЕ ЛИНГВОСТИЛИСТИКЕ	183

„ВЕЛИКА НАГРАДА ИВО
АНДРИЋ” АНДРИЋЕВОГ
ИНСТИТУТА У АНДРИЋГРАДУ
ЗА 2021. ГОДИНУ

Жири за доделу „Велике награде Иво Андрић” у саставу: Слађана Илић (председник), Мило Ломпар и Желидраг Никчевић донео је на завршној седници, одржаној 22.11.2022. године, једногласну

ОДЛУКУ

Да се Награда за животно дело за 2021. годину додели песнику Мирославу Максимовићу.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Мирослав Максимовић један је од најзначајнијих савремених српских песника. Аутор је бројних збирки поезије и две књиге есеја. Превођен је на многе стране језике и добитник је најпрестижнијих српских књижевних награда. Његове најзначајније збирке су: *Сјавач њод ујијачем* (1971), „Бранкова награда”; *Мењачи* (1972), награда „Милан Ракић”; *Песме*, Српска књижевна задруга (1978); *Сонети о живојним радостима и тешкоћама* (1986), награда „Бранко Миљковић”, награда „Раде Драинац”; *55 сонети о живојним радостима и тешкоћама* (1991), награда „Исидора Секулић”; *Небо* (1996), награда „Бранко Ћопић”; *Изабране њесме* (2000), „Змајева награда”, „Дучићева награда”; *Београдске њесме* (2002), „Дисова награда”, „Жичка хрисовуља” (2005); *77 сонети о живојним радостима и тешкоћама* (2008), награда „Васко Попа”, награда „Скендер Куленовић”; *Бол* (2016).

Добитник је и награде „Десанка Максимовић” за целокупно песничко дело.

Поезија Мирослава Максимовића садржи мотиве и теме који су у вези са животом модерног човека, са „животним радостима и тешкоћама”, често алогичне слике, парадоксе, иронију и контраст.

Његов опус садржи и аутопоетичке теме и мотиве, свест о природи песме и певања, али и успостављања односа између високоосетљивог бића песника и света у којем је затечен.

Песнички опус Мирослава Максимовића карактеристичан је и по формалној и тематској разноликости, као и по унутрашњој кохерентности. Читајући његове збирке, уочавамо специфичан вид дозивања међу њима, аутоцитатности и алузија на песничке слике из претходних збирки, као и развијање и преображавање одређених сталних мотива, карактеристичних за његову поезију, који у тим процесима добијају додатне значењске слојеве.

Како песник каже: „Поезија је чудан, али аутентичан сведок времена”. У моћи њеног сведочења нарочито се уверавамо читајући књигу *Бол*. Она је пример високе естетизације и уметничке универзализације трауматичног догађаја који је обележио не само Максимовићеву породицу, већ и цео српски народ. Она снажно доприноси да усташки геноцид над Србима (1941-1945), као и страдање њихових жртава, добију одговарајуће место у националној култури и култури сећања.

Због свега наведеног Мирослав Максимовић достојан је добитник „Велике награде Иво Андрић” за животно дело.

Чланови жирија:

1. Слађана Илић, председник
2. Мило Ломпар
3. Желидраг Никчевић

Жири за доделу „Велике награде Иво Андрић” у саставу Слађана Илић (председник), Мило Ломпар и Желидраг Никчевић донео је на свом завршном састанку 22.11.2022. године једногласну

ОДЛУКУ

да се „Велика награда „Иво Андрић” за најбољу књигу додели Јевгенију Водолазкину за роман „Бризбејн”, у издању Службеног гласника у Београду.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Јевгениј Водолазкин је руски прозни писац (рођен у Кијеву, 21. фебруара 1964), добитник најважнијих руских и неколико међународних награда. Његова дела одликују присуство хумора, пажљив однос према детаљима, јасан и једноставан стил. Водолазкин је изузетан познавалац древне руске књижевности. Године 2000. одбранио је докторску дисертацију на тему „Светска историја у књижевности древне Русије”. Годинама је проучавао концепт приповедања у књижевним споменицима. Његова библиографија садржи научне чланке и тематске монографије. Осим на пољу истраживања, аутор се доказао и на уметничком пољу.

Његов роман „Лавр” (2012) изазвао је праву сензацију. Дело је пропраћено огромном пажњом читалаца и критике, не само у Русији, а Водолазкин постаје један од најуваженијих аутора савремене руске прозе. „Лавр” је живописан пример специфичног фантастичног жанра. Нелинеарност времена, магични догађаји, анахронизми у говору ликова уско су испреплетени када се комбинују прошло и садашње доба. Роман је постао пример хагиографије и односи се на каноне научне фантастике које су формулисала браћа Стругацки: чудо – мистерија – аутентичност.

Следећу (2013) годину обележио је излазак Водолазкинове књиге „Кућа и острво, или оруђе језика”. Роман је заснован на стварним догађајима, тачније, на причама које су аутору испричали пријатељи и познаници. Кроз њих се лако види и Водолазкин поглед на свет.

Године 2015. појавио се роман „Авијатичар” који говори о почетку 20. века. Његова главна тема је однос хероја према сопственој историји. Кроз биографију одређене особе, аутор говори о историји Русије. Са огромним искуством у научно-истраживачкој делатности иза себе, Евгениј Водолазкин проучава књижевне изворе, мемоаре, поуздане хронике догађаја епохе. На тај начин, аутор пружа читаоцу могућност да са објективне тачке гледишта сагледа описану тему, говорећи о занимљивим чињеницама и стварним догађајима, истовремено их мистификујући и демистификујући.

Евгениј Водолазкин је 2018. објавио роман „Бризбејн”, наставак приче о јунацима „Лавра” и „Авијатичара”, чија се судбина, као у античкој трагедији, изненада мења. Глеб Јановски, виртуозни музичар, на врхунцу успеха, због болести више не може да наступа и покушава да пронађе други смисао живота, нову тачку ослонца. То настоји да учини ослањајући се на прошлост. Он покушава да сећања на детињство и младост споји са садашњицом (у Немачкој и поново у Кијеву), сада већ почетком 20. века – драга сећања на совјетску Украјину и његову баку, детињство у Кијеву, младост и студије у Лењинграду, живот у студентском дому, сусрет са вољеном женом и губитак осећаја велике домовине после распада Совјетског Савеза... Нашавши се у Немачкој, Глеб се присећа најлепших тренутака у животу. Изгледа као да је свуда био, осим можда у Бризбејну, у Аустралији, где је некада сањао да отпутује. Само Бризбејна нема међу тим бескрајним путовањима. Постоји ли уопште тај град, или је то тек привид, машта, утопијски идеал, музика сфера? „Роман сасвим сигурно нема никакве везе са градом Бризбејном”, каже Водолазкин. „Бризбејн је симбол одласка са друге стране земаљске кутле, циљ начињен од снова, од напора, циљ који је, наравно, недостижан.”

Одушевљени романом, критичари су га назвали најмузикалнијом књигом руске књижевности.

Књиге Јевгенија Водолазкина читају се широм света. Објављене су на 34 језика, и, наравно, на српском. По оцени критике, у његовој литератури преовлађује загонетна, очарвајућа унутрашња стрепња, умекшана и пажљиво пресењена врхунском иронијом. Водолазкин, од детињства заљубљен у руске епове, бајке и древне хронике, увек пише и говори смиреним интонацијама чеховљевског интелектуалца, изнова градећи бајке и хронике од којих једна – роман „Бризбејн” – заслужено добија „Велику награду Иво Андрић”.

Чланови жирија:

1. Слађана Илић, предсједник
2. Мило Ломпар
3. Желидраг Никчевић

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

Др Мило Ломпар
Филолошки факултет у Београду

Оригинални научни рад
УДК: 821.163.41.09-992
DOI: 10.7251/LIK2313017L

НОМО VIATOR

У раду се анализирају приповедне последице које остварује искуство страности у путопису *Љубав у Тоскани* Милоша Црњанског. Њих омогућава средишњи положај појма *homo viator*. Његово одређење долази из списка Габријела Марсела. Природа *homo viator*-а условљава да у *Љубави у Тоскани* долази до испреплетаности модерне и мистичке димензије приповедања. Путовање тела одговара модерном путовању, а путовање душе мистичком путовању. Код Црњанског, модерно путовање обезбеђује присуство нихилистичке осећајности, док мистичко путовање обележава присуство гностичке осећајности. Њихова подударност ствара модерну осећајност у *Љубави у Тоскани*.

Кључне речи: *Љубав у Тоскани*, нихилистичка осећајност, гностичка осећајност, *homo viator*, странац.

У писму снахи, написаном 13. марта 1963. године у Лондону, у одговору на сазнање о томе како је његов преминули брат „желео да дође до Лондона а није за то имао средстава”, Црњански наглашава како је сиромаштво – које ускраћује човеку могућност да путује – „знак нашег времена”. И он, ето, „просјачи” и гледа женину сенку до поноћи нагнуту над писаћом машином. Као илустрацију њиховог сиромаштва, он наглашава да су њих двоје последњи пут видели родбину још давне 1939. године. Као контрастна поента ових невеселих вести, појављује се пишчево опажање: „Други путују. Чак и континенте прелећу.”¹ Оваква жалост због немогућности путовања није необична за писца чији је новински псеудоним био „М. Путник”. Тај псеудоним

1 Радован Поповић, *Бескрајни љави круји*, Службени гласник, Београд, 2009, 295.

је свакако био и облик сећања на неке од предака који беху носили такво презиме. Али, он је истовремено означавао дубоки егзистенцијални порив који бива отиснут у имену. Одједном је – и сасвим неочекивано – искрсла паралела са Његошем, који је назначио запретану везу егзистенције и путовања: „Ко не путује тај не живи.”¹ Иако је упознавање света неумитна последица путовања, ипак веза између живота и пута као да бива образована негде изнад људског љубопитства и радозналости у односу на свет, негде у подручју самосазнања: дамар живота тајанствено одјекује у представи о путу. Јер, пут доводи до *језира* из ког избија човеков живот. Какав је то пут?

Ово питање лебди над размишљањем о путописној рефлексiji у делу Милоша Црњанског. Да ли је она преваходно спољашњег карактера: окренута свету? Или су у њој запретани и делотворни унутрашњи садржаји пишевог духа, па је приповедно окренута егзистенцијалном *ја*? Као спољашња, жалост за путовањем, или доживљај пута, преваходно су израз вишестране радозналости, у којој пресудно значење има потреба да се човек суочи са непознатим или друкчијим или страним. Као унутрашња, жалост за путовањем обележава човеков порив за самоогледањем у страности. У том пориву налази се неутрвено осећање дистанце у односу на простор или свет у којима се човек налази. Као да му сама дистанца помаже да учврсти свест о себи у односу на свет, па отуд не искључује проживљену присност са непознатим окружењем. Оваква свест има својство инфинитезималне свести о себи унутар радикалне блискости са страним.

Као да тон из писма Црњанског обележава свест о спољашњој димензији путовања: његово „други путују”, означивши у свести *не-ја*, појачано сазнањем о томе да „чак и континенте прелећу”, описује *мноштво* које путује, „свијетску мјешавину”,² којем његово *ја* не припада. Спољашњи карактер путописне рефлексije одређен је сазнањем о томе

1 „Писмо Димитрију Владисављевићу, Напуљ, 31. јануара 1851”, Петар II Петровић Његош, *Изабрана писма*, Целокупна дела, књига шеста, Обод – Цетиње, Просвета – Београд, 1975, 202.

2 „Писмо Димитрију Владисављевићу, Напуљ, 31. јануара 1851”, 202.

да путују *многи*, јер *многи* су они који нису *ја*. Ништа не мења на ствари и када се – у реторичком пренаглашавању – каже да *сви* путују, јер ни *сви* парадоксално нису *ја*. Свет је, дакле, постао – или је одувек и био, само се теже примећивало – премрежен путницима. Да ли то значи да је Црњански горко забележио да је готово сваки човек – осим њега у тренутку писања – *homo viator*?

1.

Када је – у односима *ипријоведној* унутрашњег и спољашњег својства – путописна рефлексивна сведочанство о томе да је у *еџистенцијалном* смислу реч о човеку путнику? Када онај који пише о путнику, путовању и путницима, може понети одређење – *homo viator*? Сам појам се може разумети у складу са спољашњим карактером путовања: сви негде путују, па путовањима обележавају места у свету. Човек постаје путник у одређењу да припада свету: и када га не познаје. Но, постоји и унутрашњи карактер путовања: крећући се простором, човек непрестано ослушкује унутрашњи дамар сопствене свести, па успоставља невидљив однос са самим собом. У тим еџистенцијалним тренуцима, *homo viator* поприма својства метафизичког путника. Путописна рефлексивна би била, отуд, готово узорно искуство додира присности и отуђености, аутентичности и страности: у истом приповедању. Сусрет са непознатим, као спољашње својство путописне рефлексивне, био би приповедни знак човекове разлике у односу на свет. Јер, дистанца сведочи о извесној отуђености, па чак и кад се она – што се у приповедању дешава – праметне у присност. И тада је, наиме, присност испуњена извесним савладавањем дистанце и отуђености.

Спољашње својство путописне рефлексивне почиње од отуђености, па се потом распростире различитим путањама. Образовано у приповедној интеракцији са спољашњим својством, унутрашње својство путописне рефлексивне сведочи о аутентичности као нечему што не обезбеђује само дистанцу

у односу на свет. Јер, аутентичност истовремено обезбеђује и осећање да постоји неко језгро, као јаство, у којем човек као да губи дистанцу у односу на себе. Самосвесно успоставивши своје ја у приповедању, као *homo viator*, човек у егзистенцијалном смислу каже: то сам ја. Човек је, дакле, путник на спољашњи начин као биће које крстари простором; на унутрашњи начин, он је метафизички путник, као биће које се креће ка себи, ка јаству, ка аутентичности.

Овај приповедно разнострани однос између аутентичности, као присности и самопрепознавања, и отуђености, као препознавања у свету, обезбеђује искуство страности. Оно је приповедно омогућено поступцима *исцртањивања*. Но, шта егзистенцијално означава *исцртањеност*? Ако су у њој окупљена значења која обележавају изузимање из поретка,³ а ако поредака има различитих, од космичких до друштвених, од породичних до интелектуалних, онда пострањеност обележава сазнање о човеку који је странац унутар поретка у којем се налази. У том стању има неке подударности са значењима егзистенције. Она – како је тврдио Унамуно – обележава осећање бити ван себе: истински постојати значи бити ван онога у чему се постоји.⁴ Габријел Марсел тврди слично: „Најбољи део моје персоналности не припада мени.” (М, 19)⁵ У пострањењу, дакле, пребива отуђеност: можда космичка, можда друштвена, свакако егзистенцијална. Али, истовремено, пребива и аутентичност. Јер, нема отуђености, ако нема присности. Бити странац не значи само бити нечему стран него *истовремено* значи бити нечему присан: негде бити код куће.

Поступци пострањивања обухватају оба пола приповедне фигуре *сцртаца*, и аутентичност и страност, и присност и отуђеност, док би сваки од тих појмова, узет самостално, приповедно обухватио само један пол значења.

3 Bernhard Valdenfels, *Topografija stranog*, preveo Dragan Prole, Stylos, Novi Sad, 2005, 11, 37.

4 Migel de Unamuno, *O tragičnom osećanju života*, prevela Olga Košutić, Kultura, Beograd, 1967, 161.

5 Овако обележавамо издање: Gabriel Marcel, *Homo Viator (Introduction to a Metaphysic of Hope)*, Henry Regnery Company, Chicago, 1951, 19.

Homo viator би, дакле, могао представљати приповедни чвор у ком се прожимају човек путник и путник ка себи: *свећ*, који је превасходно дат као простор, и саморазумевање, које је првенствено везано за време, као *ја*. Унутрашња путања путника ка себи, као однос аутентичности и страности у искуству идентитета, подударна је са спољашњом путањом путника по свету: „Страност изван нас одговара једнако изворној *страности* у нама, која искључује пуну самоприсутност и саморасполагање.”⁶ Обе путање припадају искуству страности које доводи у средиште егзистенцијалне пажње – искуство аутентичности.

Путописна рефлексивност као да представља најразвијенији облик сусрета путника ка себи и путника по свету: у фигури *homo viator*-а. У дневничком писању, саморазумевање најчешће подвлашћује спољашњи простор, чак и кад обележава јунакове акције у том простору. У романескном приповедању, саморазумевање је проблематизовано *посредовањем* које обезбеђује *аутиномија* (фикционализација) самог приповедања. Јер, оно бива потиснуто спољашњим и унутрашњим покретима јунака, чак и када је он директна транспозиција саморазумевања: од аутобиографског романа до романа у првом лицу. У путописној рефлексивности овај однос као да се налази у релативној равнотежи, која има еминентно *књижевни* карактер, јер почива на „осетљивој равнотежи између имплицитног изражавања обликом и експлицитне вербалне изјаве”⁷.

Отуд би се питање које Црњански поставља у писму из 1963. године, испод жалобног тона због тога што он никуд не путује, могло разумети на неочекиван начин: како *ја* путујем, иако нигде не идем у простору, док други путују, јер се чак премештају с континента на континент? Како, дакле, спазивши њихово кретање, *ја* путујем док не путујем? Да ово неизречено питање може пребивати у подтону исказа Црњанског сугерише околност да је пишчево писмо настало у време завршног уобличавања романа *Код Хийерборгејаца*. Оно је, дакле, плод једног могућег преображаја путописне рефлексивности.

6 Bernhard Valdenfels, *Topografija stranog*, 167.

7 Jovan Hristić, *Oblici moderne književnosti*, Nolit, Beograd, 1968, 165.

Да бисмо препознали како је Црњански стигао до тог облика приповедног кретања које дочаравају *Хијердорејци*, ваља препознати приповедне облике који су водили ка том не-путојућем путовању у Риму. То су они облици који су почивали на равнотежи – неопозиво нарушеној у *Хијердорејцима* – између спољашњег и унутрашњег кретања унутар путописне рефлексije. Требало би, дакле, расветлити однос између два основна чиниоца у путописној рефлексiji *Љубави у Тоскани*. Потребно је да их упоредимо са променом коју је путописна рефлексija доживела у роману *Код Хијердорејаца*: у којим моментима је очувала путописни карактер, а у којим се променила и прешла у романескну рефлексiju? Те промене свакако припадају својствима *homo viator*-а.

Ко је овај метафизички путник? У *homo viator*-у се очитује идеја путовања: „Идеја путовања, која обично није разматрана као нешто што има вредност или примену специфично филозофског реда, нуди међутим ненадмашиву предност заједничког окупљања детерминација које припадају и времену и простору” (М, 9). Ово окупљање просторних представа делује саморазумљиво, јер путовање представља померање од једне до друге тачке у простору, од улице до улице, од града до града, од континента до континента, док учинци представе о времену делују загонетно. Јер, они се појављују у путничковој свести, у асоцијацијама стопљеним са искуством, па се путовање често спаја са нечим што је мање очигледно и представљиво, премда је делотворно. Отуд се јавља питање о томе „како се постиже таква синтеза” (М, 9) времена и простора у идеји путовања? Околност да топографија припада простору, а сећање времену, открива да је сама синтеза обезбеђена дејствима *душе*. Јер, „душа је та која је путник; то је душа и само душа која може рећи са највећом истином да 'биће' нужно значи 'биће-на-путу'.” (М, 11) То би значило да идеја путовања, и испод најдиректнијих конкретизација, у себи носи као средишњи мотив – представу о путовању душе. Биће на путу увек је биће чија душа путује, чак одвојено од сазнања о томе какав је положај тела у простору: путник је – у коначној анализи – свагда метафизички путник. То би значило да је у идеји путовања ситуирана

дуга метафизичка и религијска традиција. Још у драгоценом псалму гностичке секте наасена појављује се представа о *свeјшом њуш*, па Исус каже: „И пренећу тајне светога пута/ давши им име Знање (*Гносис*).” Отуд: „’свети пут’ је успеће Душе и ’пнеуматичара’ (гностицара) на небо. Разуме се, све то тајно знање откриће Исус само ’изабранима’”⁸

Шта би, онда, било путовање душе као њен најаутентичнији израз, који је опстао и у временима у којима је сенка његове традиције наизглед избледела? Ускођење душе ка нематеријалном космосу и Богу важан је мотив не само у светској књижевности него и у великим делима српске књижевности, каква је *Луча микроkozма*. Али, *њошиска* представа о путовању душе има двоструки вид. Кретање душе, као представљиво, приказано је кроз физичко померање у простору, кроз покретна и непокретна небеса, увек од нижих ка вишим сферама. То су мотиви познати у гностичком и апокрифном наслеђу.⁹ Померање у физичком простору представља одређивање стадијума кроз које душа пролази и који су *непредстављиви*. Јер, пролазећи кроз њих, она се примиче духовном искуству, открићу пнеуматика у јаству, као искуству чија последња станица омогућава мистичко јединство с Богом.¹⁰ Путник душе је психик, онај у коме су помешани нижи и виши стадијум егзистенције, па се он – у путовању душе – удаљава од хилика, који остаје заробљен материјалним светом, и примиче пнеуматику, чије духовно искуство омогућава приступ сазнању и мистичком јединству.

У поетској представи, елементи простора – сфере, анђели, небеса, млечни путеви, звезде – представљиво обежавају оно што су непредстављиви моменти раслојавања хиличког стадијума душе и проналажења њеног поновног идентитета у пнеуматичком искуству. Путовање душе увек је, дакле, везано за судбину човековог идентитета:

8 Мирослав Марковић, *Студије о религији антике*, Српско друштво за хеленску философију и културу – Јасен, Никшић, 2001, 89.

9 *Koptski gnostički tekstovi*, preveo Goran Briški, Demetra, Zagreb, 2007, 243, 381.

10 Мило Ломпар, *Њеош – биографија њејовој њесништва*, Православна реч, Нови Сад, 2019, 298.

за одређујући стадијум самог јаства. Отуд је оно – у свом непредстављивом виду – увек везано за време, јер подразумева повратак у пре-егзистенцијално стање, као пут у правреме самог времена. Простор је, дакле, *йоеџски* спојен са историјским и предметним у путовању душе, док је време везано за нематеријални идентитет путника. Њихова синтеза обележава *homo viator*-а.

Ова мистичка путања постаје модернистичка путања идентитета, као што је визионарски завршетак модернистичког романа, и у свом епифанијском виду, битно везан за давнашње религијско и духовно наслеђе.¹¹ У модернистичкој путањи обликовања самог *ја* које припада *homo viator*-у појављују се – као одређујуће чињенице – два егзистенцијална својства: нада и ситуација. Метафизички карактер *наде* потврђен је њеним различитим својствима. Она почива на жељи и вери (М, 29); води спасењу (М, 30); има нешто надрационално у себи, што је разликује од оптимизма, јер је она мистерија а не проблем, па се отуд подудара са духовним начелом (М, 35); иде даље од прихватања, она је облик не-прихватања, позитиван и различит од револта (М, 38). Све то показује да је онтолошко својство *наде* неодвојиво од *вере* (М, 46). Али, нада подразумева и фундаменталну везу свести са временом (М, 52). Њена метафизичка природа усмерена је у сасвим одређеном правцу: „Ја се надам у Тебе, за нас’, таква је аутентична формула наде.” (М, 93) У тој формули, као исходиште наде, појављује се Бог. Надахнут оваквим садржајима *наде*, *homo viator* се открива преваходно као метафизички путник, који укључује и друге у своје путовање.

Но, очувавши метафизичко залеђе, нада у модернистичкој редакцији може потиснути, преиначити и раскинути везу са религијским залеђем. И тада, међутим, она обликује особено метафизичко искуство као одговор на човекову свест о ситуацији. Колико је модерна ситуација она у којој се образује веза са надом као веза која утемељује *homo viator*-а? Јер, модерна ситуација препознаје свој метафизички основ у идеји путовања. Та идеја, дакле, изражава метафизичке садржаје наде и модерне ситуације. У представи о *homo viator*-у,

11 William R. Thickstun, *Visionary Closure in the Modern Novel*, Macmillan Press, London, 1988, 13-29.

нада остаје везана за одређено егзистенцијално осећање у модерној ситуацији: „Нада је ситуирана унутар поретка искушења, не само кореспондирајући са њим, већ образујући истински *одговор* нашег бића. Употребљавам метафорички термин мрак, али у овој метафори нема ничег случајног. То је, заиста, истина да кроз искушење које имам на уму, откривам да сам ускраћен за неограничени период светлости за којим чезнем.” (М, 30) Одана душа је осуђена на искуство таме и мора бити сродна са искушењем да би, изнутра ослепљена, морала проћи кроз ноћ (М, 151). Свест о животу као таме, чежња за неодредивом светлешћу, осећање откинутости од ње: то су битна обележја гностичке ситуације. Такво је и незнање о томе да душа – као средиште идеје путовања – увек бива упућена ка светлу које још није опажено, које тек треба да буде рођено, а да је она вођена надом да ће бити ослобођена из садашњег мрака, као мрака чекања који не може бити продужен без осећања органског распадања (М, 31).

Из овако прецизно оцртане путање душе, из овако успостављених полова гностичке ситуације, следи гностички парадокс: „што је мање живот искушан као заточеништво, мање ће душа бити способна да види сијање застртог, мистериозног светла”, које „осветљава средишно место становања душе” (М, 32). Ово мистично место душе не мења него утврђује чињеницу да „опште стање човека, чак и кад се његов живот утврђује као нормалан, јесте увек стање заробљеног”. Оно је такво због „ноћи која прекрива његов почетак и његов крај” (М, 58). Отуд је он створење које је „стрмоглављено у буку и вреву” (М, 71). Путник се налази у свету који је бука, врева, метеж – то су корелативи гностичке осећајности; он пролази кроз тај свет вођен надрационалном надом, па је његово путовање *истовремено* везано за подручје које је с оне стране буке, вреве и метежа. Јер, он осећа да је ту запао „грешком” (М, 76): из које му је једино преостало да се извуче (М, 77).

Како? Путовањем душе. Човеков избор је прецизан: он ће ухватити „сјај значења свете везе” са животом или ће остати „сам у мрачном и упрљаном универзуму” (М, 88). Све су то својства мистичког путовања или потонућа у модерни

нихилизам. Постоји, дакле, тренутак када мистичко путовање бива замењено модерним путовањем: „од момента када нисмо више уопште сигурни да смо истински примили нешто, када се питамо да ли нисмо заведени у замку егзистенције, и штавише да то није резултат неке натприродне воље, већ игре слепих сила које немају свест, тада више не може бити више никаквог питања о захвалности” (М, 115). Живот није дар на коме се човек захваљује, он није под дејством натприродних моћи: он је плод слепих сила. То је тренутак када се гностичка осећајност повлачи у позадину, остављајући свој траг – попут свести о замци егзистенције – којим образује везу са нихилистичком осећајношћу: слепе силе су лишене икакве свести, контингенција – у свом апсолутном изразу – овладава животом.

Мистичко путовање душе ка затајеној светлости бива замењено модерним путовањем човека по свету. У оба случаја, међутим, опстаје потрага за душом: и у оба случаја, она је негде ван света. Обележје модерне ситуације је да се за оним што је ван света трага у свету. То је парадокс модерне идеје путовања. Јер, и модерна ситуација подразумева постојање неке свести о плероми (М, 124), том карактеристичном гностичком појму, као и свести о томе да човекова „метафизичка тескоба може само наћи мир у сазнању” (М, 139), које је битан моменат гностичког искуства. У модерној осећајности опстају, дакле, трагови гностичке осећајности, измештени из сопственог контекста, али и даље делотворни, и, штавише, стопљени са нихилистичким стањем свести. Отуд је модерно путовање парадоксално. У њему идеја путовања бива одвојена од религијског утемељења *наге*, али задржава метафизички карактер наде. У њему, потом, гностичку ситуацију замењује нихилистичка ситуација, у којој, пак, опстају садржаји гностичког искуства. Премда *нага* има сопствене модерне еквиваленте, као што гностичко искуство пребива унутар нихилистичког контекста, ипак сви спојеви – и религијски, и пострелигијски – опстају у идеји путовања. Отуд они постоје и у представи о *homo viator-y*.

Метафизичко путовање душе повлачи се у унутрашњост модерног путника, али је то унутрашњост

пројектована у кретање по свету: душа опажа своје трагове у свету. Она отуд бива премрежена светским садржајима: културним, друштвеним, историјским, идеолошким. Путник пролази светом – гоњен унутрашњом и закритом надом – не да открије свет као такав него у потрази за собом. То је најдубљи основ идеје путовања у фигури *homo viator*-а. У њему је садржан позив за открићем самог *ја* као егзистенцијалног путоказа ка идентитету. Путописна рефлексивна идеја изнад предметне сфере путовања, јер је вођена метафизичким импулсом. Усмерена на невидљиве покрете душе, она отискује идентитет какав настаје у разнородним садржајима путовања. Упркос бројним различитостима, опстаје нека веза између религијске и пострелигијске идеје путовања. Чува је фигура *homo viator*-а.

2.

У приповедању Милоша Црњанског путописна рефлексивна идеја није само заузела видно место него је претрпела и значајне поетичке, жанровске и уметничке промене. Она се појавила напоредо са пишевом новинарском рефлексивном идејом. Према је настојао да испуни захтеве које читалачко очекивање износи пред новинара, Црњански је у својим новинским чланцима – нарочито онима који су имали карактер репортаже – знао да се удаљи од информативног и репортажног казивања. Тада су поједини делови текста попримали уметничка обележја. Био је то продор путописне рефлексивне идеје у новинско приповедање. Но, и у тим случајевима, жанровске разлике између новинског и уметничког, између информативног и естетског, имале су обавезујући карактер. Тако је – у хоризонту вредности – поред *Писама из Париза*, као репрезентативни пример путописне рефлексивне идеје Црњанског, као довршена уметничка целина, остала *Љубав у Тоскани*.

Она почива на основном ставу путописне рефлексивне идеје, који гласи: „У сваком случају *ја* *сјиварам* себе у етимолошком смислу речи, то јест *ја* се представљам.” (М, 15) Путовање душе увек је везано за објаву идентитета. То би могло

значити да је „*ејо* виђен као глобално и неодређиво присуство” (М, 15). Истовремено свеобухватно, јер упија у свест сваки детаљ света којим пролази, *само ја* путописне рефлексije остаје загонетно и неодређиво, јер је прекривено разнородним садржајима света. Његово присуство у путописној рефлексiji „увек зависи од искуства које се у исто време не може свести на било шта и које је неодређиво, од осећања бивствовања, од бића у свету” (М, 15). Тако ово *ја* почива на човековој искључености из света, као облику приповедног самоусредсређивања, и укључености у свет, као ономе што сведочи о постојању самог *ја*.

Отуд следи да је *ја* средиште путописне рефлексije, ма колико да су у путописном приповедању распрострањени садржаји света. Уметничка вредност се, дакле, превасходно образује у хоризонту самог *ја*, много више него у приказаном свету: гледање, *ја* које посматра, претежније је у естетском учинку од гледаног. Јер, „веома рано у развоју људских бића, ова свест о бивствовању повезана је са поривом да направимо себе *и*рејознајим од стране другог лица, неког сведока, помоћника, такмаца или супарника који, ма шта да кажемо, јесте потребан да интегришемо личност, али чије место у подручју свести може варирати готово неограничено” (М, 15). У путописној рефлексiji – што је удаљени одјек давнашње представе о путовању душе – непознати и познати људи, неочекиване ситуације, предели који се нуде оку, случајно ослушнуте речи, *и*риповедно учествују у *с*тварању личности која се препознаје у путописном *ја*. То је њихова одлучујућа улога. Отуд је неопходно, у разумевању *Љубави* у *Тоскани*, приказати на који начин приповедање остварује основни налог путописне рефлексije, како оно одговара на захтев који је положен у питање: како *само ја* ствара себе? Јер, управо то својство обезбеђује овом *ја* осећање идентитета као јемца личне аутентичности.

Одлучујуће питање за разумевање *Љубави* у *Тоскани* гласи: на коју *љубав* се односи наслов Црњанског? Ова питањаност води новом питању: какав је *с*мисао који ствара ово приповедно откриће *љубави*? Премда у приповедању не постоји никакав средишњи догађај или доживљај који би

конкретизовао сугестију из наслова, њено постојање могло би бити оправдано мрежом посредних веза између различитих исказа о љубави који су расути дуж приповедања. Јер, они стварају приповедну мрежу значења љубави. Тако се појам љубави везује за привилеговани положај јунака у приповедању. Сама веза, међутим, није предметног карактера, јер јунак није никакав учесник или сведок: попут јунака романа *Људи ѿворе* Растка Петровића. У *Љубави у Тоскани*, пак, дочаран је јунаков егзистенцијални однос са осећањем љубави, јер је оцртана унутрашња путања његове свести.

Као лајтмотив јунакових размишљања, љубав из подручја *збивања* бива премештена у подручје *мисли* у којем се очитује нешто важно за јунакову судбину. Јер, љубав постаје учесник у јунаковом саморазумевању. Као таква, она не обликује путописно приповедање само као бележење места, земаља и људи, тих спољашњих актера јунакове свести, већ као унутрашње обликовање – кроз стадијуме путовања – њега самог. То би значило да *Љубав у Тоскани* има унутрашњу кохеренцију, јер померање приповедног путоказа није плод спољашњих догађаја, већ почива на закономерности која јунакову егзистенцију претвара у приповедни догађај. Почетак и крај приповедања нису плод кретања у простору, већ су израз невидљивог кретања јунаковог духа.

То показује и привилеговани *композициони* положај који заузима љубав у путопису Црњанског: прва три поглавља, посвећена Пизи, Сијени и Фиренци, обухваћена су насловом, јер дочаравају тосканско подручје, док два наредна поглавља, у којима се приповеда о Асизију и Перуђи, дочаравају умбријски крајолик, да би у последњем поглављу, у којем се описује Сан Ђимињано, био изнова приказан тоскански амбијент. То ствара *кружну* приповедну композицију. Јер, она није наметнута јунаковим физичким кретањем у простору, већ кретањем приповедне свести. Приповедање се, дакле, премешта из спољашње у унутрашњу путању јунакове егзистенције: путовање тела припада тосканским и умбријским пределима, док путовање душе припада разнородним егзистенцијалним садржајима.

Љубав у Тоскани се потпуно уклапа у овакву дефиницију: „То је напросто путопис, фрагментаран зато што прибегава различитим (историјским, семиотичким, психоаналитичким) методама чији апарати омогућавају да се узастопно одреде ухватљиви 'предмети' у неухватљивој стварности.”¹² У приповедању се, дакле, суочавамо са двоструком стварношћу: оно што је предметно, као оно што се приповедно може „ухватити”, превасходно је знак онога што припада неухватљивој стварности. Оно што је спољашње, као путовање тела, отисак је унутрашњег, као путовања душе. Ова дефиниција, у коју се уклапа Љубав у Тоскани, очитује репрезентативно схватање *мистичке фабуле*: као константе елемената који се појављују у мистичком приповедању. Отуд следи да мистичка фабула припада саморазумевању јунака Љубави у Тоскани, да је мистичко путовање приповедно испреплетено са модерним путовањем.

Чиме би био омогућен овакав пренос значења између два путовања? Особеним духовним подручјем које су утврдили мистички аутори. Оно је актуелизовано у модерној приповедној ситуацији. Околност да она почива на осећању *ишчезле* Божије фигуре омогућава актуелизовање духовног подручја које су успоставили мистички аутори. Јер, „онај ко је одсутан, а није више ни на небу ни на земљи, обитава у пределу треће чудноватости (ни једне ни друге)”: „то је област на коју нам данас указују мистичарски аутори”.¹³ Јер, „ти стари аутори у нашу садашњост уводе језик извесне 'носталгије' везане за ту другу земљу. Они у њој стварају и у њој остављају место за... некакав жал за завичајем, мада је истина да тај други завичај такође остаје наш, али смо ми од њега одвојени”.¹⁴ У својствима носталгије, друге земље, одвојености од завичаја, свакако постоје садржаји везани за гностичку осећајност. Томе иде у сусрет и представа о области треће

12 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, prevela Aleksandra Mančić, Službeni glasnik, Beograd, 2009, 23-24.

13 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 8.

14 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 8.

чудноватости. Прешавши из мистичког у модерно приповедање, она наставља да представља „атопију у коју смештају оно суштинско”.¹⁵

У том процесу појављује се фигура карактеристична за мистичко и модерно путовање: као што око мистичара лебди недоумица, јер се он појављује као „странац у земљи чије границе оцртава тиме што обележава њен траг”,¹⁶ тако се модерни путник непрестано креће између физичког и метафизичког значења страности. Јер, та земља, та атопија, тај предео треће чудноватости, који не припада ни небу ни земљи, међу мноштвом појмова који је одређују, доноси појам сасвим прикладан да опише онај момент којим мистичко путовање прелази у модерно путовање. Тај појам је „блиска страност”.¹⁷ У њему су смештена одређења присности и отуђености. Управо помоћу представе о страности, модерно путовање допире до егзистенцијалних садржаја које посредује мистичко путовање. И модерно путовање, дакле, упризорује обликовање човека кроз обавезујући доживљај његовог пута.

У том процесу није безначајна улога коју је одиграо бергсонизам, како по свом распростирању и значају у историјском времену, тако и по одјеку који је имао у духу Милоша Црњанског. „Као посредник између тих неразумљивих истраживача Бесконечног и људског ума који воли прецизне мапе”,¹⁸ бергсонизам је утврдио *интуицију* као посебан начин посматрања света који „отвара нове могућности спознаје”.¹⁹ Јер, „променом односа између света и сопства”, као променом квалитета свести, „Бергсон поставља мистичке принципе и праксу у непосредан однос са филозофијом говорећи нам, безмало Августиновим језиком, како велики и вредан може бити исход тог новог правца кретања ума, та промена и то уздизање свести, које је тајна уметничке

15 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 8.

16 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 9.

17 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 16.

18 Ivlin Anderhil, *Duhovni život – O mističkom iskustvu*, превели Sandra Kostadinov i Miloško Knežević, Gradac, Čačak, 2014, 49.

19 Ivlin Anderhil, *Duhovni život – O mističkom iskustvu*, 50.

перцепције, медитације и екстазе.”²⁰ Уметничка интуиција, као необична и тешко описива моћ спознаје, која настаје попут бљеска погледа у трену, открива да „велики уметник... унеколико поседује ову мистичку свест”.²¹ Кључна подударност мистичке и уметничке свести може се пронаћи у сазнању о томе да обе настају на путовању душе, па су јунаци мистичког и модерног путовања понели у себи сакралну и световну димензију једне исте фигуре – *homo viator*-а.

Отуд кружна композиција *Љубави у Тоскани* очитује унутрашњу путању јунакове свести. Та путања је одређена јунаковим преображењима. Она настају са стадијумима путовања кроз које пролази његова душа. Приповедање се, дакле, завршава у Тоскани, јер се свако путовање душе завршава повратком у место почетка. Тек спајањем завршетка и почетка постаје могуће препознати промене у души које је донело само путовање. У модерном путовању опстаје супротност између јунака и света кроз који се он креће. Као да приповедање непрестано обogaђује и варира саму свест о тој супротности. Но, повратак у завичај бива постављен – у *Љубави у Тоскани* – као излагање из супротности јунака и света. Модерно путовање, дакле, почива на њој, док мистичко путовање почива на тежњи ка њеном укидању: како мистичко приповедање напредује, слаби свест о супротности између јунака и света.

3.

У првом поглављу, посвећеном боравку у Пизи, открива се *йолемички карактер* путописа *Љубав у Тоскани*. Сам путопис – као опис модерног путовања – почива на супротности између јунака и света, која опстаје и у исказима поштовања и дивљења. Јер, она је део егзистенцијалног одређења јунака. Као приповедна последица запретаних дејстава мистичког путовања, појављује се метафизички смисао приповедања: „Одлазак у Италију још увек значи чекање чуда и пут

20 Ivlin Anderhil, *Duhovni život – O mističkom iskustvu*, 51.

21 Ivlin Anderhil, *Duhovni život – O mističkom iskustvu*, 52.

ходочашћа.” (160)²² Полемички карактер приповедања изражава одвајање од предметних садржаја његове свести, који га везују за оријентацију у свету, па се јунаков лик не обликује кроз ситуационе или епохалне мотиве него унутар егзистенцијалних мотива путовања. Полемички карактер модерног путовања представља *иријоведни рефлекс* духовног просветљења као нужне претпоставке мистичког путовања. Отуд би *Љубав у Тоскани* била спис који има егзотерични (модерни) и езотерички (мистички) смисао. У средишту оба смисла, пак, налази се судбина самог јунака, јер је у средишту сваког путовања душе – и модерног, и мистичког – *homo viator*.

Као облици полемичког карактера приповедања појављују се ставови карактеристични за модерност: антирелигијски, антицрквени и антихришћански став. У свом ослобађању од наноса стварности, као стварности уметничке, архитектонске и обичајне религиозности, јунак открива да је негативно усмерен према ономе што види: „Са ружном женом и петоро одрасле деце, Чеко је, покуњен и погурен, ишао у сусрет смрти, иза које ништа лепо више не чека.” (92) Судбина једног човека, највећег сијенског лиричара, страшне пијанице и коцкара (89), приповедно постаје подлога за антирелигијску поенту о томе да *иза* смрти човека више ништа не чека: ако га чека само нешто ружно, онда нема никаквог васкрснућа. Спојене су две чињенице које нису ни у каквој вези. До тога долази услед пробијања пишчевог негативног импулса према сваком религијском обећању. Тај импулс је у супротности са бројним споменицима религијске архитектуре и сликарства у Сијени: он свакако издваја јунака у односу на његову околину.

Јунак је *доследан* у испољавању оваквог става, чак и кад га повезује са сензацијама лепоте које допиру до њега: „ни једно биће на земљи није тако нежно и дивно, као залистала маслина. Има их бледих и сребрних, зелених и помодрелих, голубије плавих и румених као вино. Разастрле су свој

22 Овако обележавамо издање: Милош Црњански, *Пуйойиси*, I, Дела, том VIII, књига 15–19, Задужбина Милоша Црњанског, Београд, 1995.

свилени ваздух над Сијеном.” (71) Овај доживљај лепоте маслине, који симболизује вегетативни сјај постојања, доводи до уопштавања о постојању као таквом: „Живот је благост и оно, што се иза њега крије, невидљиво, а вечно, маслина је.” (71) Сáмо уопштавање о животу негативно је усмерено ка религијском образложењу живота. Јер, *иза* живота се ништа не крије: вечно и невидљиво остаје сáмо понављање живота – у маслини. И афирмисање живота као једина истина о оном *иза* смрти, и поништавање било какве представе о оном *иза* смрти, имају истоветан полемички циљ: антирелигијско осећање као облик истине о животу.

Оно се уноси и у наизглед неутралне описе: „Храм и баптисерај пизански, на зеленој ливади – нешто бело и мирно, италичко, као говеда на паши.” (57) Храм – чије религијско значење подразумева васиону – приповедно бива упоређен са говедима на паши. У тако субверзивној перспективи, и служба Божија, пред општинском кулом Сијене, добија изглед, са призивањем Монтењевог описа, „пијачне литургије” (85). Ничег *свeтjоj* нема у призору који јунак посматра: он је *очишћен* – у сасвим модерном облику – од религијских импулса. Тако је *освојен* од света кроз који пролази, али не услед ситуационих околности, већ услед егзистенцијалног тона који испуњава његово антирелигијско осећање.

Оно се приповедно конкретизује у изразито анти-црквеном ставу. Као институционални облик религијског постојања, црква је негативно означена у *Љубави у Тоскани*. Такво приповедно означавање има двоструко порекло. Модернистичко осећање негира религијски став као институционални облик моћи. Мистичко осећање, пак, обележава цркву као неаутентично подручје спољашње религиозности. У оба случаја, тако различита, она је – што је битно подударна – обележена као подручје неаутентичности. Ове приповедне стилизације испуњене су деструктивним потенцијалом: „Налазим сијенске мадоне и анђеле из Тревиза, али се усне њине смеше жалосним и оштрим осмехом блуди, оним истим који се сјаји под очима кијевских Богородица и метохијских владика.” (65) Ако *длуд* спаја сијенске мадоне и кијевске

Богородице, онда везе у свету нису плод само позитивног него и негативног простирања. Но, приповедна деструкција светости остаје на нивоу опажања о *сиоља* уочљивим везама између католичке и православне традиције.

Тренутак у којем се она распростире на метохијске владике обележава битну станицу на путовању душе, јер се јунак одваја од институционализованости која припада свету, пошто ниједан спољни подстицај не води његово уопштавање. Он се, дакле, повлачи у унутрашњост душе која путује. То има удела у приповедном посматрању: „Над одроњеним опкопима на ивици понора, стоји гола и сува црква доминиканаца, ужасна и дивља, са звоником што личи на кулу гусара... Црква стоји пред градом, као неки сулуди, сасушени, шпански калуђер.” (77) Претварање рушевина у човека, као посветовљење и хуманизовање, у представи о гусару и калуђеру, открива приповедне путање негативитета: црква не може *и*ако стајати, нема у том стајању ничег пљачкашког нити сулудог, већ је она таква само у оку посматрача. Јер, такав изглед цркве приповедно отискује унутрашње одвајање између посматрача и институционализованог света. Отуд долази поређење: „расути, окречени манастири, што леже као мртваци” (78). Они не значе што су некад значили, умрла су значења која су им давала живот у ранијим временима: то је модерна перспектива. Свест да су умрли обележава да је нестало духа који даје живот у њима: то је мистичка перспектива, која почива на препознавању тог духа у јунаковој путањи.

На стази конкретизација, антицрквени став приповедно доводи до антихришћанског става. У њему се очитује наглашени облик негативитета, и у модерној и у мистичкој димензији приповедања: „Међутим је *Енејига* свилена и мирисна, бледа и финија од књига Завета.” (60) Давање предности античким над хришћанским (библијским) спасом, као приповедна рационализација антихришћанског става, настаје као део унутрашњег јунаковог самообликовања: „Рогати бог иде преда мно, а ја за њим погнуте главе.” (62) Јунак не иде за Христом него за Дионисом: паганско величање живота, екстатично, показује да се јунаково самообликовање одиграва кроз удаљавање од хришћанског идеала.

У слављењу Николе Пизанца и његове паганске уметности, јунак не пропушта прилику да разлику обележи негативитетом према хришћанству: „Крај њега је тек Петрарка хришћанин, са сулудим страхом и стакленим очајем.” (68) Обезвређивање хришћанства има радикални вид, па се сулудости, страху и очају, као његовим обележјима, прикључује тврдња о зидовима који су остали „са бедним хришћанством, удешеним за пизанске занатлије” (69). У процесу духовног одвајања од света, као сложенем процесу самоизграђивања, јунак се *непайивно* обликовао у антирелигијском, антицрквеном и антихришћанском садржају. Но, у очишћењу од тих садржаја, он себе мора обликовати на друкчији метафизички начин. Отуд се његов метафизички лик *приповедно* мора утемељити у другим садржајима.

Свест о византијским траговима, наглашено полемичка, обележава *прелаз* од негативног ка позитивном утемељењу јунака. Јер, она је негативна по стварност у којој се јунак налази, али је позитивна по јунакову тежњу да се – одвојено од религијског, црквеног и хришћанског садржаја – изнова појави у метафизичком обличју. Као таква, та тежња бива приповедно препозната: „Жељан сам тамне празнине, византинске, а приближују се тешке близине базилике и сиријске сенке. Тражим оштру и хладну празнину, византинске и салернске сводове, а приближује ми се огромно, римско говече.” (58) Јунаков доживљај је обликован у антистетичком поступку: с једне стране је византијско, а са друге нешто сасвим друкчије, не само по садржају него и по поретку коме припада. Иронија над самим собом је плод успостављене дистанце у односу на себе. Јунак се стилизује као занесењак који тражи оно чега нема. Приповедна нијанса је пресудна: тога нема не зато што не постоји него зато што га други не виде, као што не виде ништа византијско у својој околини. Пред очи занесењака изненада избија – из друге димензије његовог постојања, оне светске – „римско говече”. То може бити и иронија над светом у коме се креће, јер тај свет симболизује говече: као антипод византијском трагу у том свету.

Околност да се јунак издваја по свом виђењу византијског трага показује да ово путовање душе представља наговештај страности: професори универзитета били су

„присталице ломбардске и италске теорије о пизанској ренесанси, противници византинске” (59) чији је он приврженик. Особено духовно усмерење омогућава му да опази како су фреске натопљене болом и грозницом византинском (61) и како су јасни трагови „комненске минијатуре” (63). Оно приповедно обележава страност као јунакову посебну егзистенцијалну станицу у односу на свет. У јунаковом самопрепознавању важно место заузима, поред византијског, словенско својство идентитета. Свест о њему настаје у супротстављању наглашеним знаковима латинитета у тосканској околини. Но, свест о византијским траговима има, ипак, културних и историјских веза са тосканском стварношћу, па јунакова побуна против наглашавања латинске компоненте на фрескама и манастирима има облик историјске реактуелизације.

Његово настојање да означи словенске трагове, пак, превасходно је плод његовог осећања да постоје невидљиве везе у свету. Тај слој приповедне свести има значајнији удео у обликовању јунаковог идентитета, што значи да представља додатно померање јунакове осећајности у правцу страности: „Ако сам грозничаво шапутао имена посавских винограда, метохијских падина, виславских поречја и уралских подножја, нисам био луд.” (53) Ознаке словенске топографије имају судбински и не-произвољни карактер. Ма колико да свест о њима као да припада лудаку, она открива метафизичара: „Дисао сам само и духнуо у време.” (63) Јунаково призивање словенства наизглед је слично словенофилским деветнаестовековним схватањима, јер је везано за свест о словенском освајању будућности: „шапутаће име твоје, страшно и жарко, као што се, некад, овде, шаптало име бескрајне грознице и бескрајне тишине: Африке и Азије” (63). Но, испод показивања пркоса свуда распростирућем латинитету, оно назначује дубоку везу са егзистенцијалним самоодређењима јунака.

Та веза се приповедно препознаје као субјективизација јунакове свести о словенству. Јер, он је *дисао* словенство. То значи да је његов дах – као пресудни траг његове душе – био у том удисају, па је словенство егзистенцијално заседало у његов доживљај. Али, тај дах је – преко тог удисаја – одлазио

у време. Заснивање јунаковог идентитета – испод спољашње и површинске слутње да словенству припада будућност – не почива ни на чем другом него на дослуху са временом: као нечем што одређује јунаково биће. Тако је словенство – и егзистенцијално као душа, и епохално као време – склопило идентитет овог путника кроз тосканске пределе. Оно отуд поприма значења *метафизичкој поезиви*: „Дошао сам, јер осетих једног дана јасно своју судбину Словенства, безмерну будућност што ме слала у Тоскану, у име Руса и Пољака, Бугара и Словака.” (64) Путник који путује по позиву који му додељује словенство јесте путник који је позван да испуни „своју судбину”. То није културолошко него метафизичко одређење путника.

Оно се претвара у доминанту приповедања, јер обежава да *унушар* егзотеричног (модерног) пребива неки езотерички (мистички) смисао путника који приповеда: „Употребиху ради тих безбројних Гогољевих бедника Тоскану, а мислиху на Словенство, с пригушеним јецањем.” (100) Тоскана – која се описује и доживљава – представља *ујошреду* која у себи носи *шајну мисао*. Путник који приповеда вођен је неком тајном мишљу која се разликује од изречене онолико колико се предметни слој јунакове мисли разликује од њеног осећајног и егзистенцијалног импулса. Отуд је тај импулс – чија је приповедна ознака словенство на крају *Људави у Тоскани* – добио метафизичку ознаку. Јер, у часу када је затворен приповедни круг путовања јунакове душе „Словенство је, у том свету напора, сводова, лукова и распона, дрхтало као звезда зорњача” (161). У складу са космолошком путањом душе, словенство је добило одређење звезде, као гностичког топоса који се понавља и преозначава у делу Милоша Црњанског, па је постало приповедни путоказ ка језгру јунаковог идентитета.

Путања која води ка унутрашњим стадијумима идентитета пролази кроз приповедна посредовања као што су свест о византијским траговима и свест о словенству. То показује да у заснивању личног идентитета овог јунака учествује осећање заједнице. Иако на приповедној позорници он непрестано постоји сам, његов идентитет подразумева

заједницу. У том парадоксалном положају јунака огледа се религиозно порекло *homo viator*-а: „Ја се надам у Тебе за нас.” (М, 60) Човекова нада у Бога представља невидљив основ личног идентитета који се образује на темељу односа између човека и заједнице: „за нас”. Сáмо *ѿи* је последња гаранција која одржава *ја* и *нас* заједно. То би значило да јунак себе поима као репрезентанта заједнице, коју представљају византијски трагови и, посебно, словенство.

Као посебна станица на путањи душе, идеја о јунаку као репрезентанту заједнице протеже се даље у његову унутрашњост, јер почива на метафизичком темељу наде. Будући да је антирелигијски, антицрквени и антихришћански став у приповедању назначио да тај темељ више није везан за Бога, који отуд не може бити гарант везе између јунака и словенства, то значи да је у приповедном дејству нов облик метафизичког утемељења личног идентитета. Приповедна веза између *ја* и *нас* мора почивати на друкчијем, али метафизичком темељу. Но, сама нужност везе поставља јунака у приповедни положај репрезентанта заједнице: „Путујем, безначајан и прашњав, али за душу двеста милиона нагих и дивљих, који иду из даљине за мном, несвесним, тешким и зверским кораком.” (62) И док – по модерној путањи тела – себе поима као безначајног, дотле се – у мистичком путовању душе – претвара у предводника словенства.

Та димензија се разгранаву у његовој свести: „Народ хоћу да саградим.” (65) На невидљивој подлози библијско-хришћанске представе о изабраном народу, јунак себе поставља у грандиозну позицију, јер се његова душа шири до надличних размера. Отуд он – у свом открићу идентитета – добија божанске димензије: „ето, на ничему сазидаћу брдо” (100). Приповедна алузија има две адресе: она иде ка Божијем стварању које настаје *ex nihilo* и ка Христу који је Петру казао: „ја теби кажем да си ти Петар, и на томе камену сазидаћу Цркву своју” (*Матјев*, XVI, 18). Ова јеванђеоска игра речима подразумева везу између *ја* (Петар) и *заједнице* (Црква).²³ У срцу

23 Аверкије Таушев, *Православно ѿумачење Новог Завешта*, превели Младен Станковић и Мирослав Голубовић, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског,

идентитета, јунак се поистовећује са божанским стварима: „Свет је лак и народ ћу да створим.” (100) Патетика, зачудност и изричитост оваквих исказа представља приповедно-интонациони сигнал продора неког неуобичајеног духа. То обележава нарастање грандиозности у јунаковом самоосећању: оно је у приповедном контрасту у односу на модерну димензију путовања.

Но, та грандиозност је супротна и мистичкој димензији путовања, која подразумева смањивање самог *ја*, као облик повлачења субјективности, у приближавању Богу. Ово *ја* у јунаку *Љубави у Тоскани* као да незадрживо расте. Али, на ком метафизичком темељу бива могуће јунаково самообликовање? Једини могући основ остаје онај наговештен насловом: откриће неке посебне љубави у Тоскани. Ту је језгро промене која је обухватила самог јунака: у мери да ствара себе тако што почиње да ствара свет. У темељ његовог личног идентитета положена је, дакле, нека зачудна љубав: у којој као да више нема места за Бога. Та путања јунаковог сазнања прецизно је оцртана.

Њен први моменат је сазнање до ког доводи путовање душе, јер „у свету видех: да се све може пренети морем и, у туђини, научих: да се на ничему може сазидати брдо, пролећно и мирисно” (86). У часу када у сопству препозна одблесак Божијег стварања, као стварања „на ничему” које почива на стварању *ex nihilo*, јунак се ослобађа – на путањи прочишћења самог *ја* – светских садржаја у себи, јер „бесвесна и бедна, урођена туга... нестале и ... у провидну безбрижност се претвори” (86). Да је туга дошла с рођењем – то је мотив који подразумева пад у време: узорно гностички мотив, магистрално обликован у поезији Црњанског. Да је она нестала у новооткривеном сазнању – то је знак да путовање душе има спиритуални карактер повратка у стање (завичај) пре пада у време (рођење): откриће истанчане безбрижности одговара сазнању о повратку душе из света.

На тој путањи душа се ослобађа и *испредујућеi сѣа-дијума* кроз који је прошла: „Тако се пробих кроз страшне,

словенске жалости.” (86) Словенство престаје да буде садржај путовања душе, јер „тад, кад за најближе своје да знам, нисам више желео и сенима нашим да се вратим, нисам више умео, спазих сличност, исти мирис и јединосусност мог Срема и Тоскане” (86). Одвајање од словенства изводи јунака на чистину сопственог искуства. У дејство је стављен религијски подтекст исказа: јунак се свесно одваја од најближих, као да испуњава Христову реч. И премда алузивно призива духовни карактер читавог путовања, религијски подтекст је приповедно употребљен у инверзном смислу. Јер, духовни моменат – као моменат којим душа ступа у подручје духа – не води никаквом религијском доживљају, никаквом одбацавању најближих због Бога, него окретању ка нечему што се јавља *умесџо* Бога.

То открићу духа даје карактер повратка: истоветност Срема и Тоскане означава повратак јунака у стање пре пада у свет (време). Метафизички смисао повратка приповедно обезбеђује реч *јединосусности*. Она утврђује да су Срем и Тоскана исте суштине и исте природе.²⁴ Али, она алузивно подразумева религијско-хришћанско спорење о онтолошком јединству и нераздвојности Оца и Сина, Бога и Христа: у тој алузији, Срем и Тоскана бивају приповедно постављени као замена за темељно начело хришћанске вере. Алузија, отуд, утврђује да испод егзотеричког (модерног) поистовећивања Срема и Тоскане пребива езотеричка (мистичка) духовна основа. Она не припада ни Срему ни Тоскани него ономе (*ја*) ко их поистовећује. То је путник од Срема до Тоскане; то је *homo viator* који, одвојивши се од најближих својих, постаје странац и у себи, као и у свету, да би се, као странац, одједном препознао и у завичају (Срем), јер га је поистовећио са нечим ван њега (Тоскана). Тако се *сираности* појављује као духовно искуство које успоставља јединосусност Срема и Тоскане, завичаја и света.

Управо страност обезбеђује успостављање јунаковог идентитета, као и његово откриће у новом садржају: „све се смири и на добро окрете, јер и Сијена значи љубав, а љубав

24 *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, књига VIII, САНУ, Београд, 1979, 640.

се, као ваздух, око света увија.” (86) На највишој тачки путовања душе, као искуству које подразумева њено мистичко јединство са Богом, у којем трне свест о субјективности, јунак не нестаје у сопственом открићу, већ се потврђује у препознавању не-религијског и духовног (призмичног) садржаја љубави. Тај метафизички садржај љубави подразумева присуство страности: страност као садржај љубави постоји *око* света, *ван* света, она из непредстављивог и нерасположивог подручја продире у свет.

4.

И у *Писмима из Париза*, у оквиру поетике суматраизма, Црњански обликује метафизички карактер љубави. Схватање да „све су љубави у вези” (36) може почивати на супстрату љубави, који повезује различите љубави у свету. Но, поимање љубави парадоксално се шири на све појаве у свету: „Али сам брзо додао да сам ђак Кинеза, који су први видели да је све љубав, и да ћу сад ја ту љубав, која је била само физичка и етичка моћ, претворити у метафизичку снагу. И док су, досад, љубави координиране, и љубавно биле везане само ствари напоредо, ја ћу везати љубављу и оно што је далеко једно од другог, и наћи везу између бића неједнаких: осмех који утиче на траву, безбрижност коју дају воде, и мир који нам дају беле завејане јеле.” (41) У метафизичком карактеру љубави постоји божанска моћ јунака, поистовећивање веза са љубављу и само позитивни типови веза.

Наглашавање божанске моћи јунака показује настојање да се ишчезло осећање трансценденције *замени* метафизичким својством љубави. Но, повезаност „бића неједнаких” није – ни у *Дневнику о Чарнојевићу* – нужно љубавна, јер опстаје нека разлика између веза и љубави. Осећање да постоји та разлика наводи Црњанског да у везе *унајред* упише позитиван садржај: осмех, безбрижност, мир. Све то, ипак, долази од јунака. Његово самосазнање, међутим, не потврђује његово хтење, већ наговештава да је оно облик компензације.

Када он каже – као и у *Дневнику о Чарнојевићу* – „ја више нисам ничији” (42), онда реч „више” означава *йрекид* претходних веза. Повезано са јунакових самосазнањем да „хули на Бога” (42) *йрекид* у везама могао би означити упад свести о нихилизму. Околност да он успоставља везе које су непознате и невидљиве одређује их као везе духа, пнеуматске, које апелују на гностичку осећајност. Као гностик, пак, он не заснива везе у свету него у духу, јер тврди „да је у нама мржња за све живо” (46), па је „ослобођен... веза, закона, љубави” (47) и „не воли никог живог” (47): „место живота, видех једну благу, бескрајну, зелену светлост” (47). Како таква егзистенција, било гностичка било нихилистичка, може образовати метафизичке љубавне везе *унуџар* света? Он то може само хтети, јер га природа његове осећајности у томе онемогућава. Уместо божанских својстава, он у себи може распознати само осећање страности: „Мирно, као туђин, дижем руку са сваке ствари.” (47) Он, дакле, не диже руку да би повезао све ствари, готово божанским начином, него диже руку у знак одустајања од сваке ствари, од веза међу њима, које сагледава са стране као неповезиве, јер се препознаје као странац. Метафизички карактер љубави остаје приповедно парадоксалан. Такво је и упућивање на кинеску традицију.

Као „ђак Кинеза”, он апелује на топосе кинеске традиције, попут супротстављања начела природе (тао) свим људским мерилима и законима, попут прихватања неделања као врховног таоистичког практичног начела с оне стране добра и зла.²⁵ Но, ни јунак *Дневника о Чарнојевићу*, ни писац *Писама из Париза*, приповедно не енкодирају кинески доживљај света, већ њиме покривају, шифрирају, рационализују, нихилистичку осећајност, какву доноси европско искуство. Јер, статус јунака или путописца није десубјективизован. Они, наиме, остају дубоко везани за различита стања свести и афеката: љубави, огорчења, отаџбине, завичаја. Њихове везе са субјективношћу ситуирају их у нихилистичко, а не кинеско осећање живота. Као да је кинеско

25 Михаило Ђурић, *О йојиреди филозофије данас*, Сабрани списи, књига 11, Службени гласник – Правни факултет, Београд, 2009, 151.

осећање живота само изабрани *облик* ниҳилистичке осећајности у искуству романескних и путописних јунака.

Каква је метафизичка природа љубави у *Љубави у Тоскани*? Свест о тој љубави је свакако последње сазнање на овом путовању душе: „Љубав је испод свега тога што видех; расцветаним месом она ми се у пролеће јави, у виду Сијене.” (114) Као праоснова свега, као духовна призма кроз коју се прелама све, ова љубав бива откривена у Тоскани. Но, управо преламање и распростирање различитих садржаја љубави по свету, њихово преображавање, од физичке до духовне, од меса до идеје, приповедно побуђује далекосежно питање: „Знам да све смем и да све се може, и да мутним осмехом котрљам себе и остало, као у потоку камичке, али где је дно, што се, пре, звало милим именом Бог?” (114) Ако је свет пролазан, а вечно само оно биће у коме звезда сја, онда свест о Богу у таквом бићу, као облик његове потраге, има своје значење у гностичкој осећајности. Јер, само препознавање у звезди која сја доноси свест о бездомности у свету, о бачености у време, па се отуд – из звезданог сјаја неистоветности са светом – образује позив за дном које се *некад* звало Бог.

Сам позив припада гностичкој осећајности, док је свест о оном *некад* плод ниҳилистичке осећајности. Модерна осећајност се састоји од истовременог (призмичног) присуства свести о позиву и свести о оном *некад*: од гностичке и ниҳилистичке резонанце човекове судбине. Гностичка представа о страном Богу, од ког долази љубав која се увија око света, као приповедни корелат мистичког путовања, сплетена је са ниҳилистичком осећајношћу, која је плод представе о смрти Бога и која је приповедни корелат модерног путовања. Као егзистенцијални одговор на епохалну смрт Бога, гностичка осећајност постаје приповедна подлога за откриће љубави која је – у окружењу толиких сликарских и архитектонских сакралних знакова – битно одвојена од Бога, јер је плод искуства насталог *јосле* њега.

Јер, дно света се *некад* звало Бог, док јунак у овом путовању душе открива да се на том дну налази нека метафизичка љубав: „Дошао сам и одлазим; и мој живот, као и сви остали, распада се у делиће, чији је број неизмеран; али откуда та

дубока, бездана страст сијенска да је љубав једно једино, непомично и непрекидно?” (114) Ово сазнање је обележено прецизним путоказом: својства Божије егзистенције – оно „једно једино, непомично и непрекидно”, као оно изузето из времена – приповедно се претварају у одређења *љубави*. То би значило да се љубав појављује као замена за Бога, као новооткривено својство трансценденције: не, дакле, Бог као љубав него љубав *уместо* Бога. У томе је драма модерне аутентичности: да је могуће поистоветити љубав и Бога не би је било, она би се традицијски укотвила у трансценденцији, али постојање љубави одвојено од Бога чини егзистенцијалну загонетку сасвим модерном.

Са овим открићем љубави, као самооткрићем душе, сагласно је приповедно издвајање Дантеовог стиха о љубави као путнику: „Амор, као пре, у сну, погнуте главе, у оделу путника.” (126) Поистовећена са путником, љубав – која се у модерном регистру поима као „љубавна авантура, путничка” (126) – бива приповедно одређена као највиши стадијум путовања душе. Но, управо у часу када се утврђује њен метафизички смисао, љубав бива – у приповедању Црњанског – подвргнута двосмисленостима које је проблематизују. Када описује земаљску љубав Чека Анђилијерија, Црњански даје детронизујући коментар: „Увидео је Чеко да и за љубав треба новаца.” (91) Прозаизација љубави, упадљива утолико више што се јавља напоредо са свешћу о провансалским трубадурима и песницима „слатког новог стила”, као што су Кавалканти и Гвиничели, има основ у свести о томе да је „и по овог ћакнутог и грозног Сијењанина дошла љубав да га стиша и расплаче, у пречистом болу пролазности и самоће, у страсти, коју су тако отмено носили Провансалци” (90). Иронија над љубављу плод је пролазности и самоће који одређују љубав.

То је увод у далекосежну релативизацију љубави, која је исход јунаковог самоодређења: „Дубоку добит што ми поклониле лутања по Тоскани, називам мутним именом љубави и осећам суморним спојем, што га зовем Благост, са видљивим и невидљивим.” (95) Ово одређење љубави везано је, дакле, за јунаково сазнање: оно је плод путовања душе.

Дух веза са видљивим и невидљивим показује хотимично постојање егзотеричког (видљивог) и езотеричког (невидљивог) света у путовању душе. Љубав је „мутно име”: проблематичност љубави протеже се и на њен праосновни садржај. Она подразумева „суморни спој” као оно што је у основи сазнања добијених у Тоскани. Сама сазнања уносе у приповедање свест о тамном одсјају љубави у јунаку. Тако се на врхунцу путовања душе, у часу када се у Тоскани препознаје љубав као њено метафизичко исходиште, појављују обриси приповедне проблематизације љубави.

У њима има такође нечег метафизичког, што их приближава гностичкој осећајности: „на дну смо нечег бескрајног, и шум је живота нечујан, и светом влада, увек, модра и мека тама.” (94) Светом, дакле, не влада љубав која се око њега увија, нити је свет невидљиво повезан, већ негде унутар његове повезаности и на дну саме љубави – пребива тама: она не пребива у стицају околности, већ *увек*, што значи да припада свим околностима. Она, дакле, избија из самог јунака, из његовог осећања живота, као егзистенцијални одговор: тама – а не љубав – јесте на дну егзистенције и одатле се распростира на свет. То дно је *бескрајно*, што значи да не подлеже мерилима света.

Његово метафизичко обележје прожима *ѳоѳалносѳѳ* егзистенције: „Има нешто свемогуће и свезнајуће, у даљини, што нас обасјава као Месец, мирно и хладно, умрло и вечно, што нас додирује планинама и биљем, које никад сагледати нећемо. У љубави нам африканске палме додаје, над смрћу нам снег Казбека навеје, у пролазност љубичасто, мрско биље наноси. Име му је Неизрециво.” (102) Обележја свемогућег и свезнајућег, далеког, мирног и вечног, а нарочито обележје *неизрецивој*, потпуно одговарају гностичкој представи о страном Богу.

Тако је у *Тријарѳиѳном ѳѳракиѳаѳу* речено „да он себе зачиње као неизрецивога”.²⁶ У *Еванђељу ѳо Еѳѳѳанѳима*, он пребива у „тишини тихе тишине”.²⁷ У *Еуѳносѳу блаженом* пише: „Он Који Јест је неизрецив. Не познаваше га ниједно

26 *Коптски гностички текстови*, 60.

27 *Коптски гностички текстови*, 199.

начело, нити власт, нити јарам, нити уједно биће од оснутка свијета, већ је једино сам себе он познавао.”²⁸ У *Ошкривењу њо Јакову*: „Њему је немогуће дати име, и он је неизрецив.”²⁹ У *Алојену*: „Он је увијек Један и он постоји у свима њима, онај неизрециви којему се име не може надјенути.”³⁰ И у *Алојену* поново: он „све њих садржи у себи, мирујући”, јер је „прва појава мирноће, и тишине, и спокоја”.³¹

Својства нечега што надилази смрт и пролазност, али их у човеку не укида, нечега што се испољава у љубави, могу се наћи у приповедној корелацији са овим неодредивим извором светлости. Својства *умрлої*, међутим, компликују читав доживљај: ако је то нешто *вечно*, онда је оно такво по себи, док је *умрло* само за нас, јер је одсутно из нашег поимања себе и света. Оно је, дакле, истовремено и умрло и вечно. То би значило да *одсутнџује* из егзистенције и када се распознаје у свету. Оно је нешто сасвим парадоксално: као иманентна трансценденција. Том парадоксалном искуству иде у сусрет завршни приповедни израз гностичког осећања: „Показа ми да смо звезде које зраче.” (161-162) Егзистенција је звездана и пролазна – трансценденција је иманентна: „Загледан у себе, сред сијенског пролећа, увидех да је све што се види пролазно, али да је у мени могућност звезде, што вечно сја.” (162) Контраст између пролазности света, као позорја видљивог, и јунака, у којем *вечно* станује звезда, обележава парадоксалност гностичке осећајности у *Љубави у Тоскани*. Она чува својство *сїраносїи*: као *вечан*, јунак је *сїран* пролазности видљивог света; као део тог света, он је *сїран* оној вечности која се у њему огледа.

А љубав? Она се појављује у два наредна поглавља са сасвим одређеним приповедним сврхама. У опису „фирентинске Беатриче” обликује се приповедни контраст између спиритуалности која одређује Дантеову представу о љубави, на којој инсистира „премнога есејиста” (115), и јунаковог истрајног наглашавања њене конкретности као телесности.

28 *Koptski gnostički tekstovi*, 211.

29 *Koptski gnostički tekstovi*, 249.

30 *Koptski gnostički tekstovi*, 463.

31 *Koptski gnostički tekstovi*, 469.

Он износи своје схватање зато што је жељан „отићи у другу крајност и приказати Беатричу просто као госпођицу Портинари” (115). Његово настојање показује двостраност модерне осећајности: спиритуалност одговара њеном гностичком полу, као што конкретност одговара њеном нихилистичком полу. Супротстављен истанчаним и етеричним визијама божанске даме, јунак наглашава конкретност жене као родиље (117): снага физиолошког, телурно-тварна, као да просијава у садржајима спиритуалне љубави.

Сличан приповедни поступак прати јунака када пређе у Умбрију: светачка љубав Фрање Асишког добија, у опису Асизија, контраст у ироничној деструкцији свечевог лика: „Ситан у својој скромности, наднео је, над раскрвављену Умбрију, облак љубави, према свему.” (143) Ова светачка љубав према свему одликује се зачудним изједначавањем неједнаког, као да је испуњена равнодушношћу, па је у приповедном контрасту са јунаковим осећањем љубави. Но, путовање душе – као стаза самосазнања – као да се приповедно одмакло од вршног сазнања о љубави. То се одиграло у приповедним конкретизацијама девојке и свеца. Као да јунакова спиритуалност слаби у његовом проласку кроз Умбрију. Она се огледа у друкчијим садржајима љубави: у телесној конкретизацији родиље и у аскетској фигури свеца. Тако путовање душе открива *иризични* карактер љубави.

Приповедање о Перуђи обележава тренутак егзистенцијалног спуштања душе. Тада се *homo viator* изненада распознаје као биће привиђења: „Већ у Риму осетих да је пут мој по Тоскани био само кратко привиђење и да је мој пролазак, и туда, узалудан.” (149) Путовање душе и њено откриће љубави појављују се – уместо јунаковог самопотврђивања у љубави – као плод привиђења. Сами окончавање успона душе наговештено је у часу напуштања Тоскане и ступања у Умбрију: „У Асизију се увих у једну безбојну, мрку досаду, заборавив и своју душу и своје тело.” (149) Егзистенција се, дакле, појављује као заборав душе и тела: уместо љубави, која све обавија, појављује се досада, која се проналази у свему.

Епилог путовања – који се појављује са описом јунаковог проласка кроз Ђенову – као да подразумева деструкцију

њеног метафизичког смисла: „Да сам, на почетку овог путовања по Италији, у Паризу, очекивао чуда и дубоке промене у своме животу изгледало ми је сад смешно.” (149) Очекивање дубоке промене у директној је вези са путовањем душе као егзистенцијалним позивом на промену бића: *metanoia* је у срцу мистичког путовања. У часу када у јунакову свест продире сазнање о томе да је такво очекивање *смешно* постаје јасно да ако путовање душе има метафизички смисао, он је одвојен од религијског залеђа и традиционалног садржаја. Та промена у садржају као да доноси промену у јунаку: уместо метафизичког путника, он се препознаје као „сасвим обичан путник” (149).

Отуд *иад* душе у регистар *смешној* обележава инверзију у њеном путовању, да би тек после привидног затварања овог путничког круга дошло до окончања путовања душе у новом приповедном регистру. За тај преокрет, неопходно је да се путник изнова пронађе у Тоскани. И зато је последње место на јунаковом путовању Сан Ђимињано. Јер, на повратку у Тоскану – као повратку душе у *ја* – бива откривено оно што је обећано насловом *Љубав у Тоскани*. У том месту, као стадијуму мистичког путовања, разоткрива се смисао љубави која је призмично осветљавана – као сијенска љубав, као љубав родиле, као свечева љубав – у приповедању: „Нашао сам опет једно једино дно живота, под целим светом.” (155) Ако га је нашао *ојетт*, онда то значи да се *преображен* вратио на почетак путовања: ступио је у нешто што није претходило само путовању него и смртном времену које му је додељено. У чему је то последње искуство и самосазнање, које се налази изван традиционалног и религијског садржаја какав доноси путовање душе? У чему је, дакле, *скривена мистичност* овог путовања?

Она представља завршни отклон од устаљених представа: „Нити се може, видех, на ничему сазидати свет, нити се у туђини налази топла падина брда рођења, са које све може да се дохвати и помилује руком.” (162) Овај опозив пређашње, тосканске, тежње да се ствара на ничему, као опозив божанског самоутемељења човека, као и тежње везане за заједницу, оличене у налогу да се створи народ, доноси

радикалну сумњу у смисао путовања: „У чему први пут осетих умор путовања талијанског и сумњу да ли, на дну све те измене душе и тела, није једна горка, и безброј пута поновљена, опојност и лаж?” (162) Приповедна рекапитулација путовања душе – чији круг се затвара Тосканом – доноси радикално самопропитивање, настало услед дејства страности у јунаку: лаж а не љубав; сумња а не сазнање; нихилистичка а не гностичка осећајност? У том обрту, *homo viator* је дотакао искуство странца.

Оно га је узнемирило и повукло у преиспитивања. Али, оно га је довело и до последњег открића: „У родном моме крају чека ме судбина, а ја луд мишљах да је из туђине донесем.” (98) Страност води завичају. Тај је повратак праћен далекосежним померањем јунаковог саморазумевања: „Тужним ме очима посматраше тај град и шапуташе ми да погледам у себе. У мени самом све се то догодило, кроз мене су текли, док сам загладан у врх Амијате стајао, хучни, горски потоци. У мом бићу било је, не у свету, тамно и болно лудило.” (162) Поглед на град, свет објеката, упућује јунака да погледа у себе: сви спољашњи призори, природни и уметнички, приповедно настају тек кад су провучени кроз истанчану опну јунаковог самопосматрања.

То значи да је јунак одељен од света. У тој одељености, Црњански стилизује поетику аутсајдерства. Он је енкодира у суочењу са фрескама „сијенског сликара Барне”: „у изгубљеном и забаченом селу тосканском, колико неизмерне уметничке моћи!” (159) У опису његових сликарских својстава и вештина, Црњански егзистенцијално интонира њихов учинак: „У полумраку, тај сликар још једном одавава од света.” (159) С оне стране света налази се велика уметност, као што се налази и аутентична егзистенција. То, међутим, има и разорну последицу, како по човека тако и по уметничку вредност: „Један од највећих мајстора тако, ту, у том забаченом селу, нечујно почива.” (159) Од великог је значаја околност да овај опис аутсајдера није у *Љубави у Тоскани* – за разлику од романа *Код Хийерборејаца* – подстакао механизам идентификације у Црњанском. Јер, то показује колико је дуг и вијугав пут од једног до другог пишневог дела.

У *Љубави у Тоскани* последње искуство и сазнање усидрени су у радикалном дуализму јунакове свести. Јунаково људило је тамно: свет је разуман и светао. Ништа се више не може повезати. Но, повратак завичају остаје повратак метафизичкој нади која изнова – мимо религијског залеђа – одређује *homo viator*-а. Суочен са опозивом сопственог схватања љубави, као разнообличног била егзистенције и света, које се одиграло у Перуђи, јунак утемељује лични идентитет у повратку завичају. Љубав откривена у Тоскани, у страности, јесте љубав према завичају. Она је последњи стадијум у приповедном и призмичном разлиставању љубави: сијенска љубав, љубав родиле, светачка љубав, љубав према завичају. Не одвија се приповедање у спису Црњанског само кроз ритам модерног путовања, као путовање тела, по путним променама станица, помало произвољно и наизглед хировито, него је приповедање, кроз ритам мистичког путовања, као путовања душе, степенасто обликовано по духовним станицама јунаковог искуства.

У модерном путовању, љубав према завичају је љубав у којој „неколико пута, тако, изрекох име Срема” (161). У мистичком путовању, љубав према завичају је повратак у лични идентитет. У оба случаја, крај све призмичности у приказивању љубави, у дејству је приповедна представа о чврстом идентитету: колико је човек – у последњем сазнању – непрелазно одвојен од света, толико је неодвојиво упућен себи самом. То је једно јаство које се потврђује унутар страности. Његови путеви „представљају иницијацију у страност која нас непрестано изненађује и превазилази очекивања”.³² *Homo viator* је, дакле, открио странца у свету као надлични импулс који јунакову свест води завичају. Но, *homo viator* је, истовремено, открио странца као битан моменат путовања душе. Јер, међуоднос између *homo viator*-а и странца је егзистенцијална константа на којој почива путовање душе, па оно чини да се „унутрашње путовање претвара... у географско пропутовање”,³³ да се мистичко путовање трансфигурише у модерно путовање.

32 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 18.

33 Mišel de Serto, *Mistička fabula*, 395.

стапања са оним што је надилази, где она нестаје, открива свест о миру који постоји *заувек*.

И отуд постаје нужно – као последњи стадијум на путовању душе – откриће јаства у пнеуматику; „Чинило ми се да сам у очима сјединио све дубоке и страсне биљке духа.” (108) У очима се више не огледа – како се то чинило средњовековном уметнику – душа него дух: то открива модерни уметник у часу када њиме струји гностичка осећајност. То је промена која опозива пређашњу доминацију чула, па док је психик чуо „шум листића што се стресају”, дотле пнеуматик у благом зеленилу ништа више не чује: „без шума”. Ове линије приповедног кретања, од хиличког до пнеуматског стадијума у јунаку, показују како је у *Љубави у Тоскани* обликована метафизичка позиција *homo viator*-а. Но, та позиција, у којој има снажних просева гностичке осећајности, спојена је са модерном позицијом *homo viator*-а, која има метафизички, али не и религијски смисао.

Откриће завичаја – као последњи стадијум путовања једног пнеуматика – подразумева сазнање о томе „да није опасност у томе да се вратимо своме, већ да се не вратимо” (62). У модерном путовању, опасност лежи у човековом губљењу у свету. У мистичком путовању, опасност лежи у не-враћању у дух. Но, саме опасности имају и другу страну: у модерном путовању, опасност се избегава проналажењем идентитета. Ова тежња је постављена насупрот тежњи мистичког путовања. Јер, оно „нуди путање ономе ко 'тражи да га упуте како да се изгуби' и пита се 'како да се не врати'”. Тим *сѿазама* или *ѿуѿевима* о којима говоре многи мистичарски текстови пролази путник ходач, *Wandersmann*.³⁴ Овај *homo viator*, као ходочасник и луталица, бива *оѿозван* у метафизичкој приповедној интонацији Црњанског: завичај – у свим могућим садржајима: модерним и мистичким – спречава јаство да се изгуби, спречава дух да нестане. Свест о модерности довољно је јака у њему да опасност види тамо где је некад био мистички циљ: у губљењу субјективности. Тако *homo viator* у *Љубави у Тоскани* дотиче искуство страности, чак га конфигурише, али не нестаје у њему. Он приповедно

34 Мишел де Серто, *Мистиѿка fabula*, 24.

обележава једно кретање које доводи до чврстог идентитета у модерном и метафизичком смислу, па се показује да у *Љубави у Тоскани* опстаје пре свега духовни покрет одлажења и враћања, јер *homo viator* открива да „кад већ не може да се заснива на веровању у Бога, искуство задржава још само облик а не и садржај традиционалне мистике”³⁵

5.

У *Љубави у Тоскани* значајна је степенаста форма искуства страности. Одређена парадоксалном формулом приступачности неприступачног,³⁶ одсуства у присуству, искуства непревладиве одсутности,³⁷ страност одређује своју неприступачност на три начина: „Прво, страном је оно што се догађа изван властитог подручја; друго, оно што припада другоме; треће, оно што је стране врсте, што је другачије. Ради се дакле о аспектима *месџа*, *јосега* и *врџије*, који страном, за разлику од властитог, дају свој променљиви отисак. Одлучујућу улогу при том игра телесно *Овде*, дакле, аспект места. Страном не треба мислити без извесне форме *Другде*.”³⁸ Ова одређења страности играју значајну улогу у обележјима спољашње приповедне путање, као путовања тела, које је условљено просторним препознавањем: ситуација странца у свету. Но, постоји и унутрашња приповедна путања, као путовање душе, која подразумева проблематичност сопственог, као нечега што није нужно просторно-телесно *овде*, већ је сплетено са непрестаним осцилацијама временског *сада*: његовог протезања у прошло и у будуће. Ова унутрашња приповедна путања одговара мистичком растезању душе (*distentio animi*).

Она је отуд одређена егзистенцијалним осећањем аутентичности, које се образује унутар приповедног колоплета сопствености и страности. Околност да је страном увек

35 Мишел де Серто, *Мистиџка фавула*, 434.

36 Bernhard Valdenfels, *Топографџа страног*, 28.

37 Bernhard Valdenfels, *Топографџа страног*, 102.

38 Bernhard Valdenfels, *Топографџа страног*, 161-162.

оно „што измиче присвајању”³⁹ доводи га у близину аутентичности. Јер, њиме се не може располагати, оно се не може имати, оно је – само по себи – нерасположиво: као што је то и бивствовање. Заувек одређена нерасположивошћу, страност – у подударности између живљења и путовања – може бити схваћена као вијугава путања која одводи аутентичности.

Двострукост, коју читује истовремено (призмично) дејство страности и сопствености унутар искуства аутентичности, има приповедно парадоксални карактер. Удвајање јунака у путописној свести, као обележје *homo viator*-а, приповедно показује да неки *сѝранац* пребива у оном *ја* које пролази и путује Тосканом, да је оно у Тоскани тамо где није његово *ѝи* на које непрестано мисли, коме се у мислима обраћа, у односу на које све пореди, јер је то *ѝи* у завичају (Срему). Ова подељеност путописне свести одговара двоструком смислу љубави: нема љубави која се збива у Тоскани, већ се ту открива завичај као љубав. Као странац, јунак открива љубав за завичај: откривши странца у свом сазнању о љубави, он драматизује своју сопственост унутар радикалне страности.

Јер, „радикална страност почиње тек тамо, где су властити битак, властито име, а такође и властито место – означени путем страности. Страно место, које се не може мислити без властитости, али се такође ни не може редуковати на њу, јесте слични 'бастардни појам' као и Платонова *схога*, јер се на равни феномена страно и властито уписују једно у друго, а да се ипак не стапају једно с другим.”⁴⁰ Откриће сопственог у страности показује да однос између спољашњег (Тоскана) и унутрашњег (љубав) странца, какав назначује *Љубав у Тоскани*, утире пут ритму аутентичности у приповедној свести романа *Код Хийердорејаца: homo viator* постепено доводи до *сѝранаца*, јер *сѝранац* егзистенцијално одређује *homo viator*-а. Однос између њих је однос као између страног и сопственог, јер је однос *еѝзисѝеницијалне ѝрелазносѝи*. Она, пак, подразумева неумитност границе: „између властитог и страног има прелаза, али нема никаквих мостова, на којима

39 Bernhard Valdenfels, *Topografija stranog*, 158.

40 Bernhard Valdenfels, *Topografija stranog*, 222-223.

би се по вољи могло ходати тамо-амо.”⁴¹ То би могло значити да, поред међусобних импликација, егзистенцијални прелаз од *homo viator*-а до *сйранца* остаје неповратан.

Milo Lompar

HOMO VIATOR

Summary

This paper deals with narrative consequences of the experience of foreignness within Miloš Crnjanski's travelogue *Ljubav u Toskani* (Love in Tuscany). They are enabled by the centrality of the *homo viator* concept, as outlined in the works of Gabriel Marcel. The nature of the *homo viator* demands the intertwining between the modern and mystical plains of naration within *Ljubav u Toskani*. The journey of the body coresponds to a modern voyage, whereas the journey of the soul coresponds to a mystical one. In Crnjanski's writings, the modern voyage is ripe with nihilist sensibilities, while the mystic voyage is shaped by the existence of gnostic sensibilities. Their congruence creates the modern sensibility within *Ljubav u Toskani*.

---

41 Bernhard Valdenfels, *Topografija stranog*, 161.

ИГРА КАО ПРИНЦИП У ПРИПОВЕДАЊУ БРАНИМИРА ШЋЕПАНОВИЋА

*Ужишак је увијек користиан, а силна, неоґраничена
власи, ња и над мухом, шакођер је својеврстиан ужишак.
Човјек је њо љирологи деснои и воли друје мучиши.
Достојевски, Коцкар*

Полазећи од чињенице да је према поетици Бранимира Шћепановића приповедање облик игре, комбинаторичког преуређивања скупа састављеног од истих тематско-мотивских спрегова, у овом раду су размотрене тематизације игре која је аутору била најважнија – коцке. Нарочита пажња посвећена је романима *Срамно леио*, *Устиа љуна земље* и *Искуљење*, као и најуспелијим новелама, „Смрт господина Голуже” и „Стид”. Показано је да коцка није предодређивала само начин на који је Шћепановић разумео сопствено стваралаштво, већ и постојање.

Кључне речи: Бранимир Шћепановић, поетика, коцка, мимикрија, егзистенција

Приповедни свет Бранимира Шћепановића суморан је и монотон. Његови јунаци, просечни и слаби људи, пољуљаних веза са стварношћу, сукобљавају се са срединама, забаченим и затвореним, у које најчешће доспевају игром случаја; у том сукобу, они жртвују све што им је преостало: разум и здравље, понекад и голи живот. Овом, у основи истом обрасцу људске судбине, аутор се у различитим делима из

---

1 trijicvesna@gmail.com

најуспешнијег, модернистичког периода свог књижевног стваралаштва, враћа, итеративним приповедањем настојећи да га семантички исцрпи: на причи која је од *Срамној леиџи*, преко „Смрти господина Голуже”, *Усиџа љуних земље до Искуљења* у основи иста, он испробава потенцијал наново профилисаног протагонисте или ситуације, трагајући за могућностима другачијег исхода. Притом се доследно опредељује за тематско-мотивске спрегове које је сâм изградио, за поларизоване симболе и призоре по којима је његова уметничка визија данас препознатљива као *шћеџановићевска*.

У контексту такве поетике, приповедање је облик игре – комбинаторичког преуређивања скупа састављеног од истих елемената – али се и игра легитимише као принцип којем се приповедање, спонтано или програмски, упорно прилагођава.

1. Коцка

Игра коју је Шћеџановић у својој прози најчешће тематизовао била је коцка; она је представљена непосредно, као картање, али и у разним прерушеним облицима, кад год се јунаци одлучују на ризик, пристају на опкладу или рачунају на удео случаја у својој судбини; својствена је једино мушким ликовима.

Приметно је, осим тога, да се однос између јунака и коцке кроз Шћеџановићев опус развија: док је протагониста у *Срамном леиџу* само посматрач или потенцијална жртва кобне игре, у *Искуљењу* је њен страствени играч, спреман да заложит све што има, успомене, достојанство, чак и живот, свој или туђ.

У првом од споменутих романа, коцка је важан момент карактеризације колективног лика Пасјачана: картање ту није само забава лењог и припростог света, како је било у Борхесовој „Лутрији у Вавилону”, на пример, већ начин на који се допунски уређују односи међу мушкарцима који живе у забити. Сâм добитак је притом мање важан – средина је сиромашна и новац се игри ретко жртвује – од показатеља моћи којој тај добитак у овом свету води: коцка је

облик такмичења, средство у борби за доминацију. Превара и лукавство притом су потпуно легитимна средства; зато су подли Пасјачани љубазни према Обраду од којег често губе на картама, док су у сусрету са Исаком на картање најпре помислили као на поуздано средство обрачуна: „Лукаво ћемо га намамити да заигра са нама и одмах му омогућити да мало више добије! А онда ћемо му одрати кожу и узети душу!!!” (SL: 59).

Психологија патолошког коцкара је пак најпотпуније приказана у *Искуљењу*, последњем Шћепановићевом роману: ухапшени Григорије Зидар покушава да одоли позиву на игру формулисаном као еписки изазов који му упућује затворски чувар Станојло Поскок – „хоћемо ли да проверимо ко је бољи, јуначино!” (I: 57) – а пристанак и пред самим собом оправдава многим разлозима, од разбијања чамотиње и утиска о сопственој непотребности, до прибављања информација и окајавања грехова. Ниједан од тих разлога, међутим, није прави: партија коју Григорије игра са Поскоком, као сопственим „мајстором зла” и „ђаволом”, дуготрајно је балансирање над амбисом, без другог циља осим саме игре, која је „ма шта се у њој губило и добијало, ипак [...] једнолична и досадна” (I: 111, 122). Оно што јунака у њу увлачи јесте опчињавајући приказ отвореног шпила: „Наравно, играло му се: прсти су га сврбели, једва се савлађивао да не зграби карте и сам их промеша” (I: 58). Попут Андрићевог Милана Гласинчанина, Григорије Зидар је мученик који робује својој страсти, те дели карте, „али не што му се игра него што мора” (Андрић 1966: 139).

И сурова варошица у коју доспева господин Голужа настала је према моделу Пасјаче: њени становници су окрели коцкари, који би са уљезом најрадије да се обрачунају картањем: „’Има новца’ говорили су они сиромашнији, ’вероватно је коцкар.’ – ’Нажалост, није,’ уздисали су вешти старци, ’иначе бисмо га зачас оставили без гаћа” (ОДВ: 41). И када разлоге за најављено Голужино самоубиство буду разматрали, прво што ће помислити биће фаталност коцке: „Људи су се увек убијали због жена или због коцке – рече неко од старијих” (ОДВ: 47).

Упркос томе, логика коцкарске игре се, бар на први поглед, на Голужин случај не може применити: варошани су се сложили у процени да тајанствени странац није ни коцкар ни шпијун, што значи да у картање није могао да буде увучен. Клађење у дан и час његове смрти, које у свом стану организује најчувенији локални коцкар и у којем учествују сви мештани – „готово цела варошица се кладилa и са узбуђењем ишчекивала резултат” (ОДВ: 54) – сугерише да је улога господина Голуже у игри пасивна, те да он и није играч, већ играчка: његов мастиљави лик утиснут је на жућкасте листиће о које се варошани код кладоницара отимају, „без обзира на цену” (ОДВ: 54).

То ипак не значи да се између господина Голуже и варошана није повела нека потенцијално кобна игра на срећу, као ни да господин Голужа није свестан у какав се ризик из шале и радозналости упустио. Та игра се одвија по истим правилима по којима и претходно описане партије покера: желећи да се домогну позиције моћи, њени учесници блефирају и комбинују адуте којима располажу, настојећи да проникну у планове својих противника. Овога пута, међутим, на столу нису карте, већ обрасци понашања, пореклом из литературе, којима господин Голужа настоји да удовољи очекивањима варошана и да на тај начин мало продужи сопствени живот, попут глумљене невеселости и испосништва, шетње по тмурном времену и дуготрајних задржавања на мосту, позе галантног љубавника, упорног ношења кишобрана и шешира, одевања у црно. Као и у најстраственијем покеру, и овде је, бар што се господина Голужине тиче, једини циљ продужетак игре – пуко преживљавање – а трајаће све док га вештине блефа и комбиновања буду служиле.

Стога би се радња „Смрти господина Голуже” могла у ствари интерпретирати као један од прерушених облика коцкања: њен протагониста, привучен амбисом, пристаје на неразуман ризик – да у игри надмудривања са варошанима заложу сопствену главу. Ова Голужина позиција симболички је сажета у епизоди ходања по огради моста, која представља и допунски облик његовог изазивања судбине: „Мишићи му се затегнуше, а дух усредсреди на успорене покрете дугих ногу и вешто извијених руку којима је одржавао равнотежу”

(ОДВ: 73). У последњим тренуцима свог живота, јунак се још једном клади, овога пута у постојање Бога: пошто трзајем руку успе да одржи пољуљану равнотежу, озарен ће шапнути „има бога!”, али, пошто му лева нога склизне, „запрепашћен што су, ето, обични гумени ђонови преварили његовог створитеља – изусти с горчином: Нема га!” (ОДВ: 75).

Загонетан однос између прогонитеља и прогоњенога у *Усјима њуним земље* такође би се могао тумачити пројектовањем психологије коцкарске игре на проблем индивидуације и међуљудских односа који су у овом роману тематизовани. Таква интерпретација подржана је и текстом *Искуљења*, у којем је однос међу патолошким покерашима дочаран аналогно динамици јунака из претходног романа, прогоњеног човека и ловаца: „Играли су полако и опрезно, без речи, не испуштајући један другога из вида као да су обојица били чврсто решили да најзад рашчисте свој мутни и непредвидљиви однос, у којем је од самог почетка [...] било свега: и необјашњиве наклоности, и безразложне нетрпељивости, и неприкривеног презира, и потајног уживања, и необуздане мржње и најискренијег саосећања” (I: 120).

О појавама прерушених облика коцкарске страсти или коцкарског начина мишљења у Шћепановићевој прози најбоље пак сведоче њени нумеролошки аспекти.

Јунаци новела „Оно друго време” и „Стид”, на пример, у најтежим тренуцима живота окрећу се бројевима, покушавајући да се на њих ослоне као на оријентире или поруке свемира. У недостатку самопоуздања и вере у сопствене способности, они, попут патолошких коцкара, ослонац траже у спољашњим силама које се, кроз бројеве као путоказе, представљају као њихови савезници.

У „Стиду”, међутим, откривено значење броја 49, који се претходно тајанствено укључио у јунакову судбину – „упорно пиљим у ту четворку и у ту деветку као да ме тако здружене на нешто особито подсећају“ (ОДВ: 81) – сасвим је банално – посредни је број његових година. У „Оном другом времену” ће се пак испоставити да се дух лепе Катарине појавио на погрешној адреси: док је њен некадашњи љубавник Симон умирао у Петефијевој 74, она га је чекала неколико

кућа даље, у Петефијевој 47. Откриће ове пермутације самом јунаку не значи много – оно само доприноси загонетности његовог случаја – али на плану укупних семантичких исходишта новеле сугерише да би се мелодраматични механизам вечног враћања, покренут појавом девојчиног духа, могао свести на комедију ситуације у којој се јунаком поиграло „оно безимено”, виша сила која је не само изван њега, већ и изван појмљивог света.

2. Надметање и мимикрија

Већ смо напоменули да, играјући се коцке или њених прерушених облика, Шћепановићеви јунаци не очекују материјалну добит нити задовољење похлепе – утисак је, штавише, да они нису чак ни похлепни – већ потврду сопствене вредности у очима супарника. Њихово разумевање вредности не одвија се, међутим, у подручју морала, већ естетике: све што Исак, господин Голужа или Григорије желе јесу пажња јавности и слава, јер верују да су то позиције које ће их заштитити од спрдње и злостављања. Превара и подваљивање су, у остварењу тог циља, легитимна играчка средства, због чега се у овом свету етички појам *врлине* доследно замењује естетичким појмом *вешћине*, односно сналажљивости.

Из тога производи да воља за моћ која се у надметањима Шћепановићевих јунака редовно испољава нема везе са Заратустрином проповеђу: ни господин Голужа ни протагониста „Оног другог времена” не желе да вредности створе нити да их задобију, већ једино да им оне, у очима светине, буду приписане. Без стида прибегавајући разним мистификацијама и играма мимикрије, они посредно доводе у питање сваку вредносну хијерархију, привилеговање племенитог у односу на ниско, озбиљног у односу на неозбиљно, афирмације у односу на негацију.

Игре мимикрије Шћепановићевих јунака најчешће за циљ имају најобичнију обману противника, намамљивање на танак лед, како је то господин Голужа осећао; зато се Пасјачани, на пример, претварају да Исаков долазак нису

ни приметили, док Исак глуми да пред њима спава, издајући се за безбрижног и спокојног човека. Користољубље је мотив сродан овоме: пијанице и проститутке у „Оном другом времену” биће заинтересоване за младићеве љубавне јаде све док он буде могао да им плаћа кафанске рачуне, док ће господин Голужа на губилишту исповедати своју љубав и приврженост варошанима, надајући се да би тако могао да их наведе да му поштеде живот. Важан разлог претварања Шћепановићевих јунака може да буде и жеља да опоненте извргну руглу или да их понизе: становници Нехаја ће, у *Искуљењу*, Григорију Зидару, на пример, пре но што са њим и реч буду проговорили, подметнути у кафани поломљену столицу, док ће станари Петефијеве улице, у „Оном другом времену”, глумети да младићево распитивање за тајанствену лепотицу озбиљно схватају, док ће му се иза леђа ругати без милости.

Ниједна од Шћепановићевих модернистичких проза нема, међутим, у средишту тзв. позитивног јунака: господин Голужа је по покварењаштву сличан варошанима, јер злоупотреба власт чим је се накратко домогне, протагониста „Оног другог времена” ужива да својој тетки и брачном пару Гостушки задаје бриге и страх, док Григорије Зидар у *Искуљењу* настоји да свог противника у покерашкој игри не само намучи, него и да га лиши наде; самопоштовање прогоњенога је у *Ушима њуним земље* могуће једино кроз омаловажавање оних који су се нашли у улози његових гонича.

Корени ових патолошких, па и психопатских порива ипак нису у самим јунацима: стереотипне формулације поведача – о жељама које долазе изненада и потпуно их обузимају – сугеришу да је статус слободне воље Шћепановићевих јунака проблематичан, односно да се они само препуштају неким спољашњим силама које им подмећу играчке кораке. Њих саме то донекле ослобађа одговорности – грешке које успут направе могу да се тумаче као дефекти самог света или сила које се њиховим посредством играју – али истовремено говори и о извесној нискости њихових душа, које решење за сопствено слабићство и фрустрације проналазе у компензативном наслађивању туђим понижењима.

Најразвијенији облик игре претварања у овој прози представљају пак скривање идентитета и мистификовање биографије. Победа прогоњенога у *Усџима њуним земље*, на пример, огледаће се у чињеници да прогонитељи о њему нису успели да сазнају ништа; како се у трку ослобађао свих обележја идентитета, за приповедача-прогонитеља и његовог сапутника Јакова заувек ће остати тајна „и како се звао, и чиме се бавио, и одакле је дошао, и куда се био запутио и зашто је онако сумануто бежао и због чега је умро” (UPZ: 76). Са друге стране, јунак *Срамној леџа*, Исак, покушаваће пред Пасјачанима да што више накити сопствену биографију, у складу са својом представом о животном успеху: „Прошао сам свет, путовао сам авионом, светске жене су лудовале за мном”, док ће се Григорије Зидар у *Искуљењу* минхаузеновски представљати као љубавник, коцкар, пилот, мађионичар, не стидећи се својих измишљотина (SL: 17; I: 11).

Најрадикалнији облик мистификовања биографије представља пак прикривање и одрицање од сељачког порекла; у *Срамном леџу* му прибегава један од споредних ликова, „ситни и неугледни Мргуд”, а у новели „Стид”, њен главни јунак: „Из сећања ми израња *ноћ од њре чеџири љодине кад је моја мајка – у жељи да ме обрадује – ненајављена банула с неколико рођака из нашеј села на мој 45. рођендан, а ја их све, онако бојажљиве и љромрзле од дуја љуџа, одмах уџурао у љокрајњу собу да их љошџедим од љодсмеџивих љоџледа својих љосџију – све самих диџломаџа, чувених умеџника и љрелейих жена” (SL: 93; ОДВ: 109).*

На тај начин се у Шћепановићевој прози кристалише идеја о свету у којем ништа није као што изгледа и о реалности заснованој на лажи, опсени и преварама.

Читав овај тематско-мотивски комплекс несумњиво има и референцијална значења: њиме аутор друштвену стварност о којој је посредно сведочио описује као игру претварања, лагања, свеопштег блефа и симулације, а друштвено уређење као оно које рачуна на страх и луде наде својих поданика, о чијем положају не одлучују ни уложени труд ни заслуге, већ само вештина са којом се изводи мимикрија.

Иако је друштвено-историјски контекст *Срамној лејџи* до крајности апстрахован, Шћепановићева критика Пасјаче као средине без врлина и вредности – њени коцкари с подједнаком страшћу псују и небо и земљу – такође се рефлектује на конкретан режим: реагујући на исход неке партије, лукави Максим ће резигнирано закључити „да је данас све могуће, јер, ето, и просјаци постају господа” (SL: 59), што се може разумети као заједљива опаска на рачун Исаковог наводног напредовања у животу али и владавине радника и сељака, прокламоване у реалности која остаје изван текста.

Проблем је у *Искуљењу* непосредније тематизован: кочијаш Максим је, по формирању „народне власти”, своје предратно пљачкање црквених прилога представљао као борбу против класног непријатеља и на тај начин се заиста домогао одређене друштвене моћи.

Из истог тематско-мотивског репертоара потиче и значајан семантички низ гад – коцкар – шпијун, који је, осим у *Срамном лејџи* и „Смрти господина Голуже”, присутан и у *Искуљењу*.

Исцрпљујуће партије покера које у овом роману играју ухапшени Григорије Зидар и његов чувар Станојло Поскок неконвенционални су облици полицијског ислеђивања: док затворски чувар покушава из затвореника да извуче признање о лажном представљању – то јест, да он није ратни херој којем је наред Нехаја подигнут споменик – дотле се затвореник нада да би, добијајући на покеру, могао да дође до битних информација о сопственом положају у очима народа и локалне власти. Праштањем коцкарског дуга, затворски чувар и затвореник накратко мењају места, те Станојло Поскок постаје Григоријев доушник и слуга: „Изгарао је од жеље да што пре спере срамоту побеђеног коцкара коме је опроштен губитак и [...] продорно је гледао Григорија – по свему судећи – блед од неког унутрашњег преиспитивања, а можда и од напора да се савлада и ничим не покаже колико је увређен и понижен” (I: 119).

Сакривајући обресе своје праве друштвене и духовне физиономије, Шћепановићеви јунаци једно време носе маске изабраника судбине; неки то чине вешто, попут јунака

„Стида”, док други под њом посрћу, попут младића из „Оног другог времена”. Увек, међутим, маска прави идентитет јунака ослобађа инхибиција и омогућава му да се испољи – у свој својој беди и нискости.

3. Игра против судбине

Ниједан од Шћепановићевих јунака није срећан у сопственој кожи: Григорије Зидар своју судбину мрзи, господин Голужа се „никад није могао помирити с мишљу да је ништавнији од осталог света” (ОДВ: 43), док прогоњени човек у *Усџима њуним земље* увиђа да је живот проћердао. Незадовољство исходом „алее рођења”, како је такву задатост назвао Роже Кајоа, симболички је сажето у призору босоног дечака умазаног купинама који, жудећи за даљинама, маше аутомобилима „*који јуре у неки њему нејознај и недокучив свеј*”; очи су му тужне, а руке увек уморне од махања (ОДВ: 89); тај приказ се, више или мање развијен, провлачи кроз све Шћепановићеве модернистичке романи и новеле, од *Срамној леџа до Искуљења*.

Аутор је, посредством својих јунака, живот и коцку експлицитно поистоветио: „живот је коцка”, рећи ће господин Голужа, „у којој, и кад сам делиш карте или чак вараш или подваљујеш на све начине, никад ниси сигуран да ли ћеш добити или изгубити”, годинама касније ће његову мисао довршити Станојло Поскок (ОДВ: 47; I: 121). Захваљујући томе, Шћепановићев јунак више није обичан играч који се са другима, сличнима себи, надмеће око једнократног добитка, материјалног или нематеријалног, већ онај који провоцира саму судбину, не мирећи се са сопственим статусом како у друштвеним, тако и у космичким оквирима.

Радње наведених дела могле би, у ствари, да буду тумачене и као покушаји јунака да се отму ланцима нужности, да своју судбину преокрену или поведу новим током. Они притом не могу да рачунају на сопствене вредности нити на уложени труд, јер логике и правде у поретку постојања нема: чињеница да је у рату поступио херојски није Григорију

Зидару обезбедила очекиване почести – присвојили су их други – као што ни жртвовање мајчинске љубави животу на високој нози јунаку „Стида” није донело сатисфакцију. Уместо тога, они се радије уздају у чудо и препуштају се случају који би судбину могао да им преокрене напречац, безразложно: господин Голужа се, на пример, нада „да ће се нека замамљива девојка или богата удовица кад-тад заљубити у њега” или да ће му се десити да, када то најмање буде очекивао, на лутрији „извуче главни згодитак” (ОДВ: 44), док се Григорије Зидар упорно коцка јер очекује добитак који би избрисао све његове претходне неуспехе и вратио му достојанство.

Слутња да би „нешто непредвидиво и особито”, „страшно и чудесно” могло да им се деси (ОДВ: 4; I: 15), која истовремено привлачи и застрашује Шћепановићеве јунаке, сигнал је њихове одлучности да се, како би доказали да нису жртве већ избраници судбине, определе за ризик. И у *Срамном леџу* и у „Смрти господина Голуже” та „изабраност” односи се на сирове облике афирмације личности – јунаци су гладни пажње, славе и почести – док је у „Оном другом времену”, жанровским спонама са причом о духовима, црнохуморно интерпретирана као изабраност за смрт.

Уколико би се, међутим, огољени или прерушени облици коцкања у Шћепановићевој прози тумачили као начини огледања јунака са судбином, мало ко би се од њих заиста нашао у Ничеовој групи добрих играча: њихову просечност раскринкавају посвећеност циљу – промени друштвеног статуса – као и поуздавање у прилику да се коцке баце више пута. Стога у „Смрти господина Голуже”, на пример, видно постаје да препуштање случају, уместо да раскине, у ствари ојачава ланце нужности, јер је сама јунакова ситуација од почетка била безизлазна.

Шћепановић је, међутим, још у *Срамном леџу* назначио и другачију могућност, која би била ближе Ничеу: његов јунак Исак увиђа да му је „отац био јак баш зато што је све подносио и што није покушавао да се одбрани од своје судбине” (SL: 86). И у финалу литерарног опуса, у роману *Искуљење*, десиће се нешто слично: Григорију се чини да

чује оца док изговара старозаветне речи „ми смо дјеца пуког случаја, а касније ћемо бити као да никад нисмо ни били” које, извађене из контекста, остављају утисак нихилистичке проповеди (I: 135). У оба романа, међутим, фаталистичко предавање судбини задржано је на маргинама наратива и поверено је ликовима очева, који су епизодни.

Једино се у уметнички најуспелијем Шћепановићевом делу, у *Устима њуним земље*, ничеанска „љубав према судбини”, *amor fati*, нашла у средишту приповедачког интереса. Неизлечивом болешћу изручен захтевима природе, јунак одбија да буде пасивни посматрач сопственог пропадања. Аналогија успостављена између његовог кретања кроз пуст и ненастањен предео и кретања сунчевог диска од истока према западу, сугерише да он управо у тај природни циклус покушава да се укључи, да постане играч равноправан космичким силама. Смртни исход био је неизбежан – на крају романа, тело прогоњенога већ разносе мрави – али до њега није дошло поковањем природе, већ кроз испољавање воље за „другачију смрт, слободну, свесну, без случаја, без неочекиваности” (Ниче 1999: 101). Стога се у прогоњеноме сабирају сва претходна играња ватром и уживања у поразу из Шћепановићеве прозе, претварајући га у ничеанског „човека који хоће да пропадне”, чија би воља за ништавилом требало у ствари да буде израз аформације живота (уп. Делез 1998).

У прози Бранимира Шћепановића честе су и слике деце која се играју: она скакућу, звиждућу, праве смешне покрете, шутирају лопту. Док чека разговор са полицијским иследником, Григорије Зидар кроз прозор може да види како су се „испод њега, на изрованој ледини нека деца [...] радосно подврискујући, отимала за шарену лопту” (I: 39), што га подсећа на изгубљену слободу али и на невиност дечјих такмичења.

Слика детета које се игра у суштини је хераклитовска и ничеанска (уп. Ђурић 2009; Делез 1998); она сугерише да свака игра има обележје дечјег уживања у постојању, те да је природан догађај, који не подлеже моралној процени. Зато су и сви несташлуци Шћепановићевих дечјих ликова, иако најчешће драстични – попут пљувања, спотицања и ругања

старијима – у ствари слободни од васпитне процене. Чак и када буде приповедао како су његовом злостављаном оцу на леђа качили змаја, Григорије Зидар ће нагласити да деца то нису чинила зато што су зла, већ зато што „су се само забављала” (I: 86).

И међу одраслим Шћепановићевим јунацима има оних који се играју попут деце: Исак се врти око себе и прескаче оборена стабла, љуља се на конопцу за повлачење црквеног звона, док младић из „Оног другог времена”, сакривен иза дрвета, вреба дечака Петка као себи равног. Игре у које се они најчешће упуштају, међутим, нимало се деци не би свиделе: мрачне су и морбидне, фаталне и, што је најважније, средство су за поробљавање човека; и Исаков и Григоријев отац су, приморани да певају песме које нису волели, признају свој пораз и потчињеност надмоћнима. Дух коцкарске игре на такав начин обузима господина Голужу и Григорија Зидара, на пример, да им се не само воља и савест, већ и нагон за самоодржањем укидају; стога они, за разлику од деце, своју игру нису у стању да, када им то одговара, прекину, већ јој се покоравају, постајући робови случаја.

Стога игра у Шћепановићевој визији није простор слободе, већ ризика који је кобан и агоније која је танталска.

4. Играч Шћепановић

У првом фрагменту *Усџа њуних земље* назначено је да се протагониста романа налази у „загушљивом купеу путничког воза број 96” (UPZ: 15). Фигурална логика овог броја, насталог упаривањем цифара 9 и 6, које су истог облика али су различито оријентисане – деветка је обрнута шестица – сажима и на језик бројева преводи загонетне односе између прогонитеља и прогоњенога: посредни су идентитети који се огледају један у другоме, али без утврђеног редоследа одражавања, тако да би оба могла да имају вредности и лика и одраза, с тим што тек њихова комбинација, са обавезним међусобним размаком, евоцира неку семантичку целивитост.

Захваљујући томе, број 96 може да послужи као кључ не само за тајну *Усџа њуним земље* – који читаоцу пружа сам аутор – већ и за Шћепановићев приповедни опус у целини: његова уметничка визија темељи се на свести о јединству и комплементарности антагонистичких принципа, што је својствено свим играма такмичења (*agon*) и случаја (*alea*) (уп. Кајоа 1965). Чињеница да у његовој интерпретацији коцке, исход надметања међу мушкарцима не зависи од врлина, концентрације и искуства, већ једино од хирова среће значи и да су сви играчи ослобођени одговорности, односно да су ланци узорка и последица непоправљиво у овој прози покидани, те да се до превласти пробија дионизијски пар случајности и судбине. Игра у том поимању постаје принцип универзалне структуре света.

Искуство коцке се, зато, са конкретних партија проширује не само на поимање друштва, чије основне законе почиње да репрезентује, већ и на укупно егзистенцијално искуство, које на суштински начин обележава.

Шћепановић је и књижевно стваралаштво на сличан начин разумео: поигравао се културним стереотипима, тематско-мотивским спреговима, приповедним становиштима, различитим медијима, нихилистички поричући постојање хијерархије између високог и ниског, реалног и фиктивног, али и не полажући право ни на какву истину. То је можда највидније у новели „Стид”, у којој се неке од претходних Шћепановићевих фабула – из приповедака „Крик”, на пример, и „Одбрана” – понављају као делови биографије новог јунака, или у *Усџима њуним земље*, чија композиција почива на наизменичности перспектива прогонитеља и прогоњеног, што сугерише динамику њиховог надметања, као и предоченом употребом броја 96, који сажима и на језик нумерологије преводи значења романа. И антагонизам миметичких и антимиметичких момената у овој прози би из истог угла могао да буде превладан: сваки је играч истовремено присутан у два поретка, стварном и фиктивном, тако да је и његова егзистенција, докле год игра траје, двострука.

Позиција аутора, који у литературу транспонује своја најинтимнија коцкарска искуства, притом је помало налик

на ону коју је Хамлет имао у „мишоловци”: он се користи маскама својих јунака, исповедајући се и глумећи истовремено. Драстични примери пребијања и понижавања у овој прози могли би да буду интерпретирани као екстатично уживање у пробуђеној савести, која захтева кажњавање и смрт јунака, не би ли се, као што и наслов његовог последњег романа сутерише, за сва своја играња, искупио.

Литература

- Андрић 1966: Иво Андрић. *На Дрини ћурџија*. Београд: Просвета.
- Делез 1998: Жил Делез. *Ниче и филозофија*. Превела Светлана Стојановић, Београд: Плато.
- Ђурић 2009: Михаило Ђурић. *Ниче и метафизика*. Београд: Службени гласник.
- I: Branimir Šćepanović. *Iskupljenje*. Beograd: Nolit, 2008.
- Кајоа 1965: Роже Кајоа. *Igre i ljudi: maska i zanos*, Beograd: Nolit.
- Ниче 1999: Фридрих Ниче. *Сумрак игола или како се филозофира чекићем*. Превео Драгомир Перовић. Нови Сад: Светови.
- ОДВ: Бранимир Шћепановић. *Оно друго време*. Београд: СКЗ, 2015.
- SL: Branimir Šćepanović. *Sramno leto*. Beograd: Nolit, 2008.
- UPZ: Branimir Šćepanović. *Usta puna zemlje*. Beograd: Nolit, 2008.

Vesna Trijić

GAME AS A PRINCIPLE IN BRANIMIR ŠĆEPANOVIĆ'S PROSE

Summary

For Branimir Šćepanović, literature was a form of play: in his novels and satires, he used to combine and rearrange a set composed of the same themes and motives. His characters, average and weak men, with shaky ties to reality, used to clash with remote and closed societies, where they ended up by chance; in that con-

flict, they sacrificed everything they had: sanity and health, sometimes even their lives. To this, basically the same pattern of human destiny, the author used to return in different works from the most successful, modernist period of his literary creativity, trying to semantically deepen and exhaust it.

The game that Šćepanović most often thematized was gambling; it was presented directly, as playing cards with pathological passion, but also in various disguised forms, whenever the heroes had decided to take a risk, agree to a bet or count on the share of chance in their fate; it was characteristic only of Šćepanović's leading, male characters. It is important to notice that those characters didn't expect material gain or satisfaction of greed by playing cards - moreover, the impression is that they weren't even greedy - but confirmation of their own value in the eyes of their opponents. That's why their sense of morality deteriorated: fraud and pranks were, in the achievement of that one goal, legitimate game tools for them, which is why in this world the ethical concept of virtue was consistently replaced by the aesthetic concept of skill, that is, resourcefulness. The experience of the gambling, therefore, expands from specific game not only to the understanding of society, whose basic laws it began to represent, but also to the overall existential experience, which it marked in an essential way.

Branimir Šćepanović had transposed his own, most intimate gambling experiences into literature: under the masks of his characters, he used to confess and act at the same time.

Војо Н. Ковачевић¹
Универзитет у Новом Саду
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача и тренера, Суботица

Оригинални научни рад
УДК: 821.163.41.09-31
DOI: 10.7251/LIK2313073K

ПОСЛЕДЊА ИГРА СА „ЂАВОЛОМ”

У раду ћемо књижевнокритички анализирати 12. главу Андрићевог романа *На Дрини ћуџрија*, где је тематизован човеков порив за коцкањем. Структуру те приповести сагледаваћемо као издвојену целину, али и у интеракцији са другим поглављима. Ослањајући се на социолошки и психолошки методолошки приступ самераваћемо јачање тог порива у односу на друштвени амбијент и историјске прилике, док са аспекта модерних психолошких учења, анализираћемо коцкарску страст и њене утицаје на судбину појединца и породице.

Кључне речи: *На Дрини ћуџрија*, мост, коцка, друштво, психоанализа

У роману Иве Андрића *На Дрини ћуџрија* сва збивања везују се за мост, његову капију, околна села и вишеградску чаршију. Мост је средишњи и кохезиони топос у структури дела. Са аспекта композиционе организације текста, роман творе двадесет и четири приповедне целине. Свака од њих може се посматрати одвојено, као заокружена приповест, а пуни смисао оне задобијају тек у романескној форми, где се, на ванвременској равни, као основном обележју романа, прожимају различите људске судбине, историјска догађања или природне непогоде. И на тој неомеђеној позорници, оне попримају универзалан карактер.

Андрић тематизује збивања у распону од преко три века, од друге половине XVI века до Великог рата. Издавају трагичне људске судбине као колоритне и симболичне

---

1 vojokovacevicbg@gmail.com

рефлексије човековог земног удеса. Различити трагични догађаји, лична и колективна страдања, нераскидиво се везују за мост, који је њихов непосредни и неми сведок. Јер све се, као што писац наводи, осипа и нестаје, док мост траје као израз најузвишенијег људског прегнућа. Упркос несагледивим и тешким страдањима у свету, писац дубоко верује у победу добра над злом, што најнепосредније изражава један од његових књижевних јунака: „Све може бити. Али једино не може: не може бити да ће посве и заувек нестати великих и умних а душевних људи који ће за божју љубав подизати трајне грађевине, да би земља била лепша и човек на њој живео лакше и боље. Кад би њих нестало, то би значило да ће и божја љубав угаснути и нестати са света. То не може бити”, чврсто верује Алихоџа Мутевелић (1977: 395).

Одвећ нам је знано да је понора, како у спољашњем, тако и у унутрашњем свету, сијасет. Нужно их је премостити и заравнати, како би се живот учинио подношљивијим. У противном, настали јазови изазивају трагичност. Сугеришући заметке тих злих удеса, аутор указује на архетипске образце, митско и фолклорно наслеђе, старозаветне и новозаветне интерпретације у народним веровањима. Бави се и топосима првог или наследног греха или, пак, Источног греха и забрањеног воћа. Оживљава ликове ситуиране у прецизно назначеном времену и простору. Разлистава, у складу са друштвено-историјским приликама, поднебљем и менталитетом, разноврсне облике празноверја. Сумирајући назначена запажања о људском удесу, увиђа: „[...] најбеднија и најтрагичнија од свих човекових слабости несумњиво је његова непотпуна способност предвиђања, која је у општој противности са толиким његовим даровима, вештинама и знањима” (1977: 334-335).

Иако нема способност предвиђања, човек настоји да, на основу личног и колективног искуства и у складу са сопственим карактером, стеченим знањима и навикама, уреди свој живот, подиже породицу и унапређује заједницу. Насупрот таквим тежњама, у готово сваком поколењу, у ширем или ужем окружењу, мучно страдају појединци о чијој судбини се касније шире приче и испредају легенде. Таква је судбина

Радисава са Уништа, набијеног на колац, јер је, због суровог Абидаге, надзорника радова, подстицао прекид градње моста, за што је најокрутније кажњен. Живо представљена слика његовога мучења наликује ранохришћанским страдалницима који су најгрубље кажњавани због вере у дела и учење Христа Спаситеља. Вео легенде наткрили се и над другим ликовима у роману – Авдагином Фатом, Лотиком, Алихоцом, Ђорканом, устаницима или, пак, Карађорђем и његовим подвизима.

Удес Милана Гласинчанина, такође, дуго се препричавао, у машти развијао, а стари су младим нараштајима, као васпитну поуку указивали на његову судбину и злокобну страст ка коцки. Своју последњу игру он је играо на мосту са површно портретисаним, тајанственим *стиранцем* који је: „Ни стар ни млад, ни ружан ни леп, средњих година и средњег стаса, ћутљив а осмејкује се само очима” (1977: 176). И те кобне вечери изгубио је целокупни иметак, потпуно оседео, а у нади да ће повратити изгубљено, заложиио је и сопствени живот. Изгубивши и ту игру, *стиранац* му поклања живот. Од тада се он чаршијом креће попут сенке, испијена и одсутна погледа, без имало унутрашње топлине и жара. Са nelaгодношћу, бојажљиво и безвољно у чаршију би долазио: „Висок, мршав, блед и погнут човек. Цело му тело изгледа прозрочно и без тежине, а на оловним стопалима. Стога се у ходу клати и повија као рипида у дечијим рукама на литијима. Коса и бркови седи као у старца, очи оборене. Такав, он сада пролази овуда кораком месечара” (1977: 174).

Иако прави касаблица није по природи коцкар, стицајем нових друштвених околности, бржим развојем чаршије и трговине, увођењем новца као платежног средства, мењају се животни садржаји, стичу нове навике и занимања, али и развијају до тад непознати или затомљени пороци. За разлику од околних вароши, у Вишеграду скоро да није ни било људи оданих коцки. Код Вишеграђана: „Као што смо видели, њихове страсти су друге и другачије: неумерена љубав према женама, склоност ка пићу, песми, скитњи или доконом маштању поред родне реке” (1977: 175). Имајући у виду те аспекте, долазак *стиранца* у касабу одраз је, у извесној мери,

насталих промена у друштву, јер отварања хотела, кафана, салона за разбигригу и „забаву”, доприносе разуђености коцкарских игара. Стога, научнокритичку анализу можемо утемељити на елементима социолошког карактера, на различитим нивоима пратити узроке и последице друштвених промена и људских удеса.

Развитак друштва у другој половини XIX века скопчан је са рефлексима ондашње индустријске револуције која је, поред добробити везаних за свеукупни друштвени развој, изњедрила и многе штетне појаве. Писац нам указује и на добре и на лоше стране модерног времена. Млади увиђају позитивне учинке тих радикалних измена, а стари тај заокрет доживљавају као перфидно срачунат атак на њихове животе, породицу и окружење. Примерице: времешни житељи градњу железнице повезују са експлоатацијом природних ресурса, попис становништва изједначавају са процесима регрутације и припремама за рат, док убрзан и олакшан саобраћај највише погодује ширењу лоших утицаја. Уочавају се, такође, све наглашенија прилагођавања свакодневних животних садржаја са друштвеним амбијентом и политичко-економским тенденцијама и њиховим будућим развијањем. Као илустрација те усклађености може се навести планско пресељење у касабу Мађара Тердика са женом, Српкињом из Новог Сада, са намером да у касабини отворе радњу за коју у народу до тада није било имена: „И отворили су је тамо на крај вароши, испод високих топола које расту у подножју Стражишта, у једној старој беговској кући коју су потпуно преградили. То је било стидно место касабине. На тој кући су по цео дан застрти прозори” (1977: 318). Убрзо по њиховом пресељењу започета је градња пруге што је допринело остваривању веће зараде.

На све те „новотарије” са љутњом и презрењем гледа Алихоџа Мутевелић, последњи потомак наследних чувара и управљача Мехмед-пашиног вакуфа. Избијање Великог рата, убиства и рушења те бомбардовање моста о којем је бринуо као о сопственом детету, непобитно сведоче, поред мноштва других погрома и недаћа, колико је био у праву: „Толико година он гледа како руке не скидају са ћуприје, чистили су

је, дотеривали, поправљали у темељима, водовод су кроз њу спровели, електрику на њој запалили, и онда су то све једног дана у лагум као да је стена у планини, а не задужбина, хаир и лепота. Сад се види шта су и за чим иду.” (1977: 394-395)

Неки од нових модерних друштвених садржаја погодују човековој исконској и неретко незајажљивој потреби за стицањем и гомилањем материјалних добара, при чему се та добра изједначавају са највећим друштвеним „успехом” и личном „срећом”. И мимо опомена како је среброљубље корен свих зала, да изазива трагичност, тежња за гомилањем материјалних средстава никада не јењава. Најлакши и најпримамљивији начин да се стигне до тог *идеала* су и различити видови коцкања.

Испољавање тог порива у мањим заједницама, где се стиче утисак да свако сваког зна, узрокује нелагодност, зазор и осуду. Уноси се немир у средину, скреће се већа позорност на та прокужена места и изналазе, уз саосећања, извесна оправдања за страдалника. Најчешће се истражује прошлост овисника о коцки и копа по животима његових сродника. Склоност Милана Гласинчанина ка картању варошани су повезивали са пресељењем његовог оца у касабу и чињеницом да је то извео у највећем јеку буне у Србији. „Стално се одржавало мишљење да је он однекуд побегао са тешким али не добро стеченим парама” (1977: 175). Од најстаријих времена утврђено је веровање да иметак стечен у ратним околностима изазива многе негативне, па, чак, и трагичне последице у најужој породици.

Поред социолошког методолошког приступа, долазак *сџираница*, његов начин игре, а посебно способност продирања у мисли актера коцкања, остављају могућност примене и других методолошких начела. Будући да опис тог књижевног јунака није у целости изведен, ни „реално” предочен, критичку анализу можемо засновати и на научним постулатима модерне психологије, утемељену на подвојености и комплексности човековог унутрашњег живота. На многим местима у тексту *сџираница* се јавља, као што је наведено, врло магловито, попут „демона”, без имена и спољашњих особина. Он поседује многе наднаравне способности: учесницима

карташке игре „чита” мисли и усмерава њихове поступке. У злогласној игри *оџузбир* (тридесет и један), повлачи последњу карту мимо сваке логике и математике. Понекад не повлачи карту ни на двадесет и пет, а некад узима карту на двадесет и девет. Тако обликовани наративни пасажери не само да динамизују радњу, већ и значајно обogaћују семантику текста. Сугеришу сложене психолошке процесе, а намеће се утисак да писац обликује исту личност. Човекова подвојеност изазива непрестане унутрашње конфликте, манифестују се два оштро супротстављена пола – један је рационални, други ирационални или свесни и подсвесни. Са психолошког аспекта *сџранац* означава подсвесну или тамну страну бића, склону хедонизму, са наглашеним рушилачким потенцијалом. На семантичком нивоу језика, тај порив, као и свака друга врста коцкања, се означава као *ђавоља игра* или *ђавоља џосла*.

Зависност о коцкању генерише дуготрајна и мучна „рвања” са самим собом. Како време одмиче она постају све учесталија и интензивнија, муте разум и попримају патолошка обележја. У назначеној приповести, писац дијагностикује сваку фазу тог процеса. Честе осцилације расположења, слабљење воље, узнемиреност, учестале испрекидане шетње и други неконтролисани поступци указују на борбу разума са коцкарским поривом. Приставши на игру на мосту, као што смо истакли, Милан подлеже злокобној страсти. И ту последњу игру писац детаљно описује. Укрштањем различитих наративних поступака сагледава расположења и стања књижевник јунака. Драматизација коцкарске игре комплементарна је унутрашњим стањима њених актера. Надмоћ странца у игри прати грозничави немир и Миланово беспоговорно потчињавање *сџранчевој* вољи. Градацијом тока игре, уз тачна навођења улога, почев од новца, накита до земље, мала и имања, означен је крајњи степен његове овисности. Без речи, као у бунилу, прихвата сваки предлог: „Знаш шта је, пријатељу? Да окренемо још једном, али све за све. Ја дајем све што сам вечерас добио, а ти живот. Ако добијеш, све је опет твоје као што је и било, паре, мал и земља. Ако изгубиш, ти скочи с капије у Дрину” (1977: 180).

Чињеница да је „странац набрајао све по имену, стоку из Миланове штале и процењивао сваку главу, као да је рођен и одрастао у тој кући” (1977: 180), поткрепљује мишљење да је реч о истој личности код које су у оштром сукобу нагонско и морално, односно подсвест и свест. Посматрано са тог аспекта, загонетност и затамњеност људског бића, комплексност његовог унутрашњег живота, темељи се на учењима модерних психолошких учења и сазнања. Несумњиво је да су теоријске студије и С. Фројда и А. Адлера и К. Јунга с почетка XX века биле познате Андрићу, а неке од њихових научних постулата, пре свега Фројда и Јунга, можемо препознати и у тематизованој приповести. У сфери Фројдовога учења¹ о човековој психолошкој структури дефинисани су нивои ега, суперега и ида, док код К. Г. Јунга, подсвесно је диференцирано на лично и колективно.

Дакле, научнокритичком анализом психолошког стања Милана Гласинчанина уочавамо снажан унутрашњи сукоб. Борба свести и подсвести најочитије се манифестује у тренуцима његовог „отрежњења”, које настаје кад свест, у непосредном рационалном контакту са стварношћу, надвлада подвест. И те здраворазумске одлуке најчешће доноси након изгубљених партија, прокоцканог новца или другог иметка. Освешћења прати осећање горког кајања, грижа савести и стид. Таква стања са становишта психоанализе умногоне одговарају Фројдовим структуралним психолошким ознакама свести, надсвести и подвести.

Потискивани садржаји настали у сукобу ега и суперега, оптерете подсвест и узрокују озбиљне патолошке промене. Подсвесни садржаји мучно кидају душу и рефлектују озбиљна психичка обољења. Она се манифестују на различите начине, а најчешће несвесним кретањима, погрешкама у говору, неповезаним мислима, одсутним погледом и сл. „Nesvjesno (Ono) prisutno je stoga u ličnosti (Ja), koja je sazdana na tom sukobu, često podvrgnuta, neurotskim simptomima

1 У научнокритичкој анализи у приповести о судбини Милана Гласинчанина ослонићемо се и на теорије С. Фројда, али ћемо у целисти искључити његове хипотезе о сексуалности, јер конотације таквог карактера не налазимо ни на једном месту у структури текста.

страха, потискivanja, unutrašnje censure i otpora. Tako je Freud razradio svoju dubinsku psihologiju pronalazivši čitav niz pojava (npr, Edipov kompleks, infantilni seksualitet i dr.), koje se mogu ukloniti tek kad se jasno uoče. Freudova koncepcija ljudske psihe, složena od raznorodnih elemenata, realnih opažanja, smjelih generalizacija i metafora pretvorenih u psihološke kategorije, znatno je utjecala na novije psihologije” (64-65).²

Иако се у приповести о Милану Гласинчанину не помињу симптоми душевне болести, писац у XIX глави романа, у којој портретише младиће и девојке стасале уочи Анексије Босне и Првог светског рата, наводи: „Ту је и Никола Гласинчанин, блед и крут младић, који је због сиромаштва, танког здравља и слабог успеха морао да напусти гимназију, после четвртог разреда да се врати у касабу и прими место писара код немачке фирме која извози дрво. Он је из пропале газдинске куће из Околишта. Његов деда Милан Гласинчанин умро је некако убрзо после окупације у сарајевској лудници пошто је у младости прокоцкао већи део иметка” (1977: 293).

Психопатолошка стања Милана Гласинчанина узрокована су, као што смо истакли, различитим чиниоцима. У књижевнокритичким анализама књижевних јунака заснованим на учењима позитивистичких методолошких усмерења могу се врло прецизно успоставити узрочно-последичне везе, као што су породичне прилике, историјске околности или друштвени амбијент. Са друге стране, у домену методолошких поступака усмерених на анализу психолошких стања књижевних ликова, каузални односи су скоро у целисти затамњени. Стога се фокусирамо на подсвесне садржаје и њихове манифестације у објективној стварности, а кључ разумевања таквих душевних стања проналазимо у слојевима подсвесног садржаја генерисаног у флуидној форми и на рубним деловима свести. На основу структуре Андрићевог романа *На Дрини ћурија*, књижевнокритичком анализом издвојене приповести о Милану Гласинчанину у дванаестој глави, али и сагледавањем романа у целисти, употпуњује се

2 Фројд је подсвест и збивања у подвести увео у психијатрију и тако основао психоанализу. Збивањима у подсвести приписао је огромно значење у изазивању неуролошких психолошких сметњи.

карактер и судбина књижевног јунака, али и сазнајне вредности различитих научних дисциплина, примарно психологије и социологије. Научним постулатима наведених дисциплина поткрепљују се, у значајној мери, индивидуална обележја књижевних ликова, али и универзализација њихових карактера и судбина.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић 1977: Иво, Андрић, „На Дрини ћуприја”, у: *Сабрана дела*, књ. прва, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна založба Словеније, Скопје: Мисла.
- Милошевић 1996: Никола Милошевић, „Мотив смрти у Андрићевој прози”, у: *Књижевности и метафизика : зиданица на њеску*, II, приредио Мило Ломпар, Филип Вишњић, Београд, стр. 175-180.
- Милошевић 1996: Никола Милошевић, „Социјално-психолошка оптика Црњанског и Андрића”, у: *Књижевности и метафизика : зиданица на њеску*, II, приредио Мило Ломпар, Филип Вишњић, Београд, стр. 42-60.
- Орса enciklopedija* JLZ, књ. 3, Zagreb, 1977.

Vojo Kovačević

LAST GAME WITH “THE DEVIL”

Summary

The passion for gambling, if it is not rationally controlled, gradually takes over the entire human being, takes on pathological features, and generates various accidents. The literary fate of Milan Glasinčanin, in Andrić's novel *Na Drini ćuprija* (*The Bridge on the Drina*), paradigmatically evokes such psychopathological conditions. And by determining the causal connections at the level of socio-historical circumstances, on the one hand, and the scientific scope of modern psychoanalysis, on the other, the basic lines of the psychological profile of Andrić's literary hero are determined.

„Публика не воли лошу литературу. Публика воли одређену врсту литературе и воли је чак и када је лоша више од друге врсте литературе чак и када је она добра. Али ово није безразложно; пошто је граница између различитих врста литературе стварна као граница између смеха и суза; а рећи људима који могу да поднесу само лошу комедију како имате неку првокласну трагедију је подједнако неразумно као понудити човеку који се изнервирао због слабе кафе истински одличан лед.”

„ЧАРЛС ДИКЕНС” – Гилберт Кит Честертон

ИГРА, БОКС И ЕТИКА У РОМАНУ *КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ* ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА

Рад представља покушај да се кроз једну епизоду у роману *Кад су цветале тикве* Драгослава Михаиловића укаже на посебан, такмичарски – али и етички, људски приступ племенитој вештини бокса и њеном одсјају у етици.

Кључне речи: Драгослав Михаиловић, књижевност и игра, бокс, етика

Живот врхунског спортисте, његове борбе, победе, порази – и истинска трагедија његовог постојања, приватна и професионална, ретко се срећу у врхунској белетристици. Разлог је свакако и то што је спорт почео да игра важну улогу у животу људи тек у другој половини двадесетог века. Спортска борилишта заменила су арене римског света, а донекле и друге видове борбе. Али ни тада, још не, на конзумеристички начин који је данас преплавио

---

1 boskomilosavljevic77@gmail.com

многе стадионе и сале, и све оно што се око њих одиграва. Једноставно, питања кладионичарских квота и успеха, односно плате и клуба играча, његовог социјалног или маркетиншког статуса – често су за јавност значајнија од питања вештине, етике или истинског смисла живота спортисте и његове каријере.

Што се тиче романа који је везан за игру, за један особени плес који је специфичан по томе што ће вам сигурно разбити нос ако не подигнете руке – већ деценијама одушевљава нараштаје људи који читају приповести писане српским језиком. Реч је о делу *Каг су цвешале тикве* Драгослава Михаиловића. И у вези са тим, ваљало би споменути још један феномен. Није нарочито чест случај да се велики квалитет неког романа синхронизује са укусом широке читалачке публике.

У студији луцидног есејисте К. Г. Честертона о маштовитом и великом писцу Дикенсу налазимо и ове редове:

„Дикенс се у првом реду истиче као пркосни споменик ономе што се деси када велики књижевни геније има књижевни укус сличан ономе као код шире публике...”

„Једина разлика постоји између оних писаца који ће се с висине обраћати народу, и оних који неће пристати да се народу обраћају с висине. Али Дикенс се никада није обраћао људима с висине. Он је разговарао са људима. Прилазио је људима као неко божанство и просипао пред њих своја блага и своју крв. То је оно што чини бесмртну повезаност између њега и народних маса. Он није само стварао нешто што су они могли разумети, него је то схватао озбиљно, и напрезао се и мучио да то створи. Они не само да су уживали у делима једног од најбољих писаца, него су уживали у оном најбољем што је он могао да пружи. Његове грозничаве и бесане ноћи, његове сулуде шетње по мраку, његове претрпане бележнице, његови искидани живци, сав његов огромни учинак био је само жртва обичном човеку. Он се успињао према нижим класама. Задихано се подизао

увис на својим уморним крилима да би стигао до небеса сиротиње.” (Честертон 2016:75)

И поред великих разлика између двојице писаца – регионалних, епохалних, тематских – па и у приступу и исходу – мислим да је литература Драгослава Михаиловића – слична. Сказ његових приповедака и романа, који слика разне људске светове, у које потпуно верујемо – као у некакав документарни филм – као и древно приповедање из трећег лица, учврстили су овог аутора, поштованог старца – међу најзначајније српске писце свих времена.

Петрија, Миса, Света Петронијевић, Лилика, Жика Курјак, Љуба Врапче, Тета Ружа, Столе Апаш ...

То су све позната имена, попут Скруца, Оливера Твиста, Аљоше, Ставрогина... Те мајсторски извајане ликове и њихове поступке, драме и њихове животе, дате кроз уметност – памтимо.

Свакако, томе доприносе и поменути сказ, јасне ситуације, одлично представљени и још вештије вођени ликови, драматичност и трагедија готово античког карактера. Једноставно, Михаиловић успева да буде глас читаве једне епохе, и на локалном и на општем нивоу – а то умеју само писци од високог калибра – у форми кратког романа, чиме је успех романа „Кад су цветале тикве” још већи.

Љубиша Јеремић назвао је књижевност Драгослава Михаиловића „казивања о патњи и милости” (Јеремић 1978). То је јако успео естетски и душевни израз за приповетке и романе великог писца, а посебно када је у питању роман о коме је овде реч.

Међу најтрагичније и најдирљивије сцене у роману, готово сваки читалац, или истраживач, верујем, укључио би почетак, исповест главног јунака о изгнанству и носталгији. Свакако, ту је и двадесет и друго поглавље, ремек-дело унутар неупоредивог романа – где је описан сусрет Љубе и мајке човека кога је Љуба недавно убио, у освети, тета Руже. Затим, поглавља у којима се описује претужна смрт Љубине мајке, а затим и оца – а што све следи након хапшења Љубиног брата, и самоубиства сестре. Свакако, ту је и двадесет и друго

поглавље, ремек-дело унутар неупоредивог романа – где је описан сусрет Љубе и мајке човека кога је недавно убио, због освете тета Руже.

Поредив са романом „Уста пуна земље” Бранимира Шћепановића, али и са Толстојевим „Хаџи Муратом”, овај роман има сличности и са троделном сагом италијанског аутора Алесандра Барикоа. Реч је о роману „City”, где мотив бокса заузима важно место. И, као и код Михаиловића, главног јунака срећемо у времену његове пуне борбене боксерске снаге, а затим, кроз псеудоинтервју, видимо га и као већ средовечног, пензионисаног боксера. Барико, као и Михаиловић – описује бокс као игру, плес – који учи човека да „се не умире од сваког ударца, али и да временом можеш да се навикнеш да удараш у човека као у џак”. Такође, пред нама дочарава и мотиве младића који улази у свет бокса, а који није сиротан из предграђа, или лучки радник, већ момак из више него добродостојеће куће...

Сличности Михаиловићевог романа са Толстојевим и Шћепановићевим делом се огледају у форми, дужини и густо распоређеним догађајима, или доживљајима – што ова дела приближава драми као књижевној врсти, макар у читалачком утиску.

Дело италијанског писца, иако троделно, у једном значајном сегменту бави се боксом. Као и Михаиловићев роман, и роман Алесандра Барикоа има за лајтмотив племениту вештину – као и веома разнородно понашање коме прибегавају они који улазе у ринг, или раде око њега. Алесандро Барико приказује и сукоб врхунског боксера са својим тренером, а Михаиловић је деценијама раније такође поставио тај сукоб испред читаоца, али на највишем етичком нивоу. И разрешио га, уметнички маестрално.

У литератури се често види неки етички проблем. Сам писац, у складу са својим талентом, знањем или интересовањем – представља нам такву ситуацију кроз неки догађај, разговор, кроз неку ситуацију која може бити веома драматична – или пред нашим очима то лагано постаје. Али може бити и мирна, као да се одиграва у неком тону који знамо, али сада га први пут слушамо у неком *pianissimo* извођењу.

Бокс је игра, ратнички плес који у себи садржи све што плес и борба имају. Као такав, као игра која подразумева и посебан ритам, и снагу, и довитљивост, и еластичност – а пре свега храброст – није тих. Оно што је у вези са овом борилачком и плесном вештином одвија се у бучним салама за вежбу, и у још бучнијим ринговима; јер људи воле борбу и надметање, а исто тако и навијање.

И све је то описано у роману о великом шампиону Љуби Врапчету са Душановца. И то, и много више. Љубино мучно али динамично детињство, стасавање, хапшење оца и брата у моментима када се његова каријера успиње – као и велики успеси које је имао код женског света. Потом, све финесе борбеног плеса који зовемо бокс, и у коме се, не тако давно, бодовала и ескиважа, а не само ударци и нокаути. И на крају – хибрис, освета, трагично страдање и катарза, у причи која се завршава не осветом, него носталгијом.

Али, има још нешто, за шта верујем да није промакло онима који су се бавили овим романом, али исто тако, мислим да се да сагледати са више страна. Реч је о последњем сусрету Љубе Шампиона и његовог тренера у армији, капетана Зорића.

Због свог необузданог и преког карактера Љуба је, после сукоба са Перишићем, послат на служење вишегодишњег војног рока. За време боравка у војсци, наставиће се страдање његове породице, али, истовремено, биће упућен на врхунског тренера који ће га добро упознати. Не само као врхунског боксера, већ и као човека.

Јер управо је капетан Зорић, Љубин тренер, један од најефемернијих, а најзначајнијих споредних ликова Михаиловићеве прозе. Он је неко ко не поставља победу изнад људског живота и спорта – правдољубив и осетљив човек, чији су принципи у служби човека, а не успеха.

Када Љуба, умногоме захваљујући свом тренеру, постане готово непобедива боксерска машина, његова сујета не мирује. Неке од борби решава посебним ударцима, за које каже да их је и увежбавао:

„Данас ја мојим момцима овде изричито забрањујем њај ударац; онда сам ја, међу њим, не само користио не њо и увежбавао.” (Михаиловић 1989:71)

А то су забрањени, неспортски ударци који могу да поремете рад срца противника, па чак и да га убију.

Љубин тренер, капетан Зорић, то је уочио и тешка срца донео одлуку да се растане од боксера у чијем је напредовању много учествовао. Дискретно, преко посредника, прекомандоваће Љубу – да се раздвоје. Проницљиви душановачки мангуп, који се не смирује, и који увек иде до краја, схвата да нешто није у реду, и одлази по објашњење.

И добија га. Какав људски, мушки дијалог. Какав савет (књижевност мора и за то да служи, нарочито у савременом, такмичарском, а неправедно устројеном спортском свету) свима који се забораве услед успеха. И, не мање – гест без мржње или гађења – већ одлука која мора да се донесе. Зорићеве речи звуче још јаче после Љубиног потпитања. Шта год да напишем, најбоље ће бити да прекуцам редове старог БИГЗ-овог издања које је испред мене:

„Последњих месеци ти више ни не њомишљаш да би ико од њебе мојао да буде бољи. Таква њређиоствавка за њебе више не њосиоји. А њо се мени не свиђа.”

„Како бих друже каетиане, уођишње њобедио, ако у њо не бих био удеђен? И може ли се уођишње њосиати шампион без сујење?”

”Не знам”, каже, „можда и не може. Али ја у њоме неђу да учестњвујем. Данас ти улазиш у борбу с намером да њобедиш њо сваку цену, а њо више није сиорњи, њо више, Љубо, није бокс. Гледао сам ње како си сад у Београду њобедио Чаушевића. Неко друњи би од оних батиана умро, он је издржао. Гледао сам ње како си овде, њре њоја, њобедио оноњ Словенца Сламњиана. Он, Љубо, њоњово нимало није био сладији од њебе. Можда је чак био и бољи.”

„Ако је, друже каетиане, био бољи, шњо ме није њобедио?”

„Па ејџо, какав си тии. Тако је, у љраву си. Он није био дољи од шеде. Али тјо можда само зајџо шјџо није желео да љобеди љо сваку цену. Ти си можда љобедџо, мој Шамџионе, и зајџо шјџо тии се душа мало усмредела. Чему онај ударац у срце кад знаш да се од њеја може умрејџи? Чему уојшјџе на ринџу љакви љодмукли ударици? Служи ли тјо сјорџу, служи ли доксу? – Ојеџ љу тии ређи: ја се тјебџи као доксеру дивим. Ти имаш дрзину као данџамаш, ескиважу као велџераш, а ударац тии је као у џешкаша; и љри тјом си у средњој! Ко тии се може суџројсџавиџи? Али, љоследњих месеци ја инџензивно имам уџисак да љеш некој усмрџиџи. Сџрахујем од љоја! Ја, Љубо, не желим да будем љренер некоме ко ди мојао да буде удијен, ниџи, љак, неком ко ди мојао да удије. Не зајџо шјџо се дојим љаквој ризика у доксу; јер у њему љакав ризик свакако љосџоји. Нејо зајџо шјџо не желим да учесџвујем у љриџремама за нешјџо љакво...” (Михаиловић 1989:78).

И, да не заборавимо, растају се загрљајем, и племени-тим Зорићевим речима. Али тај део, или боље читаво петна-есто поглавље, или најбоље, цео роман, прочитајте поново. Због блиставих ликова, који, чак и када су споредни, носе нешто велико и значајно – кроз своје имагинарно постојање.

ЛИТЕРАТУРА

- Јеремић 1978: Љубиша Јеремић, „Казивања Драгослава Михаиловића о патњи и милости”, *Проза новој сџила*, Просвета, Београд: Просвета.
- Михаиловић 1989: Драгослав Михаиловић, „Кад су цветале тикве”, Београд: БИГЗ.
- Честертон 2016: Кит Гилберт Честертон, „Чарлс Дикенс”, Стари Бановци: Бернар.

Boško Milosavljević**GAME, BOXING AND ETHICS IN THE NOVEL WHEN
PUMPKINS BLOSSOMED BY DRAGOSLAV MIHAILOVIĆ****Summary**

The paper analyzes a passage from Dragoslav Mihailović's most famous novel *When Pumpkins Blossomed* – with a comparison with works that also deal with play, in a broader sense. An attempt has been made to portray the spirit in several not always complementary ways of a true and sporting view of a competition, or game, such as boxing. The work deals with the ethical component of noble skill, as well as the issue of victory and the price of victory – beyond the scope of the novel.

БИБЛИОГРАФИЈА

Др Гордана Ј. Станчић¹
Андрићев институт
у Вишеграду
Одјељење за књижевност

Прегледни рад
УДК: 014.33БОРНИК АНДРИЋЕВОГ
DOI: 10.7251/LIK2313093S

БИБЛИОГРАФИЈА ЗБОРНИКА РАДОВА СА
НАУЧНИХ СКУПОВА ОДЈЕЉЕЊА ЗА КЊИЖЕВНОСТ
АНДРИЋЕВОГ ИНСТИТУТА
(2014–2021)

Научноистраживачка установа Андрићев институт у Вишеграду своју мисију, између осталог, спроводи и кроз издавачку делатност. У раду представљамо део издавачке делатности Института која се односи на зборнике радова са научних скупова Одјељења за књижевност. Циљ израде рада је упознавање научне, стручне и шире јавности са резултатима научноистраживачког рада овог одељења Андрићевог института, као и омогућавање ауторима да једноставно дођу до информација о својим објављеним радовима. Ова библиографија је и прилог текућој библиографији Републике Српске. Рад се састоји од библиографске студије, 308 библиографских јединица и 4 регистра.

Кључне речи: Андрићев институт, библиографија, Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност, Одјељење за књижевност.

Увод

Андрићев институт у Вишеграду је научноистраживачка установа основана од стране Републике Српске и Републике Србије са циљем да обавља основна, примењена и развојна истраживања од општег интереса за

---

1 gordana.nedeljkov06@gmail.com

развој националног идентитета, очување богатства културне и историјске баштине и научноистраживачки рад у области историје, језика, књижевности и филма и медија. Андрићев институт своју мисију спроводи кроз деловања својих одељења: Одељења за историју, Одељења за књижевност, Одељења за српски језик, Одељења за филм и медије, Одељења за османистику, Одељења за друштвене науке и кроз Галерију „Петар Лубарда” и Библиотеку „Иво Андрић”.

Научноистраживачки рад Андрићевог института спроводи се кроз организовање научних скупова, предавања, летњих школа и кроз издавачку делатност (Станчић 2019). Као резултат одржаних научних скупова Андрићев институт објављује зборнике радова насталих на основу излагања учесника. У периоду од 2014. до 2021. године у Андрићевом институту у организацији Одељења за књижевност одржана су 22 научна скупа. Зборник радова са прве одржане конференције објављен је едицији *Шарена Едиција. Зборници радова Одјељења за књижевност*, а уредник едиције био је проф. др Младенко Саџак. Од другог зборника едиција се зове *Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова*, а уредник едиције је проф. др Александра Вранеш.

Библиотеку *Шарена Едиција. Зборници радова Одјељења за књижевност* односно *Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова* чине следећи зборници:

Његош у Андрићграду : зборник радова са научног скупа поводом 200-годишњице рођења Петра II Петровића Његоша, Андрићград, 2014. / [уредник Младенко Саџак].

- Вишеград : Андрићев институт, 2014 (Бања Лука : Арт принт). - 159 стр. ; 25 см. - (Шарена едиција. Зборници радова Одјељења за књижевност ; бр. 1)

Српска књижевност и Први светски рат / [главни уредник Александра Вранеш ; превод на енглески Милица Јелић Мариоков]. - Вишеград : Андрићев институт, 2015 (Београд : Белпак). - 379 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 2)

- Бранко Ђошић : зборник радова / [уредник Александра Вранеш ; уређивачки одбор Љиљана Бајић, Весна Половина, Љиљана Марковић ; превод на енглески Милица Јелић Мариоков]. - Вишеград : Андрићев институт, 2015 (Београд : Белпак). - 362 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 3)
- Железница, књижевност и филм : зборник радова / приредила Драгана Бедов ; [уредник Александра Вранеш ; превод на енглески Милица Јелић Мариоков]. - Вишеград : Андрићев институт, 2017 (Београд : Белпак). - 441 стр. : илустр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; Књ. 4)
- О Петру Кочићу : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш ; уређивачки одбор Александар Јерков, Миливој Ненин, Ранко Поповић ; превод на енглески Тања Којић]. - Вишеград : Андрићев институт, 2017 (Београд : Белпак). - 305 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 5)
- Мост у књижевности, историји и кинематографији : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш ; уређивачки одбор Весна Дицков ... [и др.] ; превод на енглески Тања Којић, Марина Милошевић ; превод са шпанског Весна Стаменковић]. - Вишеград : Андрићев институт, 2017 (Београд : Белпак). - 390 стр. : илустр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 6)
- Српски језик и ћирилица данас : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредници Милош Ковачевић, Александра Вранеш]. - Вишеград : Андрићев институт, 2017 (Београд : Белпак). - 134 стр. : илустр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 7)
- Иво Андрић у нашем времену : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград : Андрићев

- институт, 2018 (Београд : Белпак). - 429 стр. : илустр. ; 21 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 8)
- Сан о граду : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград : Андрићев институт, 2018 (Београд : Белпак). - 640 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 9)
- Српске песникиње : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград ; Београд : Андрићев институт : Задужбина „Десанка Максимовић”, 2018 (Београд : Белпак). - 261 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 10)
- Филип Вишњић : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - Вишеград : Андрићев институт, 2018 (Београд : Белпак). - 163 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 11)
- Сан о граду. II : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград : Андрићев институт, 2019 (Београд : Белпак). - 250 стр. : илустр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 12)
- Дискурс победе у књижевности : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - Вишеград : Андрићев институт, 2019 (Београд : Белпак). - 247 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 13)
- Гозба и књижевност : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - Вишеград : Андрићев институт, 2019 (Београд : Белпак). - 293 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 14)
- Књижевност у преводу : зборник радова / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш].

- 1. изд. - Вишеград : Андрићев институт, 2019 (Београд : Белпак). - 191 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 15)
- Савремени роман : зборник радова са научног скупа одржаног 30. јуна и 1. јула 2019. у Андрићевом институту / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград : Андрићев институт, 2020 (Београд : Белпак). - 158 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 16)
- Сан о граду : зборник радова са научног скупа одржаног од 6. до 8. септембра 2019. у Андрићевом институту. III / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград : Андрићев институт, 2020 (Београд : Белпак). - 317 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 17)
- Андрић и европске књижевности : зборник радова са научног скупа одржаног 12. и 13. октобра 2019. у Андрићевом институту / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - [1. изд.]. - Вишеград : Андрићев институт, 2020 (Београд : Белпак). - 288 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 18)
- Поетичка и тематска прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе : зборник радова са научног скупа одржаног 17. јула 2020. у Андрићевом институту / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - Андрићград - Вишеград : Андрићев институт, 2021 (Београд : Белпак). - 115 стр. ; 20 см. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 19)
- Кратке књижевне форме : зборник радова са научног скупа одржаног 24. и 25. јула 2020. у Андрићевом институту / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Андрићград - Вишеград : Андрићев институт, 2021 (Београд : Белпак). - 260 стр. :

табела ; 20 cm. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 20)

Андрић и религија : зборник радова са научног скупа одржаног 4. и 5. децембра 2020. у Андрићевом институту / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - 1. изд. - Вишеград : Андрићев институт, 2021 (Београд : Белпак). - 174 стр. ; 20 cm. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло, Зборници радова ; књ. 21)

Сан о граду. IV : зборник радова са научног скупа одржаног 11. септембра 2020. у Андрићевом институту / [главни и одговорни уредник Емир Кустурица ; уредник Александра Вранеш]. - [1. изд. - Андрићград - Вишеград : Андрићев институт, 2021 (Београд : Белпак). - 186 стр. : граф. прикази ; 20 cm. - (Библиотека Научни скупови Одјељења за књижевност. Коло Зборници радова ; књ. 22)

Периодичност излажења зборника према годинама је следећа:

- 2014. године – 1 зборник
- 2015. године – 2 зборника
- 2017. године – 4 зборника
- 2018. године – 4 зборника
- 2019. године – 4 зборника
- 2020. године – 3 зборника
- 2021. године – 4 зборника

Библиографска студија

Приликом израде библиографије кориштен је метод *de visu*. Библиографију чини 308 библиографских јединица описаних према Међународном стандарду за опис саставних делова публикација (ISBD (CP)). Ради уштеде простора, библиографске јединице дате су скраћено, али тако да садрже основне информације о радовима: податак о одговорности, податак о наслову чланка, податак о наслову зборника

и податак о пагинацији. Библиографске јединице нумерисане су арапским бројевима, а поређане азбучно према презимену аутора или првог аутора. Будући да су сви зборници обрађени аналитички у електронском каталогу и бази података COBISS, претраживањем базе могу се добити додатне информације о сваком појединачном раду унутар сваког зборника (Станчић 2021).

Александра Вранеш наводи три општа критеријума према којима се може одредити класификација библиографија: у односу на обухваћену грађу, у односу на формални распоред јединица у библиографији и у односу на циљ библиографије (Вранеш 2013: 40). Сваки од ових општих садржи и посебне критеријуме за класификацију библиографије. По степену потпуности ова библиографија је исцрпна, јер обухвата све чланке и све ауторе који су објављени у зборницима Одјељења за књижевност. Према врсти обухваћених публикација ово је библиографија саставних делова публикација, која је при томе самостална. Будући да је сваки опис урађен према методу *de visu*, ова библиографија је примарна. Према садржини она је текућа јер прати савремену издавачку продукцију. Библиографске јединице распоређене према презименима аутора класификују ову библиографију као ауторско-персоналну. Према циљу и намени библиографија је регистрационо-индикативна и пружа основне информације о описиваном делу.

У циљу лакшег сналажења и претраживања на самом крају библиографије дати су регистри, а поред сваке ставке унутар регистра дат је број који припада одређеној библиографској јединици. Регистар аутора доноси информацију о свим ауторима и коауторима радова. Јединице су наведене азбучним редоследом према презимену аутора, а када је реч о двојним презименима сачињене су упутнице. Будући да део аутора чине странци, њихова имена и презимена транскрибована су на српски језик, а у заградама је дато име и презиме у оригиналу. Због постојања радова на страним језицима регистар наслова чланака састављен је из два дела, односно од јединица поређаних азбучно и абецедно.

Регистар наслова зборника на једном месту обједињује све радове унутар једног зборника, чиме се може сагледати

број радова у сваком од њих. Хронолошки регистар доноси информацију о учесталости објављивања радова према годинама.

Библиографија

А

1.

АВЕРКИНА, Светлана

Поезд как культурное пространство (на материале русской литературы XIX-XX столетия) / Светлана Аверкина, Анжелика Г. Калинина // Железница, књижевност и филм. - Стр. 89-98.

2.

АВРАМОВИЋ, Зоран

Андрић и разумевање идентитетске стварности у БиХ / Зоран Аврамовић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 151-167.

3.

АВРАМОВИЋ, Зоран

Проблем значења у филмској екранизацији *Сеоба* / Зоран Аврамовић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 39-49.

4.

АЛЕКСИЋ, Јован

Косовска Митровица после 1999. године: живети у подељеном граду / Јован Ј. Алексић // Сан о граду. - Стр. 555-590.

5.

АЛОМЕРОВИЋ-Хубанић, Ениса

Београд у османским документима / Ениса Аломеровић-Хубанић // Сан о граду. - Стр. 99-112.

6.

АНТАНАСИЈЕВИЋ, Ирина

Руске теме Иве Андрића / Ирина Антанасијевић // Андрић и европске књижевности. - Стр. [189]-198.

7.

АНТАНАСИЈЕВИЋ, Ирина

Сатирична слика руске емиграције у југословенском стрипу тридесетих година / Ирина Антанасијевић // Сан о граду. II. - Стр. 55-68.

8.

АРСОВИЋ, Зоран

Дијалектика „крштеног платонизма” / Зоран Арсовић // Његош у Андрићграду. - Стр. 61-83.

9.

АСЛАН, Онур Ендер

Comparative Analyses of 'Devshirme' System in Ivo Andrić's Novel *The Bridge on the Drina* Based on Bureaucratic Facts of Turkish History / Onur Ender Aslan // Савремени роман. - Стр. 51-56.

Б

10.

БАБИЋ, Миланка

Концепт традиционалне гозбе у српској књижевности / Миланка Ј. Бабић // Гозба и књижевност. - Стр. 33-63.

11.

БАБИЋ, Миланка

Повезаност актуелног статуса српског језика у Босни и Херцеговини и Декларације о заједничком језику / Миланка Ј. Бабић // Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 45-57.

12.

БАДАЛБЕЈЛИ, Уљфат

Мотив „Моста” в творчествe Иво Андрича / Уљфат Бадалбејли // Савремени роман. - Стр. 37-49.

13.

БАЗДУЉ, Мухарем

Варијација на мотив Платонове *Гозбе у Смијешним љубавима* Милана Кундере / Мухарем Баздуљ // *Гозба и књижевност*. - Стр. 151-161.

14.

БАЈИЋ, Љиљана

Збиља и фикција у „Суматри” и „Објашњењу ’Суматре’” Милоша Црњанског / Љиљана Бајић // *Српска књижевност и Први светски рат*. - Стр. 121-137.

15.

БАЈИЋ, Љиљана

Између сна и јаве у *Башићи сљезове доје* Бранка Ћопића / Љиљана Бајић // *Бранко Ћопић*. - Стр. 63-83.

16.

БАЈИЋ, Љиљана

Литерарна баштина Јелене Димитријевић и наставни канон / Љиљана Бајић // *Српске песникиње*. - Стр. 149-159.

17.

БАЈИЋ, Љиљана

Топос станице и утопија будућности у „Заточнику” Бранка Ћопића / Љиљана Бајић // *Железница, књижевност и филм*. - Стр. 197-208.

18.

БАСИНСКИ, Павел

Будућего нет: о прозе Евгения Водолазкина / Павел Басинский // *Књижевност у преводу*. - Стр. 175-186.

19.

БЕДОВ, Драгана

Бранко Ћопић у огледалу Николаја Тимченка / Драгана Бедов // *Бранко Ћопић*. - Стр. 177-200.

20.

БЕДОВ, Драгана

Милош Ђорић – заборављени писац крфске књижевности / Драгана Бедов // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 245-263.

21.

БРБОРИЋ, Вељко

Место и улога српског језика као наставног предмета у образовном систему / Вељко Ж. Брборић // Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 73-90.

В

22.

ВАСИЋ, Дивна

Андрићева јунакиња Лотика као прототип савремене пословне жене / Дивна Васић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 343-351.

23.

ВЕРАЛДИ, Роберто

The sociological aspect of spaghetti-western epic in Abruzzo / Roberto Veraldi // Железница, књижевност и филм. - Стр. 173-187.

24.

ВРАНЕШ, Александра

Дискурс победе у поезији Десанке Максимовић / Александра Вранеш // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 231-241.

25.

ВРАНЕШ, Александра

Интермедијалност *Дневника* Миодрага Петровића / Александра Вранеш // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 201-213.

26.

ВРАНЕШ, Александра

Нушићев Београд / Александра Вранеш // Сан о граду.
II. - Стр. 145-154

27.

ВРАНЕШ, Александра

О Кочићевој преписци / Александра Вранеш // О Петру
Кочићу. - Стр. 131-135.

28.

ВРАНЕШ, Александра

Српске песникиње у ревији *Жена и Свети* (1925–1941) /
Александра Вранеш // Српске песникиње. - Стр. 89-100.

29.

ВРАНЕШ, Александра

Српско језичко и књижевно бивство у библиографији
/ Александра Б. Вранеш // Српски језик и ћирилица данас. -
Стр. 91-103.

30.

ВРАНЕШ, Александра

У правом возу / Александра Вранеш // Железница, књи-
жевност и филм. - Стр. 189-195.

31.

ВУЈИЋ, Јелена

Језичка мапа (Бео)града / Јелена Вујић // Сан о граду. IV.
- Стр. 57-74

32.

ВУКАШИНОВИЋ, Желимир

Андрићев Мост над безданом или можемо ли опстати
скупа? / Желимир Вукашиновић // Андрић и религија. -
Стр. 21-34.

33.

ВУКАШИНОВИЋ, Желимир

Човјек, мир и грађење – о вриједности љепоте и смислу људског бивствовања / Желимир Вукашиновић // Сан о граду. IV. - Стр. 43-56

34.

ВУКСАНОВИЋ, Миро

Кључне речи Филипа Вишњића / Миро Вуксановић // Филип Вишњић. - Стр. 7-12.

35.

ВУКЧЕВИЋ, Миодраг

Иронија стереотипа: како је веровање Грегора Федуне надвладао његову природу / Миодраг Вукчевић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 221-236.

36.

ВУКЧЕВИЋ, Радојка

Мост Силије Хоксворт између истока и запада / Радојка Вукчевић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 29-41.

37.

ВУЧЕНОВИЋ, Тамара

Продукција радиофонских и драмских дела Радио Београда: стваралаштво Бранка Ћопића / Тамара Вученовић // Бранко Ћопић. - Стр. 321-355.

38.

ВУЧКОВИЋ, Радован

Перо Слијепчевић и млада Босна / Радован Вучковић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 7-30.

Г

39.

ГАРОЊА Радованац, Славица

Дневничко-мемоарска и публицистичка проза страних писаца о Србији и Србима у Првом светском рату /

Славица Гароња Радованац // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 289-337.

40.

ГАРОЊА Радованац, Славица

Путописне опсервације о градовима на Балкану у делу Иве Андрића / Славица О. Гароња Радованац // Сан о граду. - Стр. 515-542.

41.

ГОВЕДАР, Нина

Железница, књижевност и филм: Бохумил Храбал *Стројо контролисани возови* / Нина Говедар // Железница, књижевност и филм. - Стр. 295-304.

42.

ГОВЕДАР, Нина

Иронијски поступци у дјелу Петра Кочића / Нина Говедар // О Петру Кочићу. - Стр. 179-190.

43.

ГОВЕДАР, Нина

Карневалско у Ђопићевом кланцу: прича „Глава у кланцу ноге на вранцу” / Нина Говедар // Бранко Ђопић. - Стр. 337-344.

44.

ГОРДИЋ, Славко

Слике и одјеци Великог рата у прози Вељка Петровића и Милана Кашанина / Славко Гордић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 87-95.

45.

ГРУБАЧИЋ, Слободан

Дискурс победе у искривљеном огледалу између мита и масовне психологије / Слободан Грубачић // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 7-37.

46.

ГРУБАЧИЋ, Слободан

Прилог критичи чистог превода / Слободан Грубачић // Књижевност у преводу. - Стр. 7-87.

47.

ГРУБАЧИЋ, Слободан

Сан о граду: ретроспективне утопије у књижевности / Слободан Грубачић // Сан о граду. - Стр. 9-97.

48.

ГРУБАЧИЋ, Слободан

Химне лепоти механизованог живота / Слободан Грубачић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 9-37.

49.

ГРУБАЧИЋ, Слободан

Чаробни дреџ и Проклеџа авлија: Томас Ман и Иво Андрић / Слободан Грубачић // Андрић и европске књижевности. - Стр. 7-49

Д

50.

ДАВИДОВИЋ, Милена

Семантика коментара у краткој прози Бранка Ћопића / Милена Г. Давидовић // Бранко Ћопић. - Стр. 283-299.

51.

ДАКОВИЋ, Невена

Возови живота и смрти / Невена Даковић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 305-323.

52.

ДАМЈАНОВ, Сава

Да ли је Вук Караџић крив за Први светски рат / Сава Дамјанов // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 163-173.

53.

ДАНИЧИЋ, Мирјана

Један пример вредновања књижевности у преводу:
Omer Pasha Latas: Marshal to the Sultan / Мирјана Даничић ;
Сандра Јосиповић // Књижевност у преводу. - Стр. 89-110.

54.

ДЕЛИЋ, Јован

Боли ли отаџбина или о *Србији* Милоша Црњанског /
Јован Делић : (свечана бесједа у Андрићграду, 16. XII 2018).
// Гозба и књижевност. - Стр. 15-31.

55.

ДЕЛИЋ, Јован

Воз и возни ред у *Породичном циркусу* Данила Киша
/ Јован Делић // Железница, књижевност и филм. - Стр.
51-69.

56.

ДЕЛИЋ, Јован

Зашто Андрић данас? / Јован Делић // Иво Андрић у
нашем времену. - Стр. 9-27.

57.

ДЕЛИЋ, Јован

Коментари као рат и мир Милоша Црњанског / Јован
Делић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 47-86.

58.

ДЕЛИЋ, Јован

Меша Селимовић према Иви Андрићу и Милошу
Црњанском – Однос према језичкој традицији, Вуку и
Његошу / Јован Делић // Поетичка и тематска прожимања
Андрићеве и Селимовићеве прозе. - Стр. 7-39.

59.

ДЕЛИЋ, Јован

Разноврсност и разуђеност Кочићевог приповиједања /
Јован Делић // О Петру Кочићу. - Стр. 7-30.

60.

ДЕЛИЋ, Јован

Сан о граду и град снова: маргиналије уз књигу Ива Тартаље: *Београд XXI века. Из старијих ушћојија и антиушћојија*, СКЗ, 1989 / Јован Делић // Сан о граду. - Стр. 607-623.

61.

ДЕЛИЋ, Јован

Сервантесов *Дон Кихот* у подтексту прозе Бранка Ћопића / Јован Делић // Бранко Ћопић. - Стр. 7-34.

62.

ДЕЛИЋ, Лидија

Епски канибализам: прилог концептуализацији хране у усменој епици / Лидија Делић // Гозба и књижевност. - Стр. 83-97.

63.

ДИЦКОВ, Весна

Буенос Ајрес у поезији Хорхеа Луиса Борхеса: „буеносајреска трилогија” (1923-1929) / Весна Дицков // Сан о граду. - Стр. 369-388.

64.

ДИЦКОВ, Весна

Дискурс победе у хиспаноамеричкој књижевности колонијалног доба: Писма-извештаји Ернана Кортеса / Весна Дицков // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 153-173.

65.

ДИЦКОВ, Весна

Поезија Николаса Гиљена: мост између афричког и хиспанског културног наслеђа / Весна Дицков // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 63-81.

66.

ДИЦКОВ, Весна

Тестимонијални дискурс у роману *Воз њролази њрви*
Елене Пониатовске / Весна Дицков // Железница, књижев-
ност и филм. - Стр. 111-128.

67.

ДОЈЧИНОВИЋ, Биљана

Андрићеве приче о насиљу над женама: „Мара
милосница” и „Злостављање” / Биљана Дојчиновић // Иво
Андрић у нашем времену. - Стр. 725-293.

68.

ДОЈЧИНОВИЋ, Биљана

Да ли је црна соба постојала? Лик мајке у краткој прози
Џона Апдајка / Биљана Дојчиновић // Кратке књижевне
форме. - Стр. 63-80.

69.

ДОЈЧИНОВИЋ, Биљана

Јелена Ј. Димитријевић у америчким градовима /
Биљана Дојчиновић // Сан о граду. II. - Стр. 155-182.

70.

ДОЈЧИНОВИЋ, Биљана

Српске песникиње у *Књиженсџиву*: часопис, зборник,
база / Биљана Дојчиновић // Српске песникиње. - Стр. 171-
208.

71.

ДОЈЧИНОВИЋ, Урош

Железница као музичка инспирација / Урош
Дојчиновић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 415-
426.

72.

ДРАГОМИРОВИЋ, Драган

Петар Кочић као (пост)колонијални писац - проблем

приступа / Драган Драгомировић // О Петру Кочићу. - Стр. 159-178.

73.

ДУРБАБА, Оливера

Пожар светова – и у њему модерни европски класик: о једном актуелном биографском прилогу проучавању дела и делања Иве Андрића / Оливера Дурбаба // Андрић и европске књижевности. - Стр. 251-280

В

74.

ЂОКОВИЋ, Милорад

Актуелност симболике слободе и отпора у лику Давида Штрпца / Милорад Ђоковић // О Петру Кочићу. - Стр. 215-230.

75.

ЂОРЂЕВИЋ, Бојан

Дискурс победе у Пекићевом *Злајном руну* / Бојан Ђорђевић // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 95-105.

76.

ЂОРЂЕВИЋ, Бојан

Прве објављене песме Милице Костић и Селене Дукић: прилог проучавању културног живота у окупираној Србији (1915–1918) / Бојан Ђорђевић // Српске песникиње. - Стр. 9-21.

77.

ЂОРЂЕВИЋ, Бојан

Сан Симеона газде о Београду (или шта је уснио челингас породице и фирме Његован док се кочијао београдским улицама у ноћи предаје градова на Цветни четвртак 6. априлија 1867. године) / Бојан Ђорђевић // Сан о граду. - Стр. 461-471.

78.

ЂОРЂЕВИЋ, Драгана

Жена у кратким причама Селве Бакр: Пример збирке *Тумач жеља* / Драгана М. Ђорђевић // Кратке књижевне форме. - Стр. 81-95.

79.

ЂУКАНОВИЋ, Маја

„Било је јесење вече...град необичан”: Београд као инспирација Миховила Логара / Маја Ђукановић // Сан о граду. II. - Стр. 115-125.

80.

ЂУКАНОВИЋ, Маја

Кратке прозне форме у контексту наставе страних језика / Маја Ђукановић // Кратке књижевне форме. - Стр. 179-192.

81.

ЂУКАНОВИЋ, Маја

Културно-специфична лексика у преводу Ива Андрића на словеначки, француски и енглески језик / Маја Ђукановић ; Весна Половина // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 241-260.

82.

ЂУКАНОВИЋ, Маја

Преводи поезије Десанке Максимовић на словеначки језик / Маја Ђукановић // Српске песникиње. - Стр. 123-131.

83.

ЂУКИЋ Перишић, Жанета

Иво Андрић и Млада Босна / Жанета Ђукић Перишић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 229-244.

84.

ЂУРИЋ, Милош

Анализа семантичких јединица dream, city, сан и град / Милош Д. Ђурић // Сан о граду. IV. - Стр. 163-179.

85.

ЂУРИЋ, Милош

Превођење поезије Десанке Максимовић са српског на енглески језик / Милош Д. Ђурић // Књижевност у преводу. - Стр. 141-173.

86.

ЂУРИЋ, Милош

Сан и град у Фројдовој психоанализи, Ленговој антипсихијатрији и Голденовим Израелцима / Милош Д. Ђурић, Нада Крњић-Цекић // Сан о граду. IV. - Стр. 129-139.

87.

ЂУРИШИЋ-Бечановић, Татјана

Функције железнице у роману Миодрага Булатовића *Људи са четири њрста* / Татјана Ђуришић-Бечановић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 209-233.

Е

88.

ЕСПАЊА, Рафаел де

From the pages of Spanish literature to the cinema screens of the world: *Don Quixote* as a bridge between countries and cultures / Rafael de España // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 15-40.

Ж

89.

ЖИВКОВИЋ, Зоран

Бранко Загорац – једна географска судбина / Зоран Д. Живковић // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 79-93.

90.

ЖИВКОВИЋ, Зоран

Медитеран и сан о граду / Зоран Живковић // Сан о граду. - Стр. 345-368.

З

91.

ЗЛАТКОВИЋ, Бранко

Записи о градовима у преписци Вука Караџића (у периоду од 1814. до 1819. године) / Бранко Златковић // Сан о граду. - Стр. 543-554.

92.

ЗЛАТКОВИЋ, Бранко

Приче из живота и анегдоте о Бранку Ћопићу / Бранко Р. Златковић // Бранко Ћопић. - Стр. 249-263.

93.

ЗУКОВИЋ, Љубомир

Јубилеј Филипа Вишњића / Љубомир Зуковић // Филип Вишњић. - Стр. 13-36.

И

94.

ИВАНИЋ, Душан

Велики рат у прози српских аутора из Хрватске / Душан Иванић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 139-150.

95.

ИВАНИЋ, Душан

„Грмљава небеске музике” или слободијада (Уз 200-годишњицу Његошевог рођења) / Душан Иванић // Његош у Андрићграду. - Стр. 11-29.

96.

ИВАНОВА, Ирина

Железница. Русија. 20. век / Ирина Е. Иванова // Железница, књижевност и филм. - Стр. 99-110.

97.

ИВАНОВА, Ирина

Мост као симбол вечности у Андрићевом роману *На*

Дрини ћурија / Ирина Иванова // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 181-191.

98.

ИВКОВИЋ, Ана

Камен као симбол трајања – утицај фиктивних књижевних простора на савремену архитектуру / Ана Ивковић // Сан о граду. II. - Стр. 183-195

99.

ИЛИЋ Марковић, Гордана

Рода Рода – ратни извештач из Србије / Гордана Илић Марковић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 339-369.

Ј

100.

ЈАКОВЉЕВИЋ Радуновић, Ана

Град у кругу : Петербург и Москва у микроциклусу *Саламандер* В. Ф. Одојевског / Ана Јаковљевић Радуновић // Сан о граду. - Стр. 203-221.

101.

ЈАКОВЉЕВИЋ Радуновић, Ана

„Лето у Бадену” или ходочашће по градовима Ф. М. Достојевског / Ана Јаковљевић Радуновић // Сан о граду. III. - Стр. 271-291.

102.

ЈАЛАП, Хакан

Гореме Open Air Museum / Hakan Yalap // Сан о граду. II. - Стр. 231-244.

103.

ЈАЛАП, Хакан

Mantiku't-tadyr and journey of the human / Hakan Yalap // Железница, књижевност и филм. - Стр. 235-244.

104.

ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Невена

Дневнички записи Ернеста Геваре – рађање револуционара / Невена Јанићијевић // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 175-186.

105.

ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Невена

Париз и Буенос Ајрес, два митска града аргентинског писца Хулија Кортасара / Невена Јанићијевић // Сан о граду. II. - Стр. 197-209.

106.

ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Невена

Слике предела и мостови у путописима Иве Андрића и Хулија Кортасара / Невена Јанићијевић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 307-319.

107.

ЈЕЛИСАВЧИЋ, Маријана

О мосту у *Мосћу* Зорана Живковића / Маријана Јелисавчић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 289-300.

108.

ЈЕРКОВ, Александар

Уводна разматрања о Андрићу и Европи / Александар Јерков // Андрић и европске књижевности. - Стр. 51-144.

109.

ЈЕФТИМИЈЕВИЋ Михајловић, Марија

„Очима се дух не може наситити” или за чим трагамо по далеким земљама: „Сусрет у Кини” Ива Андрића / Марија Јефтимјевић Михајловић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 79-95.

110.

ЈОВАНОВИЋ, Александра

Kulturno slivanje u jezičkom prostoru „japanskih” romana Kazua Išigura / Aleksandra V. Jovanović ; Ivana Trbojević Milošević // Савремени роман. - Стр. 121-151.

111.

ЈОВАНОВИЋ, Ана

У загрљају маште и реалности – Мо Јенов Гаоми / Ана М. Јовановић // Сан о граду. III. - Стр. 293-306.

112.

ЈОВАНОВИЋ, Ивана

Вербатолошки и историјско-социолошки аспект проучавања етникума у Андрићевим делима / Ивана Јовановић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 125-149.

113.

ЈОВАНОВИЋ Симић, Јелена

Нека теоријска запажања о пословицама као малим књижевним формама / Јелена Јовановић Симић // Кратке књижевне форме. - Стр. 135-156.

114.

ЈОКИЋ, Јасмина

Ђопићева фантастична зоологија у комедији „Одумирање међеда” / Јасмина Јокић; Татјана Вујновић // Бранко Ђопић. - Стр. 231-247.

115.

ЈОСИПОВИЋ, Сандра

Супротстављени снови о граду у роману *Иди йосїяви сїйражара* / Сандра Јосиповић // Сан о граду. III. - Стр. 205-224.

116.

ЈОТОВ, Милица

Дискурс победе у Његошевом *Горском вијенцу* / Милица Јотов // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 221-230.

117.

ЈОТОВ, Милица

Сан о граду – Кјото / Милица Јотов // Сан о граду. II. -
Стр. 211-221

118.

ЈОЦИЋ, Милош

Башта циметове боје: о сновитим повезаностима
Баштје слезове доје Бранка Ћопића и *Продавница циметјове*
доје Бруна Шульца / Милош Јоцић // Бранко Ћопић. - Стр.
301-320.

К

119.

КЕБАРА, Марина

Унутрашња форма речи и метајезичка рефлексива у
функцији комуникативног чина и језичке игре у делима
Петра Кочића / Марина В. Кебара // О Петру Кочићу. - Стр.
191-214.

120.

КЕБАРА, Ненад

Генеалогичка и функција паремичке у Кочићевом књижев-
ном свету / Ненад Р. Кебара // О Петру Кочићу. - Стр. 243-
278.

121.

КЕРКЕЗ, Драгана

Концепт 'жртве' у српском језику (на материјалу дела
Ива Андрића) / Драгана Керкез // Андрић и религија. - Стр.
131-147.

122.

КЕРКЕЗ, Драгана

Лексика са семантиком неочекиваности у роману *На*
Дрини ћурија Иве Андрића и његовом преводу на српски
језик / Драгана Керкез // Андрић и европске књижевности. -
Стр. 199-216.

123.

КЕРКЕЗ, Драгана

Превод романа *Лавр* Ј. Водоласкина на српски језик / Драгана Керкез ; Бојана Сабо // Књижевност у преводу. - Стр. 123-140.

124.

КЕРКЕЗ, Драгана

Чудо као карактеризација појаве или ситуације (на материјалу романа *На Дрини Туџирија и Дервиш и смрћ*) / Драгана Керкез // Поетичка и тематска прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе. - Стр. 71-89.

125.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Вишњићеве пјесме о двобојима / Саша Д. Кнежевић // Филип Вишњић. - Стр. 129-144.

126.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Град – гробница за прекобројне / Саша Д. Кнежевић // Сан о граду. II. - Стр. 29-41.

127.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Два бумбула сву ноћ препјеваше – Сарајево у српској народној лирици / Саша Д. Кнежевић // Сан о граду. III. - Стр. 73-85.

128.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Епски пјевач Раде Томов / Саша Кнежевић // Његош у Андрићграду. - Стр. 129-137.

129.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

И дебелог меса овнујскога – функција тоцива и пецива у пјевачком опусу Тешана Подруговића / Саша Д. Кнежевић // Гозба и књижевност. - Стр. 135-149.

130.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Истина или слобода? / Саша Д. Кнежевић // Бранко Ћопић. - Стр. 35-48.

131.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Пјесме Милована Војичића о почетку Великог рата / Саша Кнежевић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 215-228.

132.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Сви путеви возе из града / Саша Д. Кнежевић // Сан о граду. - Стр. 223-231.

133.

КНЕЖЕВИЋ, Саша

Флорално фаунална симболика Кочићеве прозе / Саша Кнежевић // О Петру Кочићу. - Стр. 99-114.

134.

КОВАЧЕВИЋ, Зорица

Поетика Белмановог „Поносног града” („Stolta Stad!”) / Зорица Ковачевић // Сан о граду. IV. - Стр. [93]-112.

135.

КОВАЧЕВИЋ, Милош

Стилистичка гозба у књижевности / Милош М. Ковачевић // Гозба и књижевност. - Стр. 65-81.

136.

КОВАЧЕВИЋ, Милош

У заштиту српског језика и ћирилице / Милош Ковачевић // Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 23-43.

137.

КОЛАЈ Ристановић, Ирена

Исповедање вере београдских Турака 1878–1884.
године / Ирена Колај Ристановић // Сан о граду. III. - Стр.
145-170.

138.

КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Јер ми немамо постојаног града... (Јевр. 13, 14) /
Ксенија Кончаревић // Сан о граду. III. - Стр. 7-26.

139.

КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Москва и Петроград у српској мемоаристици XVIII и
XIX века / Ксенија Кончаревић // Сан о граду. IV. - Стр. 7-25.

140.

КОСТИЋ, Зоран

„Горски вијенац” на руском језику / Зоран Костић //
Његош у Андрићграду. - Стр. 118-125.

141.

КУРТЕШ, Огњен

Енглески роман у „ери жељезнице”: друштвена моћ и
љубав у *Вашару џашићине* / Огњен Куртеш // Железница,
књижевност и филм. - Стр. 355-378.

142.

КУРТЕШ, Огњен

Осам савремених америчких пјесника – лексичка и
синтаксичка одступања у преводу / Огњен М. Куртеш //
Књижевност у преводу. - Стр. 111-122.

143.

КУРТЕШ, Огњен

Сан о викторијанском граду / Огњен Куртеш // Сан о
граду. IV. - Стр. 75-92.

144.

КУСТУРИЦА, Емир

Српски језик и ћирилица данас / Емир Кустурица // Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 7-12.

145.

ЛАЗАРЕВИЋ, Предраг

Његош као корифеј споразумевања / Предраг Лазаревић // Његош у Андрићграду. - Стр. 146-154.

146.

ЛАЛОВИЋ, Раде

Школско проучавање одломка „Данак у крви” у функцији његовања културе сјећања на страдање српског народа / Раде Лаловић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 295-306.

147.

ЛЕКОВИЋ, Биљана

Звук о/у граду – савремена уметничка виђења градова заснована на звуку као стваралачком материјалу / Биљана Лековић // Сан о граду. IV. - Стр. 141-160.

148.

ЛЕРА, Хосе Марија Капарос

Underground (1995) у *Gato negro, Gato blanco* (1998), dos importantes obras históricas del maestro Emir Kusturica / José María Sararrós Lera // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 7-14.

149.

ЛЕТИЋ, Бранко

„Ноћ скупља вијека” у контексту Његошеве поезије и поетике / Бранко С. Летић // Његош у Андрићграду. - Стр. 33-45.

150.

ЛОНГИ, Лудовико

Buenos días, noche: el sueño de una alternativa / Ludovico

Longhi // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 41-62.

В

151.

МАКСИМОВИЋ, Горан

Јунакиње у „Горском вијенцу” Петра II Петровића Његоша / Горан Максимовић // Његош у Андрићграду. - Стр. 101-117.

152.

МАКСИМОВИЋ, Горан

„Мале сцене” Бранислава Нушића као кратке комедиографске форме / Горан М. Максимовић // Кратке књижевне форме. - Стр. 7-23.

153.

МАРИЋЕВИЋ, Јелена

Црна пруга на леденом срцу човечанства / Јелена Марићевић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 325-335.

154.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Андрић и Јапан / Љиљана Марковић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 65-78.

155.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Баштина народне мудрости као снага књижевног стваралаштва у модернизацији / Љиљана Марковић // О Петру Кочићу. - Стр. 115-130.

156.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Бранко Ћопић и Јасунари Кавабата, традиција и смрт / Љиљана Марковић // Бранко Ћопић. - Стр. 49-62.

157.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Воз: симбол преласка старог у нови Јапан / Љиљана Марковић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 71-87.

158.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Јапанска дијаспора и савремени роман / Љиљана Марковић ; Милица Јотов // Савремени роман. - Стр. 99-119.

159.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Јапанска проза, град кроз утопију ка модернизацији / Љиљана Марковић // Сан о граду. - Стр. 151-169.

160.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Мост Уђи и древни Јапан / Љиљана Марковић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 193-204.

161.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Тема љубави у поезији Десанке Максимовић и јапанских песникиња / Љиљана Марковић // Српске песникиње. - Стр. 115-122.

162.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Тематизовање Великог рата у српској књижевности / Љиљана Марковић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 111-112.

163.

МАРЧЕТИЋ, Адријана

„Спомен Принципу”: метапоетика, авангарда и коментари / Адријана Марчетић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 151-162.

164.

МАТИЦКИ, Миодраг

Епски песник Филип Вишњић / Миодраг Матицки // Филип Вишњић. - Стр. 37-48.

165.

МАЦУРА, Сања

Град на длану: слика Бање Луке у романима Р. Рисојевића / Сања Ђ. Мацура // Сан о граду. - Стр. 233-262.

166.

МАЦУРА, Сања

(Не)пристајање на злостављање / Сања Мацура // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 97-114.

167.

МАЦУРА, Сања

Особине фокализованог приповиједања у приповиједи „Мргуда” Петра Кочића / Сања Ђ. Мацура // О Петру Кочићу. - Стр. 65-84.

168.

МАЦУРА, Сања

Функција виртуелног наратива у роману *Осма офанзива* Бранка Ђопића / Сања Ђ. Мацура // Бранко Ђопић. - Стр. 99-121.

169.

МАЦУРА, Сергеј

Реконструкција историјских дешавања кроз дјечју лектуру: *Тајансйвени йламен краљйице Лоане* / Сергеј Мацура // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 187-204

170.

МИКИТЕНКО, Оксана

Иво Андрић: трагање за истином у свету без Бога / Оксана Микитенко // Андрић и религија. - Стр. 35-55.

171.

МИЛАДИНОВ, Бранислава

Искупљени град: Вордсвортов уснули Лондон /
Бранислава Миладинов // Сан о граду. - Стр. 263-288.

172.

МИЛЕКИЋ, Валентина

Хумор и меланхолија другости у Ћопићевим романима
/ Валентина Р. Милекић // Бранко Ћопић. - Стр. 153-175.

173.

МИЛИЋЕВИЋ, Наташа

Град и његове границе: ново обликовање јавног про-
стора у окупираној Србији 1941-1944. / Наташа Милићевић
// Сан о граду. - Стр. 301-324.

174.

МИЛОЈЕВИЋ, Јелисавета

Звук поезије и поезија звука: Шекспирови сонети као
„књига која говори” / Јелисавета Милојевић // Гозба и књи-
жевност. - Стр. 193-210.

175.

МИЛОРАДОВИЋ, Горан

Целулоидни мост: две супротстављене интерпрета-
ције Другог светског рата у Југославији на играном филму
(1941–1991) / Горан Милорадовић // Мост у књижевности,
историји и кинематографији. - Стр. 83-109.

176.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Милић, Снежана

Аспекти наративне медијације у приповедању с уну-
трашњом тачком гледишта код Андрића и Селимовића /
Снежана Милосављевић Милић // Поетичка и тематска
прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе. - Стр. 41-55.

177.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Милић, Снежана

Поетика лирске прозе Петра Кочића / Снежана
Милосављевић Милић // О Петру Кочићу. - Стр. 137-157.

178.

МИЛОШЕВИЋ, Боривоје

Од оријенталног према европском: развој босанскохерцеговачких градова под аустроугарском управом / Боривоје Милошевић // Сан о граду. - Стр. 113-131.

179.

МИЛОШЕВИЋ, Боривоје

Петар Кочић и Бањолучка *Ойџаџина* / Боривоје
Милошевић // О Петру Кочићу. - Стр. 31-46.

180.

МИЉКОВИЋ, Ема

Памуков „сан о граду” – Истанбул: град и личне успомене / Ема Миљковић // Сан о граду. III. - Стр. 129-143.

181.

МИНЧЕВ, Вишња

Ново читање Андрића у педагошкој пракси / Вишња Минчев ; Милијана Добросављевић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 321-342.

182.

МИТРИЋ, Маријана

Слика Сарајева у роману *Пути за Санџа Клару* Витомира Мартића / Маријана Г. Митрић // Савремени роман. - Стр. 57-70.

183.

МИТРОВИЋ, Анђелка

Вино у оријенталној поезији / Анђелка Митровић // Гозба и књижевност. - Стр. 211-251

184.

МИТРОВИЋ, Анђелка

Гласови Истока: Приповедачки светови Махмуда Тајмура, Зекерије Тамира, Абдусетара Насира и Хасана Бласима / Анђелка Митровић // Кратке књижевне форме. - Стр. 25-49.

185.

МИТРОВИЋ, Анђелка

Каиро – сјај и беда велеграда / Анђелка Митровић // Сан о граду. III. - Стр. 87-127.

186.

МИТРОВИЋ Марић, Јасмина

Велики рат капетана Манојла и редова Танаска – исијавање поука и порука / Јасмина Митровић Марић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 193-200.

187.

МОСКВИНА, Анастасија

Spiritual similarity of Japanese and Russian peoples, on the example of the influence of „railways” theme on both countries / Anastasiya Moskvina // Железница, књижевност и филм. - Стр. 257-271.

188.

МОСКОВЉЕВИЋ Поповић, Јасмина

Дискурсна репрезентација урбаних простора у тексту приповетке „Дан у Риму” / Јасмина Московљевевић Поповић // Сан о граду. III. - Стр. 263-270.

189.

МРКАЉ, Зона

Београд у очима Андрићеве Госпођице / Зона В. Мркаљ // Сан о граду. - Стр. 473-486.

Н

190.

НАГИЕВ, Џалил Гариб

Иво Андрич и мултикултурализам / Џжалиль Гариб
Нагиев // Савремени роман. - Стр. 29-36.

191.

НЕНИН, Миливој

Хероји у окупираном Београду / Миливој Ненин //
Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 97-109.

192.

НИКОЛИЋ, Вела

Иво Андрић – неимар над неимарима (са)градио
мостове пишући о њима / Вела Николић // Иво Андрић у
нашем времену. - Стр. 353-366.

193.

НИКОЛИЋ, Милица

Интертекстуална игра са руским реминисценцијама
у роману *Предео сликан чајем* Милорада Павића / Милица
Николић // Мост у књижевности, историји и кинематогра-
фији. - Стр. 271-287.

194.

НОВАКОВИЋ, Јелена

Сарајевски ајенџаји, необјављени роман француског
писца Жоржа Перека / Јелена Новаковић // Српска књижев-
ност и Први светски рат. - Стр. 31-45.

О

195.

ОПАЧИЋ, Зорана

Велики рат у књижевном делу Растка Петровића и
Станислава Кракова : деветстопетнаеста / Зорана Опачић //
Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 265-287.

П

196.

ПАВЛОВИЋ, Мирјана

Повратак коренима: А Ченгов „Краљ дрвећа” / Мирјана Павловић // Кратке књижевне форме. - Стр. 209-224.

197.

ПАВЛОВИЋ, Павле

Метафтонимија у Селимовићевој и Андрићевој прози / Павле Павловић // Поетичка и тематска прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе. - Стр. 57-70.

198.

ПАВЛОВИЋ, Павле

Памћење жанра симпосиона у роману деветнаестог века / Павле Павловић // Гозба и књижевност. - Стр. 263-288.

199.

ПАВЛОВИЋ, Павле

Употреба модалних исказа у Сакијевој причи „Уљези” / Павле Павловић // Кратке књижевне форме. - Стр. 243-254.

200.

ПАВЛОВИЋ, Ранко

Значењске димензије локалног говора у дјелу Петра Кочића / Ранко Павловић // О Петру Кочићу. - Стр. 231-241.

201.

ПАЈОВИЋ, Стефан

Андрићева прича „Мост на Жепи” у контексту натписа на мостовима / Стефан Пајовић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 351-364.

202.

ПАЈОВИЋ, Стефан

The resonant railroad in the poetry of Seamus Heaney / Stefan Rajović // Железница, књижевност и филм. - Стр. 337-347.

203.

ПАНДУРЕВИЋ, Јеленка

Вишњићева епска парадигма као нематеријално културно наслеђе / Јеленка Пандуревић // Филип Вишњић. - Стр. 63-106.

204.

ПАНДУРЕВИЋ, Јеленка

Народна предања о градовима: усмена историја или културно памћење / Јеленка Пандуревић // Сан о граду. II. - Стр. 7-27.

205.

ПАУНОВИЋ, Александра

Воз: вот чудниј метаморфоз! Нацрт за могући поетички (раз)говор / Александра Пауновић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 389-414.

206.

ПАУНОВИЋ, Александра

Златна птица: селимовићевски и андрићевски глас / Александра Пауновић // Поетичка и тематска прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе. - Стр. 91-112.

207.

ПАУНОВИЋ, Александра

Интимне (и друге) историје у лирици Милене Марковић / Александра Пауновић // Српске песникиње. - Стр. 209-235.

208.

ПАУНОВИЋ, Александра

Хумористично и меланхолично у приповедној прози Бранка Ћопића / Александра В. Пауновић // Бранко Ћопић. - Стр. 265-282.

209.

ПЕВУЉА, Душко

Лаза Костић о Његошу / Душко Певуља // Његош у Андрићграду. - Стр. 138-145.

210.

ПЕРИШИЋ, Мирослав

Српско грађанство у Трсту и „Балкански трошан свет”: мост ка дуговој и државној обнови Србије у 18. и 19. веку / Мирослав Перишић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 111-137.

211.

ПЕТРОВ, Александар

Српске песникиње у песничким антологијама 20. века / Александар Петров // Српске песникиње. - Стр. 23-65.

212.

ПЕТРОВИЋ, Александар

Гетеов „Прометеј” у Андрићевом „Писму из 1920.” / Александар В. Петровић; Срђан Б. Гачанин // Андрић и религија. - Стр. 119-130.

213.

ПЕТРОВИЋ, Александар

Егзодус на крову: индијска железница као екстатичка метафора слободе / Александар Петровић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 157-172.

214.

ПЕТРОВИЋ, Александар

Кибернетски реализам и савремени ескапизам / Александар В. Петровић // Сан о граду. II. - Стр. 43-54.

215.

ПЕТРОВИЋ, Вук

Митопоијетичка фигурација града и човека у *Травничкој хроници* / Вук Петровић // Сан о граду. - Стр. 487-514.

216.

ПЕТРОВИЋ, Горан

Млеко / Горан Петровић // Гозба и књижевност. - Стр. 7-13.

217.

ПЕТРОВИЋ, Ема

Дискурс слободе виђен очима оријенталца – на основу романа *Али и Нино* Курбана Саида / Ема Петровић // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 139-152.

218.

ПЕТРОВИЋ, Ема

На крају гозбе: кафа и чај као теме турске књижевности / Ема Петровић // Гозба и књижевност. - Стр. 253-262.

219.

ПЕТРОВИЋ, Предраг

Српски роман у новом веку / Предраг Петровић // Савремени роман. - Стр. 13-27.

220.

ПЕТРОВИЋ, Предраг

Станислав Винавер и уметност кратке приче / Предраг Петровић // Кратке књижевне форме. - Стр. 51-62.

221.

ПЕШИКАН-Љуштановић, Љиљана

„Ој ђевојко, врела варенико” – обредна гозба у усменој лирици: од патоса до комичке инверзије / Љиљана Ж. Пешикан-Љуштановић // Гозба и књижевност. - Стр. 99-133.

222.

ПИЛИПОВИЋ, Јелена

Премостити Хелино море о грађењу моста између Европе и Азије у Есхиловој трагедији *Персијанци* и у Херодотовој *Историји* / Јелена Пилиповић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 155-180.

223.

ПИЛИПОВИЋ, Јелена

Преплет жанрова у Јефимијиној *Похвали Кнезу Лазару* / Јелена Пилиповић // Српске песникиње. - Стр. 101-114.

224.

ПИЛИПОВИЋ, Јелена

Сан о Риму: визија идеалног града у Вергилијевом делу / Јелена Пилиповић // Сан о граду. - Стр. 325-344.

225.

ПИТУЛИЋ, Валентина

Архетипска представа жене у књижевности о Првом светском рату / Валентина Питулић // Српска књижевност и Први светски рат. - Стр. 175-191.

226.

ПИТУЛИЋ, Валентина

Бранко Ћопић и традиционално наслеђе / Валентина Питулић // Бранко Ћопић. - Стр. 85-98.

227.

ПИТУЛИЋ, Валентина

Градња моста и жртвени обред у роману *На Дрини ћуџрија* Ива Андрића / Валентина Питулић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 139-154.

228.

ПИТУЛИЋ, Валентина

Градови истока у усменом наслеђу Срба / Валентина Питулић // Сан о граду. - Стр. 133-149.

229.

ПИТУЛИЋ, Валентина

Митолошки слој у песми Филипа Вишњића „Почетак буне против дахија” / Валентина Питулић // Филип Вишњић. - Стр. 49-62.

230.

ПИТУЛИЋ, Валентина

Небески град у српској усменој традицији / Валентина Питулић // Сан о граду. III. - Стр. 27-43.

231.

ПИГУЛИЋ, Валентина

Победници Старца Милије / Валентина Питулић //
Дискурс победе у књижевности. - Стр. 39-56.

232.

ПИГУЛИЋ, Валентина

Фолклорни подтекст у приповедачкој прози Петра
Кочића / Валентина Питулић // О Петру Кочићу. - Стр.
47-63.

233.

ПЛИСНИЋ, Антонела

Менталитет у роману *Пролом* Бранка Ћопића /
Антонела Плиснић // Бранко Ћопић. - Стр. 345-353.

234.

ПЛИСНИЋ, Антонела

Функција воза у имаголошком приступу у роману
Бесџуће / Антонела Плиснић // Железница, књижевност и
филм. - Стр. 285-293.

235.

ПОЛОВИНА, Весна

„Bosanski milje” u prevodu Andrićeve proze / Vesna
Polovina, Маја Ђукановић // Андрић и европске књижевно-
сти. - Стр. 217-240.

236.

ПОЛОВИНА, Весна

Град као текст / Весна Половина, Маја Ђукановић //
Сан о граду. - Стр. 591-605.

237.

ПОЛОВИНА, Весна

О граду, машти и сновима / Весна Половина // Сан о
граду. III. - Стр. 225-243.

238.

ПОЛОВИНА, Весна

Од пословице до мотивационе прозе / Весна Половина
// Кратке књижевне форме. - Стр. 157-177.

239.

ПОЛОВИНА, Весна

Семантичко поље победе и пораза у различитим културним контекстима / Весна Половина ; Љиљана Марковић
// Дискурс победе у књижевности. - Стр. 205-220.

240.

ПОЛОВИНА, Весна

Фраземи са компонентом воз у српском, словеначком, енглеском и француском – културолошке импликације / Весна Половина, Маја Ђукановић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 129-140.

241.

ПОПОВИЋ, Ранко

Кочићева књига староставна / Ранко Поповић // О Петру Кочићу. - Стр. 85-98.

242.

ПОПОВИЋ, Ранко

Његошева завјетна ријеч / Ранко Поповић // Његош у Андрићграду. - Стр. 49-60.

243.

ПРЖУЉ, Жељка

Ђопићев *Пролом* – лице и(ли) наличје револуције / Жељка В. Пржуљ // Бранко Ђопић. - Стр. 137-151.

244.

ПРЊАТ, Зорица

Интеграција наставе енглеског језика са наставом других предмета: „Шинкансен – футуристички воз” / Зорица Прњат // Железница, књижевност и филм. - Стр. 273-284.

Р

245.

РАДЕНКОВИЋ, Сања

Сан о граду – Токио / Сања Раденковић // Сан о граду.
II. - Стр. 223-230.

246.

РАДОЈЕВИЋ, Милан

Примена савременог концепта одржавања у постизању
урбаног комфора / Милан А. Радојевић // Сан о граду. III. -
Стр. 245-262.

247.

РАДОНИЋ, Маја

Алија Ђерзелез, наш савременик / Маја Радонић // Иво
Андрић у нашем времену. - Стр. 169-182.

248.

РАДОНИЋ, Маја

Непристајање на пораз – ратна проза Станислава
Кракова / Маја Радонић // Дискурс победе у књижевности. -
Стр. 107-123.

249.

РАДОНИЋ, Маја

Поезија за живе и мртве: О песмама Милене Марковић
/ Маја Радонић // Српске песникиње. - Стр. 133-148.

250.

РАДОНИЋ, Маја

Престоница васељене и град памтивека: Цариград као
митопоетски симбол у поезији Миодрага Павловића / Маја
Радонић // Сан о граду. - Стр. 181-201.

251.

РАДОНИЋ, Маја

Сан о граду у поетском свету Милоша Црњанског /
Маја Радонић // Сан о граду. II. - Стр. 97-114.

252.

РАИЧЕВИЋ, Горана

Мостови или острва: шта је Андрић мислио о диплома-тама / Горана Раичевић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 205-226.

253.

РАКОВИЋ, Александар

Рокенрол у социјалистичкој Југославији: од забаве градске омладине до националне културе / Александар Раковић // Сан о граду. - Стр. 427-439.

254.

РАКОЧЕВИЋ, Живојин

Андрић, Ђилас, Његош: косовски круг, силазак са позорнице смрти или говор о себи / Живојин Ракочевић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 183-194.

255.

РАНКОВИЋ, Зоран

Град као света тајна / Зоран Ранковић // Сан о граду. IV. - Стр. 27-41.

256.

РЕМЕТИЋ, Слободан

Декларација о заједничком језику: опомена под плаштом једног континуитета / Слободан Н. Реметић // Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 13-22.

257.

РОГАЧ Мијатовић, Љиљана

Дуго путовање возом: о дисонантности сећања и идентитета Балкана / Љиљана Рогач Мијатовић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 245-255.

С

258.

САВИЋ, Александар

Шест царских градова (1830–1867) / Александар М. Савић // Сан о граду. III. - Стр. 171-203.

259.

САВКОВИЋ, Нада

Венцловићева беседа о непроходљивом мосту српскога друштва / Нада Савковић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 227-242.

260.

САМАРЦИЈА, Татјана

La triple castration de l'homme dans *Sérotonine* de Michel Houellebecq / Tatjana Samardžija // Савремени роман. - Стр. 71-97.

261.

САМАРЦИЈА, Татјана

Платонова *Гозба* као интертекст у Велбековој *Мојућности осирва* / Татјана Самарција // Гозба и књижевност. - Стр. 163-192.

262.

САМАРЦИЈА, Татјана

Сто година касније: религијски аспекти у Андрићевом „Писму из 1920. године” / Татјана Самарција // Андрић и религија. - Стр. 75-117.

263.

САМАРЦИЈА, Татјана

From Solomon's proverbs to Christ's parables / Tatjana Samardžija // Кратке књижевне форме. - Стр. 97-134.

264.

САЦАК, Младенко

О пралику Његошевог игумана Стефана / Младенко Сацак // Његош у Андрићграду. - Стр. 87-100.

265.

СЕКУЛИЋ, Александра

Mystery Train: Цармуш и Црњански / Александра Секулић // Железница, књижевност и филм. - Стр. 379-388.

266.

СЕКУЛИЋ, Александра

Спремност на сепуку: пут мача и пут пера у поезији Ане Ристовић / Александра Секулић // Српске песникиње. - Стр. 237-249.

267.

СЕЛИНИЋ, Слободан

Београд у социјализму. Промене у граду и живот људи од краја Другог светског рата до краја шездесетих година двадесетог века / Слободан Селинић // Сан о граду. - Стр. 441-460.

268.

СЕЛИНИЋ, Слободан

Одговор београдских писаца на „Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика” 1967. / Слободан Селинић // Сан о граду. II. - Стр. 69-95.

269.

СИЛКИН, Александар

Наслеђе А. С. Пушкина као „мост” између Совјетског савеза и Краљевине Југославије 1933–1935. године / Александар Силкин // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 243-255.

270.

СИЛКИН, Александар

Слика Београда у радовима и успоменама руских емиграната 1920–1930. / Александар Силкин // Сан о граду. - Стр. 289-300.

271.

СИМЕУНОВИЋ, Драган

Политичко-пропагандни допринос Филипа Вишњића
Првом српском устанку / Драган Симеуновић // Филип
Вишњић. - Стр. 145-158.

272.

СКРОБАНОВИЋ, Зоран

Прошлост и казна: Ју Хуа као писац приповетки / Зоран
Скробановић // Кратке књижевне форме. - Стр. 193-208.

273.

СМИЉКОВИЋ, Стана

Игра и борба у збирци приповедака *Деца* Иве Андрића
/ Стана Смиљковић // Железница, књижевност и филм. -
Стр. 141-156.

274.

СТАМБОЛИЋ, Исидора Ана

Веза између традиционалне културе и српских пре-
вода средњовековних апокрифа / Исидора Ана Стамболић
// Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр.
327-350.

275.

СТАНЧИЋ, Гордана

Библиотека Андрићевог института у бити Сна о граду /
Гордана Станчић // Сан о граду. - Стр. 171-180.

276.

СТОЈАНОВИЋ, Ана

Апотеоза тумача и мистика Андрићеве религиозности
/ Ана Стојановић // Андрић и религија. - Стр. 149-164.

277.

СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Статус српског језика и ћирилице у Црној Гори данас и
неопходност јединства српског језичког простора / Јелица Р.
Стојановић // Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 61-72.

278.

СТОЈАНОВИЋ Пантовић, Бојана

Иво Андрић и европска традиција кратких прозних жанрова / Бојана Стојановић Пантовић // Андрић и европске књижевности. - Стр. 145-164.

279.

СУВАЈЦИЋ, Бошко

Вишњић и *Бидлија* / Бошко Сувајцић // Филип Вишњић. - Стр. 107-128.

Т

280.

ТЕОДОСИЈЕВИЋ, Мирјана

Уз мостове остала је и ћуприја / Мирјана Теодосијевић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 261-273.

281.

ТЕРЗИЋ, Марија

Мотив моста у делу Иве Андрића *На Дрини ћуприја* / Марија Терзић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 319-325.

282.

ТИМОФЕЈЕВ, Алексеј

Мостови Београда у контексту српско-руских односа у 20. веку / Алексеј Тимофејев // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 365-376.

283.

ТИМОФЕЈЕВ, Алексеј

Слика српског града у успоменама и документима припадника Црвене армије у јесен 1944. / Алексеј Тимофејев // Сан о граду. - Стр. 389-426.

284.

ТОДОРЕСКОВ, Драгана

Осма офанзива – феномен културолошких разлика и њиховог хуморног превазилажења у романима Бранка

Ђопића *Не ѿујуј, бронзана сѿражо* и *Осма офанзива* / Драгана В. Тодоресков // Бранко Ђопић. - Стр. 123-136.

285.

ТОДОРОВИЋ, Јелена

Империјализам и воља за моћ у драми *Јазавац ѿред судом* Петра Кочића / Јелена М. Тодоровић // О Петру Кочићу. - Стр. 279-297.

286.

ТОДОРОВИЋ, Јелена

Смисао почетка и краја романа *Проклеѿа авлија* Иве Андрића / Јелена М. Тодоровић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 367-384.

287.

ТОМИЋ, Александра

Иво Андрић и Јагелонски универзитет – након првог столећа / Александра Томић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 301-318.

288.

ТОМИЋ, Зорица

Центрификација и криза – културолошка и комуниколошка перспектива / Зорица Томић // Сан о граду. IV. - Стр. 113-128.

289.

ТРИФУЊАГИЋ, Даница

Младићко доба Светог Саве – премошћавање од историје до књижевности и натраг / Даница Трифуњагић // Мост у књижевности, историји и кинематографији. - Стр. 257-270.

Ђ

290.

ЂОРОВИЋ, Љубица

Српске песникиње на првој линији. Јелена Јела Кујунѿић и Милица Стојадиновић Српкиња на попршћу

турског бомбардовања Београда 1862. године / Љубица Ђоровић // Српске песникиње. - Стр. 161-170.

291.

ЂУРИЋ, Бобан

Идејно убиство као победа или пораз активне личности у роману *Коњ блед* Б. В. Савинкова (В. Ропшина) / Бобан Ђурић // Дискурс победе у књижевности. - Стр. 125-137.

У

292.

УКРОПИНА, Весна

Андрићев свет оком библиографа / Весна Укропина ; Меланија Блашковић, Слађана Субашић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 405-421.

Ф

293.

ФИЛИПОВИЋ, Јелена

Андрићева визија другости: босански Јевреји као „замишљена заједница” / Јелена Филиповић ; Ивана Вучина Симовић // Иво Андрић у нашем времену. - Стр. 195-220.

Ч

294.

ЧУДИЋ, Марко

Новија мађарска читања Андрића: тематски број часописа *Ex Symposion* / Марко Чудић // Андрић и европске књижевности. - Стр. 165-188.

295.

ЧУДИЋ, Марко

Слика Београда у путопису Ласла Ч. Саба / Марко Чудић // Сан о граду. II. - Стр. 127-143.

Ц

296.

ЦИВАШИ, Нада

Списатељица Хедија Хусејин у *То је већ нешто друго* /
Нада Џиваши // Кратке књижевне форме. - Стр. 225-241.

III

297.

ШАРАНЧИЋ Чутура, Снежана

Пародијски поступак у поетици Бранка Ћопића /
Снежана Шаранчић Чутура // Бранко Ћопић. - Стр. 201-229.

298.

ШЕАТОВИЋ, Светлана

Андрић, Ками и Томас Ман – смрт, светлост и самоћа
/ Светлана Шеатовић // Андрић и европске књижевности. -
Стр. 241-250.

299.

ШЕАТОВИЋ, Светлана

Брђанска туга и умереност приморја – Андрићев
Јадран / Светлана Шеатовић // Иво Андрић у нашем вре-
мену. - Стр. 43-64.

300.

ШЕАТОВИЋ, Светлана

Дучићево Требиње – синтеза Леотара и ветрова са
Јадрана / Светлана Шеатовић // Сан о граду. III. - Стр. 57-72.

301.

ШЕАТОВИЋ, Светлана

Ко је Аникин Бог? / Светлана Шеатовић // Андрић и
религија. - Стр. 57-74.

302.

ШЕАТОВИЋ, Светлана

Латински свет у Андрићевим приповеткама и
Дучићевим есејима – тихи победници / Светлана Шеатовић
// Дискурс победе у књижевности. - Стр. 57-78.

303.

ШЕАТОВИЋ, Светлана

Поезија Десанке Максимовић и Ане Ристовић –
образи аутохтоног песничког развоја / Светлана Шеатовић
// Српске песникиње. - Стр. 67-88.

304.

ШЕШКЕН, Ала

Грџе о потеранној родине и Петербурге в поезии
„Русского Белграда” / Алла Шешкен // Сан о граду. III. - Стр.
45-56.

305.

ШЉУКИЋ, Марија

Ликови фаталних жена у делима Иве Андрића и
Драгише Васића као универзални кључ за разумевање
односа жене и човека / Марија Шљукић // Иво Андрић у
нашем времену. - Стр. 385-404.

306.

ШТЕРЛЕМАН, Иван

Дијалог два путовања железницом: Железница у
делу Данила Киша и Мишела Битора / Иван Штерлеман //
Железница, књижевност и филм. - Стр. 349-354.

307.

ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Српски језик као црногорски: на примјеру накарадне
израде *Рјечника црнојорској народној и књижевној језика* и
српски говорни простор данас / Михаило М. Шћепановић //
Српски језик и ћирилица данас. - Стр. 105-130.

308.

ШУБЕРТ, Габријела

Религијски и библијски садржаји у Андрићевом
роману *Проклећа авлија* / Габријела Шуберт // Андрић и
религија. - Стр. 7-20.

Ауторски регистар

- Аверкина, Светлана 1
Аврамовић, Зоран 2, 3
Алексић, Јован 4
Аломеровић-Хубанић, Ениса 5
Антанасијевић, Ирина 6, 7
Арсовић, Зоран 8
Аслан, Онур Ендер [Onur Ender Aslan] 9
- Бабић, Миланка 10, 11
Бадалбејли, Уљфат [Уљфат Бадалбејли] 12
Баздуљ, Мухарем 13
Бајић, Љиљана 14, 15, 16, 17
Басински, Павел [Павел Басинский] 18
Бедов, Драгана 19, 20
Бечановић, Татјана Ђуришић- в. Ђуришић-Бечановић,
Татјана
Блашковић, Меланија 292
Брборић, Вељко 21
- Васић, Дивна 22
Вералди, Роберто [Roberto Veraldi] 23
Вранеш, Александра 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30
Вујић, Јелена 31
Вујновић, Татјана 114
Вукашиновић, Желимир 32, 33
Вуксановић, Миро 34
Вукчевић, Миодраг 35
Вукчевић, Радојка 36
Вученовић, Тамара 37
Вучина Симовић, Ивана 293
Вучковић, Радован 38
- Гароња Радованац, Славица 39, 40
Говедар, Нина 41, 42, 43
Гордић, Славко 44
Грубачић, Слободан 45, 46, 47, 48, 49

- Давидовић, Милена 50
Даковић, Невена 51
Дамјанов, Сава 52
Даничић, Мирјана 53
Делић, Јован 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61
Делић, Лидија 62
Дицков, Весна 63, 64, 65, 66
Добросављевић, Милијана 181
Дојчиновић, Биљана 67, 68, 69, 70
Дојчиновић, Урош 71
Драгомировић, Драган 72
Дурбаба, Оливера 73
- Ђоковић, Милорад 74
Ђорђевић, Бојан 75, 76, 77
Ђорђевић, Драгана 78
Ђукановић, Маја 79, 80, 81, 82, 235, 236, 240
Ђукић Перишић, Жанета 83
Ђурић, Милош 84, 85, 86
Ђуришић-Бечановић, Татјана 87
- Еспања, Рафаел де [Rafael de España] 88
- Живковић, Зоран 89, 90
- Златковић, Бранко 91, 92
Зуковић, Љубомир 93
- Иванић, Душан 94, 95
Иванова, Ирина 96, 97
Ивковић, Ана 98
Илић Марковић, Гордана 99
- Јаковљевић Радуновић, Ана 100, 101
Јалап, Хакан [Hakan Yalap] 102, 103
Јанићијевић, Невена 104, 105, 106
Јелисавчић, Маријана 107
Јерков, Александар 108

Јефтимијевић Михајловић, Марија 109

Јовановић, Александра 110

Јовановић, Ана 111

Јовановић, Ивана 112

Јовановић Симић, Јелена 113

Јокић, Јасмина 114

Јосиповић, Сандра 53, 115

Јотов, Милица 116, 117, 158

Јоцић, Милош 118

Калинина, Анжелика 1

Кебара, Марина 119

Кебара, Ненад 120

Керкез, Драгана 121, 122, 123, 124

Кнежевић, Саша 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133

Ковачевић, Зорица 134

Ковачевић, Милош 135, 136

Колај Ристановић, Ирена 137

Кончаревић, Ксенија 138, 139

Костић, Зоран 140

Крњаић-Џекић, Нада 86

Куртеш, Огњен 141, 142, 143

Кустурица, Емир 144

Лазаревић, Предраг 145

Лаловић, Раде 146

Лековић, Биљана 147

Лера, Хосе Марија Капарос [José María Caparrós Lera] 148

Летић, Бранко 149

Лонги, Лудовико [Ludovico Longhi] 150

Љуштановић, Љиљана Пешикан- в. Пешикан Љуштановић,
Љиљана

Максимовић, Горан 151, 152

Марић, Јасмина Митровић в. Митровић Марић, Јасмина

Марићевић, Јелена 153

Марковић, Гордана Илић в. Илић Марковић, Гордана

- Марковић, Љиљана 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162,
239
- Марчетић, Адријана 163
- Матицки, Миодраг 164
- Мацура, Сања 165, 166, 167, 168
- Мацура, Сергеј 169
- Мијатовић, Љиљана Рогач в. Рогач Мијатовић, Љиљана
- Микитенко, Оксана 170
- Миладинов, Бранислава 171
- Милекић, Валентина 172
- Милић, Снежана Милосављевић в. Милосављевић Милић,
Снежана
- Милићевић, Наташа 173
- Милојевић, Јелисавета 174
- Милорадовић, Горан 175
- Милосављевић Милић, Снежана 176, 177
- Милошевић, Боривоје 178, 179
- Милошевић, Ивана Трбојевић в. Трбојевић Милошевић,
Ивана
- Миљковић, Ема 180
- Минчев, Вишња 181
- Митрић, Маријана 182
- Митровић, Анђелка 183, 184, 185
- Митровић Марић, Јасмина 186
- Михајловић, Марија Јефтимијевић в. Јефтимијевић
Михајловић, Марија
- Москвина, Анастасија 187
- Московљевић Поповић, Јасмина 188
- Мркаљ, Зона 189
- Нагиев, Џалил Гариб [Джалилић Гариб Нагиев] 190
- Ненин, Миливој 191
- Николић, Вела 192
- Николић, Милица 193
- Новаковић, Јелена 194
- Опачић, Зорана 195

- Павловић, Мирјана 196
Павловић, Павле 197, 198, 199
Павловић, Ранко 200
Пајовић, Стефан 201, 202
Пандуревић, Јеленка 203, 204
Пантовић, Бојана Стојановић в. Стојановић Пантовић,
Бојана
Пауновић, Александра 205, 206, 207, 208
Певуља, Душко 209
Перишић, Жанета Ђукић в. Ђукић Перишић, Жанета
Перишић, Мирослав 210
Петров, Александар 211
Петровић, Александар 212, 213, 214
Петровић, Вук 215
Петровић, Горан 216
Петровић, Ема 217, 218
Петровић, Предраг 219, 220
Пешикан-Љуштановић, Љиљана 221
Пилиповић, Јелена 222, 223, 224
Питулић, Валентина 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232
Плиснић, Антонела 233, 234
Половина, Весна 81, 235, 236, 237, 238, 239, 240
Поповић, Јасмина Московљевић в. Московљевић Поповић,
Јасмина
Поповић, Ранко 241, 242
Пржуљ, Жељка 243
Прњат, Зорица 244
- Раденковић, Сања 245
Радованац, Славица Гароња в. Гароња Радованац, Славица
Радојевић, Милан 246
Радонић, Маја 247, 248, 249, 250, 251
Радуновић, Ана Јаковљевић в. Јаковљевић Радуновић, Ана
Раичевић, Горана 252
Раковић, Александар 253
Ракочевић, Живојин 254
Ранковић, Зоран 255
Реметић, Слободан 256

Ристановић, Ирена Колај в. Колај Ристановић, Ирена
Рогач Мијатовић, Љиљана 257

Сабо, Бојана 123

Савић, Александар 258

Савковић, Нада 259

Самарџија, Татјана 260, 261, 262, 263

Саџак, Младенко 264

Секулић, Александра 265, 266

Селинић, Слободан 267, 268

Силкин, Александар 269, 270

Симеуновић, Драган 271

Симић, Јелена Јовановић в. Јовановић Симић, Јелена

Симовић, Ивана Вучина в. Вучина Симовић, Ивана

Скробановић, Зоран 272

Смиљковић, Стана 273

Стамболић, Исидора Ана 274

Станчић, Гордана 275

Стојановић, Ана 276

Стојановић, Јелица 277

Стојановић Пантовић, Бојана 278

Субашић, Слађана 292

Сувајџић, Бошко 279

Теодосијевић, Мирјана 280

Терзић, Марија 281

Тимофејев, Алексеј 282, 283

Тодоресков, Драгана 284

Тодоровић, Јелена 285, 286

Томић, Александра 287

Томић, Зорица 288

Трбојевић Милошевић, Ивана 110

Трифунјагић, Даница 289

Ђоровић, Љубица 290

Ђурић, Бобан 291

Укропина, Весна 292

Филиповић, Јелена 293

Хубанић, Ениса Аломеровић- в. Аломеровић-Хубанић, Ениса

Цекић, Нада Крњаић- в. Крњаић-Цекић, Нада

Чудић, Марко 294, 295

Чутура, Снежана Шаранчић в. Шаранчић Чутура, Снежана

Џиваши, Нада 296

Шаранчић Чутура, Снежана 297

Шеатовић, Светлана 298, 299, 300, 301, 302, 303

Шешкен, Ала [Алла Шешкен] 304

Шљукић, Марија 305

Штерлеман, Иван 306

Шћепановић, Михаило 307

Шуберт, Габријела 308

Регистар наслова чланака (ћирилични)

Анализа семантичких јединица dream, city, сан и град 84

Актуелност симболике слободе и отпора у лику Давида

Штрпца 74

Алија Ђерзелез, наш савременик 247

Андрић и Јапан 154

Андрић и разумевање идентитетске стварности у БиХ 2

Андрић, Ђилас, Његош: косовски круг, силазак са позорнице смрти или говор о себи 254

Андрић, Ками и Томас Ман – смрт, светлост и самоћа 298

Андрићев Мост над безданом или можемо ли опстати скупа? 32

Андрићев свет оком библиографа 292

Андрићева визија другости: босански Јевреји као „замишљена заједница” 293

Андрићева јунакиња Лотика као прототип савремене пословне жене 22

- Андрићева прича „Мост на Жепи” у контексту натписа на мостовима 201
- Андрићеве приче о насиљу над женама: „Мара милосница” и „Злостављање” 67
- Апотеоза тумача и мистика Андрићеве религиозности 276
- Архетипска представа жене у књижевности о Првом светском рату 225
- Аспекти наративне медијације у приповедању с унутрашњом тачком гледишта код Андрића и Селимовића 176
- „Било је јесење вече...град необичан”: Београд као инспирација Миховила Логара 79
- Башта циметове боје: о сновитим повезаностима *Башиће слезове доје* Бранка Ћопића и *Продавница циметове доје* Бруна Шульца 118
- Баштина народне мудрости као снага књижевног стваралаштва у модернизацији 155
- Београд у османским документима 5
- Београд у очима Андрићеве Госпођице 189
- Београд у социјализму. Промене у граду и живот људи од краја Другог светског рата до краја шездесетих година двадесетог века 267
- Библиотека Андрићевог института у бити Сна о граду 275
- Боли ли отаџбина или о *Србији* Милоша Црњанског 54
- Бранко Загорац – једна географска судбина 89
- Бранко Ћопић и Јасунари Кавабата, традиција и смрт 156
- Бранко Ћопић и традиционално наслеђе 226
- Бранко Ћопић у огледалу Николаја Тимченка 19
- Брђанска туга и умереност приморја – Андрићев Јадран 299
- Будућег нет: о прозе Евгения Водолазкина 18
- Буенос Ајрес у поезији Хорхеа Луиса Борхеса: „буеносајреска трилогија” (1923–1929) 63
- Варијација на мотив Платонове *Гозде у Смијешним љубавима* Милана Кундере 13
- Вега између традиционалне културе и српских превода средњовековних апокрифа 274
- Велики рат капетана Манојла и редова Танаска – исијавање

- поука и порука 186
- Велики рат у књижевном делу Растка Петровића и Станислава Кракова: деветстопетнаеста 195
- Велики рат у прози српских аутора из Хрватске 94
- Венцловићева беседа о непроходљивом мосту српскога друштва 259
- Вербатолошки и историјско-социолошки аспект проучавања етникума у Андрићевим делима 112
- Вино у оријенталној поезији 183
- Вишњић и *Библија* 279
- Вишњићева епска парадигма као нематеријално културно наслеђе 203
- Вишњићеве пјесме о двобојима 125
- Воз и возни ред у *Породичном циркусу* Данила Киша 55
- Воз: вот чудниј метаморфоз! Нацрт за могући поетички (раз)говор 205
- Воз: симбол преласка старог у нови Јапан 157
- Возови живота и смрти 51
- „Горски вијенац” на руском језику 140
- „Грмљава небеске музике” или свободијада (Уз 200-годишњицу Његошевог рођења) 95
- Генеалогичка и функција паремичке у Кочићевом књижевном свету 120
- Гетеов „Прометеј” у Андрићевом „Писму из 1920.” 212
- Гласови Истока: Приповедачки светови Махмуда Тајмура, Зекерије Тамира, Абдусетара Насира и Хасана Бласима 184
- Град – гробница за прекобројне 126
- Град и његове границе: ново обликовање јавног простора у окупираној Србији 1941–1944. 173
- Град као света тајна 255
- Град као текст 236
- Град на длану: слика Бање Луке у романима Р. Рисојевића 165
- Град у кругу: Петербург и Москва у микроциклусу *Саламандер* В. Ф. Одојевског 100
- Градња моста и жртвени обред у роману *На Дрини ћурија* Ива Андрића 227

- Градови истока у усменом наслеђу Срба 228
- Грѣзы о потерянной родине и Петербурге в поэзии
„Русского Белграда” 304
- Да ли је Вук Караџић крив за Први светски рат 52
- Да ли је црна соба постојала? Лик мајке у краткој прози
Џона Апдајка 68
- Два бумбула сву ноћ препјеваше – Сарајево у српској народ-
ној лирици 127
- Декларација о заједничком језику: опомена под плаштом
једног континуитета 256
- Дијалектика „крштеног платонизма” 8
- Дијалог два путовања железницом: Железница у делу
Данила Киша и Мишела Битора 306
- Дискурс победе у искривљеном огледалу између мита и
масовне психологије 45
- Дискурс победе у Његошевом *Горском вијенцу* 116
- Дискурс победе у Пекићевом *Злајном руну* 75
- Дискурс победе у поезији Десанке Максимовић 24
- Дискурс победе у хиспаноамеричкој књижевности коло-
нијалног доба: Писма-извештаји Ернана Кортеса 64
- Дискурс слободе виђен очима оријенталца – на основу
романа *Али и Нино* Курбана Саида 217
- Дискурсна репрезентација урбаних простора у тексту при-
поветке „Дан у Риму” 188
- Дневнички записи Ернеста Геваре – рађање револуционара
104
- Дневничко-мемоарска и публицистичка проза страних
писаца о Србији и Србима у Првом светском рату 39
- Дуго путовање возом: о дисонантности сећања и иденти-
тета Балкана 257
- Дучићево Требиње – синтеза Леотара и ветрова са Јадрана
300
- Егзодус на крову: индијска железница као екстатичка мета-
фора слободе 213
- Енглески роман у „ери жељезнице”: друштвена моћ и љубав
у *Вашару џашићине* 141

- Епски канибализам: прилог концептуализацији хране у усменој епици 62
- Епски песник Филип Вишњић 164
- Епски пјевач Раде Томов 128
- Железница као музичка инспирација 71
- Железница. Русија. 20. век 96
- Жељезница, књижевност и филм: Бохумил Храбал *Стироо конџролисани возови* 41
- Жена у кратким причама Селве Бакр: Пример збирке *Тумач жеља* 78
- Записи о градовима у преписци Вука Караџића (у периоду од 1814. до 1819. године) 91
- Зашто Андрић данас? 56
- Збиља и фикција у „Суматри” и „Објашњењу ’Суматре’” Милоша Црњанског 14
- Звук о/у граду – савремена уметничка виђења градова заснована на звуку као стваралачком материјалу 147
- Звук поезије и поезија звука: Шекспирови сонети као „књига која говори” 174
- Златна птица: селимовићевски и андрићевски глас 206
- Значењске димензије локалног говора у дјелу Петра Кочића 200
- И дебелог меса овнујскога – функција тоцива и пецива у пјевачком опусу Тешана Подруговића 129
- Иво Андрић – неимар над неимарима (са)градио мостове пишући о њима 192
- Иво Андрић и европска традиција кратких прозних жанрова 278
- Иво Андрић и Јагелонски универзитет – након првог столећа 287
- Иво Андрић и Млада Босна 83
- Иво Андрић: трагање за истином у свету без Бога 170
- Иво Андрић и мултикултурализам 190
- Игра и борба у збирци приповедака *Деца* Иве Андрића 273
- Идејно убиство као победа или пораз активне личности у роману *Коњ блед* Б. В. Савинкова (В. Ропшина) 291

- Између сна и јаве у *Башићи слезове доје* Бранка Ћопића 15
- Империјализам и воља за моћ у драми *Јазавац њед судом* Петра Кочића 285
- Интеграција наставе енглеског језика са наставом других предмета: „Шинкансен – футуристички воз” 244
- Интермедијалност *Дневника* Миодрага Петровића 25
- Интертекстуална игра са руским реминисценцијама у роману *Предео сликан чајем* Милорада Павића 193
- Интимне (и друге) историје у лирици Милене Марковић 207
- Иронија стереотипа: како је веровање Грегора Федуне надвладавало његову природу 35
- Иронијски поступци у дјелу Петра Кочића 42
- Искупљени град: Вордсвортов уснули Лондон 171
- Исповедање вере београдских Турака 1878–1884. године 137
- Истина или слобода? 130
- Јапанска дијаспора и савремени роман 158
- Јапанска проза, град кроз утопију ка модернизацији 159
- Један пример вредновања књижевности у преводу: *Omer Pasha Latas: Marshal to the Sultan* 53
- Језичка мапа (Бео)града 31
- Јелена Ј. Димитријевић у америчким градовима 69
- Јер ми немамо постојаног града... (Јевр. 13, 14) 138
- Јубилеј Филипа Вишњића 93
- Јунакиње у „Горском вијенцу” Петра II Петровића Његоша 151
- Каиро – сјај и беда велеграда 185
- Камен као симбол трајања – утицај фиктивних књижевних простора на савремену архитектуру 98
- Карневалско у Ћопићевом кланцу: прича „Глава у кланцу ноге на вранцу” 43
- Кибернетски реализам и савремени ескапизам 214
- Кључне речи Филипа Вишњића 34
- Ко је Аникин Бог? 301
- Коментари као рат и мир Милоша Црњанског 57
- Концепт ’жртве’ у српском језику (на материјалу дела Ива Андрића) 121

- Концепт традиционалне гозбе у српској књижевности 10
Косовска Митровица после 1999. године: живети у подељеном граду 4
- Кочићева књига староставна 241
- Кратке прозне форме у контексту наставе страних језика 80
- Културно-специфична лексика у преводу Ива Андрића на словеначки, француски и енглески језик 81
- „Лето у Бадену” или ходочашће по градовима Ф. М. Достојевског 101
- Лаза Костић о Његошу 209
- Латински свет у Андрићевим приповеткама и Дучићевим есејима – тихи победници 302
- Лексика са семантиком неочекиваности у роману *На Дрини ћурџија* Иве Андрића и његовом преводу на српски језик 122
- Ликови фаталних жена у делима Иве Андрића и Драгише Васића као универзални кључ за разумевање односа жене и човека 305
- Литерарна баштина Јелене Димитријевић и наставни канон 16
- „Мале сцене” Бранислава Нушића као кратке комедиографске форме 152
- Mystery Train: Цармуш и Црњански 265
- Медитеран и сан о граду 90
- Менталитет у роману *Пролом* Бранка Ћопића 233
- Место и улога српског језика као наставног предмета у образовном систему 21
- Метафтонимија у Селимовићевој и Андрићевој прози 197
- Меша Селимовић према Иви Андрићу и Милошу Црњанском – Однос према језичкој традицији, Вуку и Његошу 58
- Милош Ђорић – заборављени писац крфске књижевности 20
- Митолошки слој у песми Филипа Вишњића „Почетак буне против дахија” 229
- Митопојетичка фигурација града и човека у *Травничкој хроници* 215
- Младићко доба Светог Саве – премошћавање од историје до књижевности и натраг 289

- Млеко 216
- Москва и Петроград у српској мемоаристици XVIII и XIX века 139
- Мост као симбол вечности у Андрићевом роману *На Дрини ћуџрија* 97
- Мост Силије Хоксворт између истока и запада 36
- Мост Уђи и древни Јапан 160
- Мостови Београда у контексту српско-руских односа у 20. веку 282
- Мостови или острва: шта је Андрић мислио о дипломатама 252
- Мотив „Моста” в творчеству Иво Андрича 12
- Мотив моста у делу Иве Андрића *На Дрини ћуџрија* 281
- (Не)пристајање на злостављање 166
- „Ноћ скупља вијека” у контексту Његошеве поезије и поезије 149
- На крају гозбе: кафа и чај као теме турске књижевности 218
- Народна предања о градовима: усмена историја или културно памћење 204
- Наслеђе А. С. Пушкина као „мост” између Совјетског савеза и Краљевине Југославије 1933-1935. године 269
- Небески град у српској усменој традицији 230
- Нека теоријска запажања о пословицима као малим књижевним формама 113
- Непристајање на пораз – ратна проза Станислава Кракова 248
- Новија мађарска читања Андрића: тематски број часописа *Ex Symposion* 294
- Ново читање Андрића у педагошкој пракси 181
- Нушићев Београд 26
- Његош као корифеј споразумевања 145
- Његошева завјетна ријеч 242
- „Ој ђевојко, врела варенико” – обредна гозба у усменој лирици: од патоса до комичке инверзије 221
- „Очима се дух не може наситити” или за чим трагамо по

- далеким земљама: „Сусрет у Кини” Ива Андрића 109
- О граду, машти и сновима 237
- О Кочићевој преписци 27
- О мосту у *Мосћу* Зорана Живковића 107
- О пралику Његошевог игумана Стефана 264
- Од оријенталног према европском: развој босанскохерцеговачких градова под аустроугарском управом 178
- Од пословице до мотивационе прозе 238
- Одговор београдских писаца на „Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика” 1967. 268
- Осам савремених америчких пјесника – лексичка и синтаксичка одступања у преводу 142
- Осма офанзива – феномен културолошких разлика и њиховог хуморног превазилажења у романима Бранка Ђопића *Не шујуј, бронзана сџражо* и *Осма офанзива* 284
- Особине фокализованог приповиједања у приповиједи „Мргуда” Петра Кочића 167
- Памћење жанра симпозиона у роману деветнаестог века 198
- Памуков „сан о граду” – Истанбул: град и личне успомене 180
- Париз и Буенос Ајрес, два митска града аргентинског писца Хулија Кортасара 105
- Пародијски поступак у поетици Бранка Ђопића 297
- Перо Слијепчевић и млада Босна 38
- Петар Кочић и Бањолучка *Отаџбина* 179
- Петар Кочић као (пост)колонијални писац – проблем приступа 72
- Пјесме Милована Војичића о почетку Великог рата 131
- Платонова *Гозба* као интертекст у Велбековој *Мојућности осџрва* 261
- Победници Старца Милије 231
- Повезаност актуелног статуса српског језика у Босни и Херцеговини и Декларације о заједничком језику 11
- Повратак коренима: А Ченгов „Краљ дрвећа” 196
- Поезд как культурное пространство (на материале русской литературы XIX-XX столетия) 1
- Поезија Десанке Максимовић и Ане Ристовић – облици аутохтоног песничког развоја 303

- Поезија за живе и мртве: О песмама Милене Марковић 249
- Поезија Николаса Гиљена: мост између афричког и хиспанског културног наслеђа 65
- Поетика Белмановог „Поносног града” („Stolta Stad!”) 134
- Поетика лирске прозе Петра Кочића 177
- Пожар светова – и у њему модерни европски класик: о једном актуелном биографском прилогу проучавању дела и делања Иве Андрића 73
- Политичко-пропагандни допринос Филипа Вишњића
Првом српском устанку 271
- Прве објављене песме Милице Костић и Селене Дукић: прилог проучавању културног живота у окупираној Србији (1915–1918) 76
- Превод романа *Лавр* Ј. Водоласкина на српски језик 123
- Преводи поезије Десанке Максимовић на словеначки језик 82
- Превођење поезије Десанке Максимовић са српског на енглески језик 85
- Премостити Хелино море о грађењу моста између Европе и Азије у Есхиловој трагедији *Персијанци* и у Херодотовој *Историји* 222
- Преплет жанрова у Јефимијиној *Похвали Кнезу Лазару* 223
- Престоница васељене и град памтивека: Цариград као митопоетски симбол у поезији Миодрага Павловића 250
- Прилог критици чистог превода 46
- Примена савременог концепта одржавања у постизању урбаног комфора 246
- Приче из живота и анегдоте о Бранку Ћопићу 92
- Проблем значења у филмској екранизацији *Сеоба* 3
- Продукција радиофонских и драмских дела Радио Београда: стваралаштво Бранка Ћопића 37
- Прошлост и казна: Ју Хуа као писац приповетки 272
- Путописне опсервације о градовима на Балкану у делу Иве Андрића 40
- Разноврсност и разуђеност Кочићевог приповиједања 59
- Реконструкција историјских дешавања кроз дјечју лектуру:
Тајанствени њламен краљице Лоане 169
- Религијски и библијски садржаји у Андрићевом роману
Проклећа авлија 308

- Рода Рода – ратни извештач из Србије 99
- Рокенрол у социјалистичкој Југославији: од забаве градске омладине до националне културе 253
- Руске теме Иве Андрића 6
- „Спомен Принципу”: метапоетика, авангарда и коментари 163
- Сан и град у Фројдовој психоанализи, Ленговој антипсихијатрији и Голденовим Израелцима 86
- Сан о викторијанском граду 143
- Сан о граду – Кјото 117
- Сан о граду – Токио 245
- Сан о граду и град снова: маргиналије уз књигу Ива Тартаље: *Београд XXI века. Из сјајних ујидија и антиујидија*, СКЗ, 1989 60
- Сан о граду у поетском свету Милоша Црњанског 251
- Сан о граду: ретроспективне утопије у књижевности 47
- Сан о Риму: визија идеалног града у Вергилијевом делу 224
- Сан Симеона газде о Београду (или шта је уснио челингас породице и фирме Његован док се кочијао београдским улицама у ноћи предаје градова на Цветни четвртак 6. априлија 1867. године) 77
- Сарајевски ајеншај*, необјављени роман француског писца Жоржа Перека 194
- Сатирична слика руске емиграције у југословенском стрипу тридесетих година 7
- Сви путеви возе из града 132
- Семантика коментара у краткој прози Бранка Ћопића 50
- Семантичко поље победе и пораза у различитим културним контекстима 239
- Сервантесов *Дон Кихот* у подтексту прозе Бранка Ћопића 61
- Слика Београда у путопису Ласла Ч. Саба 295
- Слика Београда у радовима и успоменама руских емиграната 1920–1930. 270
- Слика Сарајева у роману *Пути за Саниа Клару* Витомира Мартића 182
- Слика српског града у успоменама и документима припадника Црвене армије у јесен 1944. 283

- Слике и одјеци Великог рата у прози Вељка Петровића и Милана Кашанина 44
- Слике предела и мостови у путописима Иве Андрића и Хулија Кортасара 106
- Смисао почетка и краја романа *Проклећа авлија* Иве Андрића 286
- Списатељица Хедија Хусејин у *То је већ нешто друго* 296
- Спремност на сепуку: пут мача и пут пера у поезији Ане Ристовић 266
- Српске песникиње на првој линији. Јелена Јела Кујунџић и Милица Стојадиновић Српкиња на попришту турског бомбардовања Београда 1862. године 290
- Српске песникиње у *Књижевству*: часопис, зборник, база 70
- Српске песникиње у песничким антологијама 20. века 211
- Српске песникиње у ревији Жена и Свет (1925–1941) 28
- Српски језик и ћирилица данас 144
- Српски језик као црногорски: на примјеру накарадне израде *Рјечника црногорској народној и књижевној језика* и српски говорни простор данас 307
- Српски роман у новом веку 219
- Српско грађанство у Трсту и „Балкански трошан свет”: мост ка дуговној и државној обнови Србије у 18. и 19. веку 210
- Српско језичко и књижевно бивство у библиографији 29
- Станислав Винавер и уметност кратке приче 220
- Статус српског језика и ћирилице у Црној Гори данас и неопходност јединства српског језичког простора 277
- Стилистичка гозба у књижевности 135
- Сто година касније: религијски аспекти у Андрићевом „Писму из 1920. године” 262
- Супротстављени снови о граду у роману *Иди њостави сиражара* 115
- Тема љубави у поезији Десанке Максимовић и јапанских песникиња 161
- Тематизовање Великог рата у српској књижевности 162
- Тестимонијални дискурс у роману *Воз њролази њрви* Елене Пониатовске 66

Топос станице и утопија будућности у „Заточнику” Бранка
Ђопића 17

Ђопићев *Пролом* – лице и(ли) наличје револуције 243

Ђопићева фантастична зоологија у комедији *Одумирање
међега* 114

У загрљају маште и реалности – Мо Јенов Гаоми 111

У заштиту српског језика и ћирилице 136

У правом возу 30

Уводна разматрања о Андрићу и Европи 108

Уз мостове остала је и ћуприја 280

Унутрашња форма речи и метајезичка рефлексивна функција комуникативног чина и језичке игре у делима Петра
Кочића 119

Употреба модалних исказа у Сакијевој причи „Уљези” 199

Флорално фаунална симболика Кочићеве прозе 133

Фолклорни подтекст у приповедачкој прози Петра Кочића 232

Фраземи са компонентом воз у српском, словеначком,
енглеском и француском – културолошке импликације
240

Функција виртуелног наратива у роману *Осма офанзива*
Бранка Ђопића 168

Функција воза у имаголошком приступу у роману *Беспуће* 234

Функције железнице у роману Миодрага Булатовића *Људи
са четири њрста* 87

Хероји у окупираном Београду 191

Химне лепоти механизованог живота 48

Хумор и меланхолија другости у Ђопићевим романима 172

Хумористично и меланхолично у приповедној прози Бранка
Ђопића 208

Целулоидни мост: две супротстављене интерпретације
Другог светског рата у Југославији на играном филму
(1941–1991) 175

Црна пруга на леденом срцу човечанства 153

- Чаробни дрећ и Проклејџа авлија: Томас Ман и Иво Андрић 49
- Човјек, мир и грађење – о вриједности љепоте и смислу
људског бивствовања 33
- Чудо као карактеризација појаве или ситуације (на мате-
ријалу романа *На Дрини Туџрија и Дервиш и смрт*) 124
- Центрификација и криза – културолошка и комуниколошка
перспектива 288
- Шест царских градова (1830–1867) 258
- Школско проучавање одломка „Данак у крви” у функцији
његовања културе сјећања на страдање српског народа 146
- Регистар наслова чланака (латинични)
- „Bosanski milje” u prevodu Andrićeve proze 235
- Buenos días, noche: el sueño de una alternative 150
- Comparative Analyses of ‘Devshirme’ System in Ivo Andrić’s
Novel *The Bridge on the Drina* Based on Bureaucratic Facts of
Turkish History 9
- From Solomon’s proverbs to Christ’s parables 263
- From the pages of Spanish literature to the cinema screens of
the world: Don Quixote as a bridge between countries and
cultures 88
- Goreme Open Air Museum 102
- Kulturno slivanje u jezičkom prostoru „japanskih” romana
Kazua Išigura 110
- La triple castration de l’homme dans *Sérotonine* de Michel
Houellebecq 260
- Mantiku’t-tadyr and journey of the human 103
- Spiritual similarity of japanese and russian peoples, on the
example of the influence of „railways” theme on both
countries 187
- The resonant railroad in the poetry of Seamus Heaney 202
- The sociological aspect of spaghetti-western epic in Abruzzo 23
- Underground* (1995) y *Gato negro, Gato blanco* (1998), dos
importantes obras históricas del maestro Emir Kusturica 148

Регистар наслова зборника

- Андрић и европске књижевности 6, 49, 73, 108, 122, 235, 278, 294, 298
- Андрић и религија 32, 121, 170, 212, 262, 276, 301, 308
- Бранко Ћопић 15, 19, 37, 43, 50, 61, 92, 114, 118, 130, 156, 168, 172, 208, 226, 233, 243, 284, 297
- Гозба и књижевност 10, 13, 54, 62, 129, 135, 174, 183, 198, 216, 218, 221, 261
- Дискурс победе у књижевности 24, 45, 64, 75, 89, 104, 116, 169, 217, 231, 239, 248, 291, 302
- Железница, књижевност и филм 1, 3, 17, 23, 30, 41, 48, 51, 55, 66, 71, 87, 96, 103, 141, 153, 157, 187, 202, 205, 213, 234, 240, 244, 257, 265, 273, 306
- Иво Андрић у нашем времену 2, 22, 35, 36, 56, 67, 81, 106, 109, 112, 146, 154, 166, 181, 192, 247, 254, 280, 286, 292, 293, 299, 305
- Књижевност у преводу 18, 46, 53, 85, 123, 142
- Кратке књижевне форме 68, 78, 80, 113, 152, 184, 196, 199, 220, 238, 263, 272, 296
- Мост у књижевности, историји и кинематографији 65, 88, 97, 107, 148, 150, 160, 175, 193, 201, 210, 222, 227, 252, 259, 269, 274, 281, 282, 287, 289
- Његош у Андрићграду 8, 95, 128, 140, 145, 149, 151, 209, 242, 264
- О Петру Кочићу 27, 42, 59, 72, 74, 119, 120, 133, 155, 167, 177, 179, 200, 232, 241, 285
- Поетичка и тематска прожимања Андрићеве и Селимовићеве прозе 58, 124, 176, 197, 206
- Савремени роман 9, 12, 110, 158, 182, 190, 219, 260
- Сан о граду 4, 5, 40, 47, 60, 63, 77, 90, 91, 100, 132, 159, 165, 171, 173, 178, 189, 215, 224, 228, 236, 250, 253, 267, 270, 275, 283
- Сан о граду. II 7, 26, 69, 79, 98, 102, 105, 117, 126, 204, 214, 245, 251, 268, 295
- Сан о граду. III 101, 111, 115, 127, 137, 138, 180, 185, 188, 230, 237, 246, 258, 300, 304
- Сан о граду. IV 31, 33, 84, 86, 134, 139, 143, 147, 255, 288
- Српска књижевност и Први светски рат 14, 20, 25, 38, 39, 44, 52, 57, 83, 94, 99, 131, 162, 163, 186, 191, 194, 195, 225

- Српске песникиње 16, 28, 70, 76, 82, 161, 207, 211, 223, 249,
266, 290, 303
- Српски језик и ћирилица данас 11, 21, 29, 136, 144, 256, 277,
307
- Филип Вишњић 34, 93, 125, 164, 203, 229, 271, 279

Хронолошки регистар

2014. година 8, 95, 128, 140, 145, 149, 151, 209, 242, 264
2015. година 14, 15, 19, 20, 25, 37, 38, 39, 43, 44, 50, 52, 57, 61,
83, 92, 94, 99, 114, 118, 130, 131, 156, 162, 163, 168, 172, 186,
191, 194, 195, 208, 225, 226, 233, 243, 284, 297
2017. година 1, 3, 11, 17, 21, 23, 27, 29, 30, 41, 42, 48, 51, 55, 59,
65, 66, 71, 72, 74, 87, 88, 96, 97, 103, 107, 119, 120, 133, 136,
141, 144, 148, 150, 153, 155, 157, 160, 167, 175, 177, 179, 187,
193, 200, 201, 202, 205, 210, 213, 222, 227, 232, 234, 240, 241,
244, 252, 256, 257, 259, 265, 269, 273, 274, 277, 281, 282, 285,
287, 289, 306, 307
2018. година 2, 4, 5, 16, 22, 28, 34, 35, 36, 40, 47, 56, 60, 63, 67,
70, 76, 77, 81, 82, 90, 91, 93, 100, 106, 109, 112, 125, 132, 146,
154, 159, 161, 164, 165, 166, 171, 173, 178, 181, 189, 192, 203,
207, 211, 215, 223, 224, 228, 229, 236, 247, 249, 250, 253, 254,
266, 267, 270, 271, 275, 279, 280, 283, 286, 290, 292, 293, 299,
303, 305
2019. година 7, 10, 13, 18, 24, 26, 45, 46, 53, 54, 62, 64, 69, 75,
79, 85, 89, 98, 102, 104, 105, 116, 117, 123, 126, 129, 136, 142,
169, 174, 183, 198, 204, 214, 216, 217, 218, 221, 231, 239, 245,
248, 251, 261, 268, 291, 295, 302
2020. година 6, 9, 12, 49, 73, 101, 108, 110, 111, 115, 122, 127,
137, 138, 158, 180, 182, 185, 188, 190, 219, 230, 235, 237, 246,
258, 260, 278, 294, 298, 300, 304
2021. година 31, 32, 33, 58, 68, 78, 80, 84, 86, 113, 121, 124, 134,
139, 143, 147, 152, 170, 176, 184, 196, 197, 199, 206, 212, 220,
238, 255, 262, 263, 272, 276, 288, 296, 301, 308

ЛИТЕРАТУРА

- Вранеш, А. (2013), *Библиографија*, Београд: Филолошки факултет.
- Станчић, Г. (2019), „Библиографија издања Андрићевог института од 2013. до 2019. године”, *ЛИК : часопис за литературу, језик и културу*, Андрићев институт Вишеград, V, 8, 89–150. doi: 10.18485/ai_lik.2019.5.8.5
- Станчић, Г. (2021), „Обрада саставних делова публикација: поступак и значај (на примеру обраде зборника са научних конференција Андрићевог института”, *Библиозона: часопис за библиоистезику, информатику и културу*, Народна библиотека Стеван Сремац Ниш, 9, 56–66.

Gordana Stancić

BIBLIOGRAPHY OF COMPONENTS OF THE
PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC MEETINGS
OF THE DEPARTMENT OF LITERATURE
OF THE ANDRIĆ INSTITUTE
(2014-2021)

Summary

The Andrić Institute in Višegrad is a scientific research institution founded by the Republic of Srpska and the Republic of Serbia with the aim of carrying out basic, applied and developmental research of general interest for the development of national identity, the preservation of the wealth of cultural and historical heritage and scientific research work in the fields of history, language, literature and film and media.

The scientific research work of the Andrić Institute is carried out through the organization of scientific meetings, lectures, summer schools and through publishing activities. In this paper, we present a part of the publishing activity of the Institute, which refers to the collections of papers from scientific meetings of the Department of Literature. In the period from 2014 to 2021, 22 scientific meetings were held at the Andrić Institute, organized by the Department of Literature.

The aim of the paper is to acquaint the scientific, professional and general public with the results of the scientific research work of this department of the Andrić Institute, as well as to enable the authors to easily get information about their published works. This bibliography is also a contribution to the current bibliography of the Republic of Srpska. The paper consists of a bibliographic study, 308 bibliographic units and 4 registers.

The bibliography consists of 308 bibliographic units described according to the International Standard Bibliographic Description for Component Parts (ISBD (CP)). In order to save space, the bibliographic units are given abbreviated, but in such a way that they contain basic information about the works: information on responsibility, information on the title of the article, information on the title of the proceedings and information on pagination. In order to make it easier to find and search at the very end of the bibliography, registers are provided, and next to each item in the register is a number that belongs to a specific bibliographic unit.

ПРИКАЗИ

Милош Ковачевић
Филолошки факултет Београд
Филолошко-уметнички факултет
Крагујевац

УДК: 811.163.41:821.163.41.09
DOI: 10.7251/LIK2313173K

ЈЕЗИК СРПСКЕ ПРОЗЕ У ОГЛЕДАЛУ СТИЛИСТИКЕ И ЛИНГВИСТИКЕ

(Александар Милановић, *Језик српске њрозе*, Андрићград:
Андрићев институт, 2022, 271 стр.)

Андрићев институт у Андрићграду у оквиру свог Одјељења за српски језик у библиотеци „Знамен србистике” објављује књиге тематски везане за србистичку лингвистику и стилистику. Као једанаеста књиге те библиотеке 2022. године појавила се књига *Језик српске њрозе* Александра Милановића, не зна се да ли више познатог са својих књижевноисторијских или са својих (лингво)стилистичких радова. По самом наслову књиге *Језик српске њрозе* тешко се може закључити да ли је у питању књига која се бави језичко-граматичким или језичко-стилистичким аспектима српске прозе, будући да насловна лексема „језик” готово имплицира као иманентну и своју стилску компоненту. Јер, тешко је и замислити да језика има без стила, а још теже да у вербалним остварењима стила може бити без језика. Зато у наслову Милановићеве књиге лексему језик једноставно треба приоритетно схватати и прихватати у значењу „језик и стил”, или пак само у значењу „стил”. Насловним експлицирањем лексеме језик, и потискивањем у пресупозицију лексеме стил, Александар Милановић успоставља везу ове са претходним трима својим стилистичким књигама: *Језик српских њесника* (2010), *Језик весма њолезан* (2013) и *Језик Јована Судоњића* (2014), од којих је прва чиста стилистичка, друга лингвистичко-стилистичка, а трећа готово искључиво лингвистичка. Тако је насловно, дисциплинарно-тематски и методолошки, ова најновија Милановићева књига најближа

књизи *Језик српских ђесника*, којима се може прикључити и једина Милановићева књига која већ насловом, без лексеме „језик” у свом саставу, упућује на свој стилистички карактер, књига *Реч ђод окриљем ђоеџике* (2016).

Ово је, дакле, трећа Милановићева чисто стилистичка књига. Са претходне двије – *Језик српских ђесника* и *Реч ђод окриљем ђоеџике* – повезује је предметна тематика: то су књижевна остварења приоритетно савремених српских писаца, а диференцира књижевнородна припадност тих текстова – у претходним двјема књигама у питању су поетски текстови, а у овој прозни текстови српских писаца. Једноставније речено, у претходне двије стилистичке књиге Милановић се бавио стилистиком српске поезије, а у овој – стилистиком српске прозе.

Књигу *Језик српске ђрозе* чини, уз Увод, четрнаест текстова о прозним дјелима једанаест савремених српских писаца: 1) Иво Андрић и београдски живи говор; 2) „Језичко-стилске промене у романима Добрице Ђосића: од романа *Далеко је сунце до Времена смрџи*”; 3) „Запажања о језику и стилу у делу *Писци моја века* Добрице Ђосића”; 4) „О лексичким карактеристикама Ђосићеве дневничко-мемоарске прозе”; 5) „Функција псовки у делима Драгослава Михаиловића”; 6) „Михаиловићеви надимци и једна паралела”; 7) „Над језичким лавиринтима Радована Белог Марковића”; 8) „Радуловићево баштињење народних речи”; 9) „Капоров речник носталгије и стрепње”; 10) „Од речишта до речничшта у *Семољ ђори* Мира Вуксановића”; 11) „Стилски обележена лексика у роману *Аџлас оџисан небом* Горана Петровића”, и 12) „Лексички слојеви у роману *Кукавичја џилад* Лабуда Драгића”, 13) „Језик као актер у *Двадесет ђ српских ђодела* Душка Ковачевића”, и 14) „Позиција српског језика у *Аџласу ђсеудомџологије* Светислава Басаре”. Као што се из наслова види, у првих дванаест огледа А. Милановић бави се анализом прозних књижевних текстова девет познатих српских прозаиста (Иве Андрића, Добрице Ђосића, Драгослава Михаиловића, Радована Белог Марковића, Јована Радуловића, Мома Капора, Мира Вуксановића, Горана Петровића и Лабуда Драгића) корпусно

заступљених или са само једним или више њихових прозних дјела. У анализи тих изабраних текстова тих девет одабраних српских прозаиста А. Милановића, како и сам у Уводу каже, занима „и оно што је створено на стандардном језику и оно што представља свестан отклон од њега на граматичкој и лексичкој равни. Овај отклон подразумева пре свега хватање из стилских резервоара граматичких и лексичких архаизама, дијалектизама, жаргонизама, колоквијализама, али и – у србистици недовољно проучену, а веома значајну – неологизацију”.

Последња два огледа у књизи – о језичким ставовима Душана Ковачевића и Светислава Басаре – разликују се од претходних дванаест и корпусно, јер за анализу немају прозне књижевноумјетничке него есејистичке текстове, и методолошки, јер се анализа не заснива на критеријумима интегралне стилистике, него прије свега на књижевноисторијским и социолингвистичким критеријумима.

Наиме, и оглед о књизи Душана Ковачевића *Двадесет и српској подела* и оглед о књизи Светислава Басаре *Атлас исеудомијологије* понајприје су социолингвистички огледи. То потврђује и сам А. Милановић који у закључку анализе језичких тема у Ковачевићевој књизи каже да се она „може читати и као социолингвистичко сведочанство о појединим аспектима функционисања српског језика и о српској језичкој ситуацији крајем 20. и почетком 21. века. Готово све језичке појаве описане у његовој књизи третиране су и у најбољем приручнику социолингвистике у нас [*Социолингвистика* М. Радовановића]. Вођен широком ерудицијом и извршним језичким осећањем, познати драмски писац издвојио је више језичких појава у савременом српском друштву који су заслужиле специфичну обраду у контексту расправе о нашим поделама. Сагледане синтетички и наведене редом којим се појављују у књизи, у питању су следеће појаве: језички ставови происточно оријентисаних Срба, очување ’језика предака’ кроз историју, језичко испољавање пројугословенски оријентисаних Срба, говорна асимилација Срба рођених ван данашњих државних граница у савременој Србији, језичка асимилација исељених Срба, разноликост српских

презимена као фактор подела, судбина регионалног израза у језику српске књижевности, статус српско-хрватских језичких односа”. Ето тако, као да нам и Душан Ковачевић и Александар Милановић као његов „аналитичар” бјелодано (до)казују: и српски језик као најбитнији идентитетски, обједињавајући критеријум српског народа – код Срба (парадоксално, зар не!) неријетко може бити, а често и јесте, критеријум српских подјела, односно раздвајања!

Што се пак Басарине књиге тиче, анализа је опет социлингвистичка, али, због саме тематике Басарине књиге и Басариног начина третирања те тематике, битно је друкчије проведена него анализа Ковачевићеве књиге. Милановић констатује да је у књизи *Аџлас њсеудомийолоије* Басарино полазиште „радикалан ауџошовинизам, који се од првих страна надаље кроз књигу непрекидно наглашава, а испољава се у различитим формама и напада при томе сва суштинска идентитетска српска обележја”: од православља, обичаја, до српског Вуков(ск)ог језика. Издвајајући Басарино непознавање чињеница, и на том непознавању изведене произвољне закључке, јер Басара, „на документе и научне чињенице ... не даје ни пет пара”, Милановић показује како Басара покушава „да створи некакву идеолошку платформу за своје насумично изнесене судове”, при чему „неретко упада у контрадикторности”. Оне су посебно видљиве у Басариној критици Вука и његове реформе. Суштину анализе Басарине књиге представља Милановићев закључак, чији најбитнији дио овдје цитирамо:

„Басарина књига би се зато могла сасвим недвосмислено оценити као културни скандал, једноставно речено, првенствено због огромнога ауторовог незнања. А тек потом и због изражене мржње према сопственом народу, језику и култури. Тај скандал је прећутан у српској јавности, што може бити добро. Бобу, ипак, понекад треба рећи да је боб, да не би умислио да је поп. И за то постоји важан разлог: транзиција нам је по први пут у историји српске књижевности донела и у свету јединствен феномен – књижевнике који по задатку не воле матерњи језик на којем пишу, као ни његово основно писмо. И не само да их не воле, већ о њима

пишу најнедостојније неистине. Они, по транзицијским правилима, 'по дифолту' постају колумнисти у српским медијима (углавном са страним или тешко утврдивим капиталом), а потом своје текстове претачу у књиге хибридног стила и жанра, као и магловитог садржаја. Тиме су се ови писци нашли у опозицији са свим српским књижевницима који су као браниоци српског језика и писма били увек на првој линији културног фронта кроз историју, било да су то били као писци књижевнојезичких манифеста (Захарија Орфелин, Доситеј Обрадовић), као аутори језичких расправа (Станислав Винавер, Меша Селимовић, Милован Данојлић, Драгослав Михаиловић) или есеја (Иво Андрић). Сви су они увек били на страни нашег језика и нашег писма, и када су нападали и када су бранили поједина решења у њима. Наспрам њих сада су се нашли писци који се не стиде свога незнања, својих натегнутих идеолошких конструкција без аргумената, свога робовског менталитета и додворавања које може бити и треба да буде профитабилно. Ови писци се не гаде ни најјефтинијег политичког фразирања на нивоу предизборних скупова по месним заједницама."

Ова два нестилистичка, приоритетно социолингвистичка рада којим А. Милановић завршава књигу *Језик српске прозе* на најбољи начин показују зашто је у наслову књиге изостала лексема „стил”. Јер, наведени есејистички радови јесу прозни, зато су и ушли у књигу, али нису књижевноумјетнички, па се не могу подвргнути критеријумима интегралне стилистике, којима се приоритетно откривају и образлажу умјетнички ефекти језичких јединица у једноме тексту. Али ови радови показују да књижевници у својим текстовима неријетко и нису књижевници, а покаткад се неки од њих тешко могу подвести, због својих, можда је најбоље рећи, небулозних ставова према српском језику, и под српске књижевнике.

А изучавање подлоге умјетничког ефекта, најчешће као доприноса укупној естетској вриједности – јесте основни задатак који пред себе поставља А. Милановић у анализи књижевних прозних текстова девет већ наведених српских прозних писаца. Као историчар српског књижевног језика,

Александар Милановић има међу српским стилистичарима једну изразиту предност. Познајући језик писаних споменика и језик књижевности преддуковских епоха, А. Милановић је у прилици да језик сваког анализираног савременог прозног српског писца стави у контекст историјског (дис)континуитета српског културног писаног наслеђа: како оног књижевног тако и оног некњижевног из предстандардних (преддуковских) идиома. Није без значаја поменути и то да је Александар Милановић аутор најсажетије, најрецентније, и вјероватно најчитаније *Крајке историје српског књижевног језика*, будући да је досад доживјела чак три издања (2004, 2006. и 2010). А та веза предстандардних писаних текстова са текстовима савремене прозне српске књижевности најоучљивија је на лексичком плану: приоритетно на плану лексичке стандардизације, архаизације и неологизације.

Зато је у Милановићевим огледима о прозним писцима лексика готово незаобилазан аспект анализе. И то она онеобичајена, она која је у дјелима прозних писаца спецификум језика књижевности, друкчије речено: која представља најбитнију диференцијалну црту између књижевног језика и језика књижевности. Међуоднос стандардне, општеупотребне лексике и књижевно обиљежене лексике, уз освјетљење улоге те обиљежене лексике у остварењу умјетничке, естетске вриједности књижевног дјела – основни је циљ готово свих стилистичких огледа у овој Милановићевој књизи. Циљ који пред себе може поставити само онај ко је до у танчине упућен у језичко-стилске прилике у српској култури – од првих писаних споменика до данас.

Тако се у првом огледу у књизи, у огледу о улози београдског живог говора у обликовању Андрићевог књижевног језика Милановић бави Андрићевим лексикографским радом. Милановић, наиме, анализира мало познати, за Андрићева живота необјављени него у заоставштини пронађен, Андрићев рукописни речник исписиван у једној свесци са тврдим корицама, намењеној азбучној нотацији података. Име *Речник одомаћених речи и израза* није Андрићево, већ је дато при каталогизовању личног фонда

Иве Андрића. У раду аутор тражи одговор на питање зашто је Андрић биљежио разговорну лексику у Речнику.

Лексика у Андрићевом Речнику махом је са београдских улица, пијаца и из београдских ресторана, кафана, кућа и станова, мада не сва. Ту лексику Милановић разматра из различитих језичких и лексико-семантичких аспеката: а) с обзиром на њену припадност различитим жаргонима и специфичним типовима дискурса; б) с обзиром на битна семантичка поља (прије свега семантичка поља жене и мушкарца); в) с обзиром на језичко-лексиколошки статус „одредница” (лексеми, фразеологизми, поредбене конструкције, колоквијални изрази, вулгаризми и један жаргонизам: *зезање*). Милановићева је претпоставка „да је Андрић свакодневну лексику бележио као потенцијалну грађу за своју прозу, пре свега за актуелизацију говора књижевних јунака и ликова, али и приповедача”, јер му је „као књижевнику несумњиво било стало до промена које је у прозни израз уносио тзв. ’београдски стил’ и делимично је у њима и учествовао на самоме крају епохе, али му је пажњу привлачио и изазовни београдски разговорни и колоквијални израз, и не само београдски. Окретањем ка актуелном живом говору стварао је и следио модерне токове послератне српске књижевности, који су све више своје стилске изворе препознали у живом говору”.

Анализа лексике, првенствено оне обиљежене, основни је предмет готово свих осталих језичко-стилских анализа прозних дјела савремених српских писаца. Од свих за анализу изабраних писаца у књизи је бројем посвећених му радова најзаступљенији Добрица Ћосић, са три рада. Први се бави језичко-стилским промјенама у трима романима Добрице Ћосића: роману *Далеко је сунце*, роману *Корени* и роману *Време смрти*. У раду је извршена двопоредбена анализа активираних лексике у тим трима романима: најприје између романа *Далеко је сунце* и романа *Корени*, а потом између романа *Корени* и четврте књиге тетралогије *Време смрти*. Та два различита типа поређења условљена су тематиком и временским оквиром, који су врло значајни за утврђивање језичко-стилских промјена. Детаљна лингвостилистички

проведена лексичка и лексичкосемантичка анализа (присуства или одсуства појединих типова лексике, нпр. дијалектизама, фразеологизама, архаизама, вулгаризама, неологизама, историзама, жаргонизама) показала је да се у лексици трију Ћосићевих романа „и на нивоу њене стилогености и на нивоу стилематичности уочавају не само промене него и несумњиви помаци. Ћосић је, сазревајући као писац и ширећи своје поетичке видике, мењао и ширину тематског и стилског захвата у романима. Зато и лексика из романа у роман постаје богатија, разноврснија и ефектнија, а најчешће и јасније мотивисана. Тежња ка реалистичности језика огледа се највише у слабљењу отпора према вулгаризмима, као и у све запаженијем месту локализама, дијалектизама, колоквијализама и жаргонизама у романима. Све чешићом неологизацијом Ћосић је у извесној мери и поетизовао језик романа. Документарности романа са тематиком из прошлости доприносили су историзми, а истовремено и актуелизацији и поетизацији и функционални, добро одабрани архаизми”.

Други рад посвећен Ћосићевој прози бави се лингвостилистичком анализом књиге *Писци мога века*, у којој се, због њене специфичне тематике, маркирање говора књижевних ликова не врши дијалектизмима и локализмима, него колоквијализмима карактеристичним за београдски говор, као и оказионализмима измијешаним са политичким неологизмима. На синтаксичком плану, ово Ћосићево дјело одликују двије доминантне особине, с једне стране паралелизми и понављања, а с друге дуга реченица. Када се упореде језик Ћосићевих романа и језик овога дневничко-мемоарског Ћосићевог дјела, они стоје у корелативном односу. „Разлике у избору лексике (одсуство дијалектизама и локализама, присуство неологизама из политичког дискурса) условљене су тематиком дела, док сличности у избору синтаксичких средстава и поступака сведоче о поетизовању дневничко-мемоарске прозе на исти начин на који је то Добрица Ћосић чинио у својим најбољим романима.”

И трећи рад о Ћосићевом стваралаштву посвећен је искључиво анализи лексичко-стилистичких карактеристика

његове дневничко-мемоарске прозе. Циљеви рада су да се установе поједине лексичке константе Ћосићеве дневничко-мемоарске прозе и направе паралеле са истим цртама у већ анализираном Ћосићевом делу. Анализа је показала да је у Ћосићевој новијој дневничко-мемоарској прози (*Босански райи* и *Време змија*) стилски маркирана лексика хетерогена, при чему у њој коегзистирају вулгаризми, пејоративи, архаизми, кроатизми, жаргонизми и колоквијализми, а нарочито су бројни индивидуални неологизми. А колико су индивидуални неологизми бројни у свим Ћосићевим дјелима, најбоље свједочи Милановићев предлог да би било потребно израдити „речник(е) пишчевих неологизама, како у дневничко-мемоарској прози тако и у његовим романима”.

Уз Добрицу Ћосића, још један српски прозни писац заступљен је у књизи са више радова, и то Драгослав Михаиловић, са два рада. Први је рад посвећен *Ћоворном чину Ћсовки* у Михаиловићевим дјелима. Анализа је показала да је тај говорни чин у различитим прагматичко-семантичким типовима присутан у Михаиловићевим дјелима, као и да псовке код Михаиловића „никада нису постале пуко средство сензационализма и примитивног популизма, оне нису одраз голе и немотивисане вулгарности, са чиме се у данашњој књижевној, филмској и музичкој продукцији, нажалост, неретко и све чешће срећемо. У прози великог мајстора и псовке, у свим својим облицима и са свим стилским функцијама у тексту, постале су, и остале, у служби уметности”. Други рад посвећен лингвостилистици Михаиловићеве прозе бави се улогом *надимака* у његовим дјелима. Детаљна анализа структурно-семантичких типова надимака у Михаиловићевој стварносној прози, резултирала је закључком да је писац „у поетику стварносне прозе иницијално уградио поступак реалистичног именованја јунака и ликова, али и веома реалистичних, понекад и аутентичних, надимака, карактеристичних за београдску, ћупријску или неку трећу средину. Увођење реалистичних и живописних надимака који се дуго памте, међутим, само је увод у поступак откривања мотивације за њихов настанак. Овде се Михаиловић у многим својим прозним делима доказао као

мајстор повезивања надимка са карактеристичним детаљима из јунакових живота, те овај колоквијални облик именовања постаје типичан одраз животне стварности појединца или породице. Убедљивим поступком објашњења настанка надимака и суптилним повезивањем надимка и јунакове судбине, Михаиловић фасцинантно књижевно негира основне научне поставке ономастике о десемантизацији властитих имена. У Михаиловићевим делима, наиме, имена нису лишена значења, као што је то случај са већином властитих имена, већ је у њих уграђено некакво дубинско значење које постаје и неизбежни усуд јунака. Дубине ове неочекиване везе између ознаке и означеног постају свесни, пре или касније, и „носиоци” надимака и њихова околина и приповедач.

Са по једним лингвостилистичким радом у овој Милановићевој књизи, уз већ поменутог Иву Андрића, заступљено је пет српских прозних писаца: *Радован Бели Марковић*, *Јован Радуловић*, *Момо Кајор*, *Миро Вуксановић* и *Лабуд Драјић*. И код свих њих у центру лингвостилистичке стилематично-стилогене анализе налазе се њихове лексичке особености. Анализом збирке приповиједака *Даље од ољшара* и епистоларног романа *Прошао животи* Милановић показује да Радуловићев језик у оба ова дјела има снажно упориште у народном говору далматинских Срба, али и у фолклорном језику, с тим да је утицај локалног говора прије свега препознатљив у лексичким дијалектизмима и локализмима, али и у активираној народној фразеологији. Управо том активираним лексиком Радуловић је „стилски изузетно оживео и дочарао српску Далмацију и свакодневни живот у њој, нажалост више у прошлости но данас”.

Стилематично ткање лексема завичајног говора и њихова стилогена функција предмет је и лексичко-стилске анализе романа *Семољ ѿра* Мира Вуксановића. У центар анализе тог романа-рјечника Милановић издваја три за дјело кључне ријечи: *ѝричалишѝе*, *словишѝа* и *хрѝишѝе*. „Ове лексеме су пажљиво позициониране у тексту, па се *ѝричалишѝе* налази у првом делу романа, *словишѝе* на средини, а *хрѝишѝе* на самоме крају.” Вуксановић је, закључује А. Милановић, „засукао рукаве да прође по митској Семољ

земљи, да хаотично стање семољских речи из хрпишта пером, тј. оловком пренесе у ред: у речник, у роман”.

И кад је у питању Лабуд Драгић, други српски писац из Црне Горе чије је дјело предмет Милановићеве лингвостилистичке анализе, у центру пажње је стилски аспект Драгићеве лексике у његовом без сумње најуспјешнијем прозном дјелу, роману *Кукавичја њилаг*. Детаљно проведена лексичко-стилистичка анализа показала је да је Лабуд Драгић изворе стилогености и стилематичности тражио и пронашао „у брижљиво бираној лексици из српске прошлости, тј. у архаизмима и историзмима, или са српске територијалне или социјалне периферије, тј. у дијалектизмима, регионализмима или жаргонизмима”. На тај начин он и Миро Вуксановић „својим романима дају нови тон, нову нијансу оваквим поетичким и стилистичким настојањима, урањањем пре свега у дубине српских говора у Црној Гори, а богаћење *језика српске књижевности* овиме се и продужава и продубљује”.

За разлику од стилског активирања различитих типова колективне, народне лексике код Вуксановића и Драгића или пак код Ђосића, Милановић ће у анализи лексичких слојева романа *Ајлас ојисан небом* Горана Петровића као лексичку креацију издвојити Петровићеве потенцијалне ријечи и окационализме, с тим да је управо у овим другим „пишчева језичка игра на врхунцу, као и слобода у рушењу народним и стандардним језиком прописаних граница. Чини се да је неспутана језичка игра у области творбе речи управо у роману *Ајлас ојисан небом* достигла врхунац у целокупном досадашњем Петровићевом опусу. Сложенице налик на надреалистичке експерименте, у којима доминира сликовитост поређења додатно су наглашене стилским поступком кумулације на више места у роману”.

Код највећег броја анализираних прозних писаца сусреће се као стилски поступак у стилогеној функцији и оживљавање застарјелих ријечи или архаизама. Али ни код једног писца то оживљавање нема стилогени ефекат какав има код Мома Капора, чија два романа – *Како њостајати њисац: роман-њриручник* и *Исиовести: ауњиобиографски роман* – Милановић подвргава лингвостилистичкој

анализи. Милановић показује да се у оба романа „омаловажавање садашњости и глорификовање прошлости” најексплицитније исказује односом нескривене симпатије према застарјелим ријечима. „Стрепња од заборава и жеља да се сачувају сви детаљи прошлости, блага носталгија и меланхолија, као и глорификовање младости (своје и туђе), Капора воде у бирану разливеност у приповедању и свесне дигресије у којима се симболичким одумирућим појмовима и речима дају све сликарске нијансе”. Због тога, закључује Милановић, Капор „застареле речи није увео са циљем да оне онеобиче, уздигну пишчев језик и стил, као што је то уобичајено код већине писаца”, него из једног јединог а јасног разлога: „У Капоровим романима речи које су недавно застареле постају симболи прохујалог времена и повод за сентименталне приче о њему.”

И за крај смо, иако он није у књизи последњи, оставили Милановићев рад о *језичким лавринијима Радована Белог Марковића* (први пут објављен у часопису *Књижевности* 2008. године). Оставили смо га за крај зато што је тај рад парадигматичан за Милановићев лингвостилистички приступ књижевном тексту. Али и зато што овај рад показује да једино сјајан дијахронијски усмјерен лингвистилистичар може проникнути у стилистичку структуру одређеног типа књижевних текстова, какви су нпр. текстови Радована Белог Марковића. Није зато ни чудо да је овај Милановићев рад један од најцитиранијих радова о језичко-стилским аспектима прозе Белог Марковића, а њих је до сада више од десет (највише кад је ријеч о било коме савременом прозном српском писцу). Подстрек настанку већине тих радова био је управо овај Милановићев рад, а то се види и по томе што се у сваком од тих радова готово унисоно понавља да је први научни лингвистички рад, утемељен на строгој научној методологији, о језику Белог Марковића написао управо А. Милановић. Овдје ћемо зато само укратко, под цитатом, указати на најбитније резултате овог, по утицају који је имао, лингвостилистички вјероватно најбитнијег Милановићевог рада.

Осврћући се на истраживања језичких поступака у прози Белог Марковића, Милановић ће рећи да су она

„углавном била експресионистичка, лишена методолошког апарата при дескрипцији језичког материјала”. Дакле, без адекватне методологије истраживања. А та адекватна методологија, по Милановићу, „морала би узети у обзир да писац користи различите поступке онеобичавања свог израза, међу којима се као доминантни издвајају:

а) архаизација језика на свим језичким нивоима од фонетско-фонолошког до синтаксичког;

б) коегзистенција језичких норми различитих идиома: норми савременог српског језика, рускословенског и славносрпског језика, у извесној мери чак и норми српскословенског или дубровачког књижевног језика;

в) имплементација ненормираних језичких јединица, махом лексичких: вулгаризама, неадаптираних германизама, дијалектизама, околионализма и др.”

Анализа свих тих јединица, по Милановићевом мишљењу, указује на архаизацију као темељну особину језика Белог Марковића. „Архаичну боју Марковићевом изразу уз лексику пре свега даје пишчева реченица. Разграната и предугачка реченица српске писмености 18–19. века, додатно закомпликована уметнутим клаузама и синтагмама, бројним инверзијама, интерпозицијама и другим необичним позицијама енклитика, као и глаголима у финалном положају, најчешће се у литератури назива барокном. Управо такву реченицу српске књижевности, администрације и новинарства Р. Б. Марковић преноси на крај 20. века.” Иако рађен на корпусу само романа *Лајковачка џуџа*, овај Милановићев рад указао је на суштинске језичко-стилске, и то не само лексичке него и синтаксичке, карактеристике како овога дјела тако и цијелог прозног опуса Радована Белог Марковића. И што је најзначајније, на научну методологију његовог истраживања.

И да закључимо. Књига Александра Милановића *Језик српске џрозе* без сумње представља један од најзначајнијих доприноса лингвостилистици српске прозе. У лексичкостилистичком дијелу србистичке лингвостилистике, посебно оном који уједињује дијахрони и синхрони аспект стилистичког истраживања, ова Милановићева књига је без

премца. И не само у србистици. Зато није нереално очекивати да се Милановић неће задржати само на улози инаугуратора дијахроне стилистике код Срба, него да ће србистици подарити, ако не систем онда најмање концепт дијахроне стилистике, чиме ће се експлицитно показати њен значај не само за дијахроне него и за синхроне писане, прије свега, књижевне текстове.

Милош Ковачевић
Филолошки факултет Београд
Филолошко-уметнички факултет
Крагујевац

УДК: 811.163.41`27:81`32
DOI: 10.7251/LIK2313187K

ИЗУЗЕТНА КЊИГА ИЗ СРБИСТИЧКЕ
ЛИНГВОСТИЛИСТИКЕ

(Милка Николић, *Поетизми и прозаизми*:
Лингвостилистички поглед на језик српских јисаца,
Андрићград: Андрићев институт, 2022, 373 стр.)

Андрићев институт у Андрићграду у оквиру свог Одјељења за српски језик у библиотеци „Знамен србистике” објављује књиге тематски везане за србистичку лингвистику и стилистику. Као десета књига те библиотеке 2022. године појавила се књига Милке Николић *Поетизми и прозаизми*, са поднасловом: *Лингвостилистички поглед на језик српских јисаца*.

По многим карактеристикама, ово је уникатна књига у србистичкој лингвостилистици и/или интегралној стилистици. Прије свега по свом садржају, а потом и по начину компоновања, хармонизованим са темама у њој презентованим. Сами наслови поглавља који чине књигу готово да ни по чему не указују на њену изузетност. Наиме, као и већина научних књига, и ова књига Милке Николић започиње кратким *Предговором*, као својеврсним уводом у разлоге њеног настанка и у њен садржај и начин његовог структурисања, а завршава се *Библиографском напоменом* о томе који су у књигу уврштени текстови претходно (не)објављени, *Рејсџром имена* и врло сажетим *Подацима о аутору*. Наслови истраживачко текстуалних поглавља, а њих је четири, тек делимично упућују на општи, претежни садржајни план књиге, тако да ни они ову књигу готово ни по чему не издвајају од сродних научних (лингво)стилистичких књига. Наиме, књигу чине четири истраживачка поглавља,

са следећим насловима: 1. *Уводна разматрања* (стр. 11–92), 2. *Поетски текстови* (93–196), 3. *Прозни текстови* (197–342), и 4. *Закључна разматрања* (343–358). Али је јединственом чине управо садржаји оквирних поглавља – уводног и завршног, пре свега уводног. Уводно поглавље на безмало стотину страница текста доноси преглед досадашњих србистичких истраживања поезије у прозе у последњих двадесет година, тј. од почетка XXI вијека¹, или тачно од 2001. до 2022. године. И то какав преглед.

Прво потпоглавље уводних разматрања насловљено је „Новија лингвостилистичка истраживања српске поезије”. Анализа је заснована на 77 истраживачких лингвостилистичких текстова о позији српских песника. Ово је најрепрезентативнији, готово потпуни списак свих србистичких радова о лингвостилистичким карактеристикама српске поезије. Али Милка Николић није давала преглед истраживања по појединим, па чак ни по групама радова, нити преглед радова писаних о поједним писцима, или групи писаца, него је направила преглед доминантних тема којим су се бавили србистички лингвостилистичари, као и најзначајнијих резултата до којих су у својим истраживањима они дошли. Ауторкин циљ је, дакле, био (1) да се изабрана литература разврста према истраживачким стилистичким темама, као и (2) да се издвоје кључна постигнућа до којих су проучаваоци дошли.

А као кључне лингвостилистичке теме истраживања српске поезије Милка Николић издваја следећих осам, наводећи иза сваке од њих и списак радова у којима су оне разматране:

(а) типови еквивалентности и начини остваривања поетске функције језика;

(б) принципи песниковог избора и употребе лексике, посебно стваралачки приступ неологизмима, затим, типови стилски обележене лексике, као и стилогени лексички

---

1 Ауторка у напомени наглашава да је избор за анализу само радова из 21. века условљен и тиме што „о стилистичким постигнућима 20. века детаљно говори књига *Српски стилистичари* [Београд: СКЗ, 2021] Милоша Ковачевића”.

спојеве и устаљени (неидиоматизовани/идиоматизовани) изрази;

(в) гласовно устројство песме, као и међуоднос риме и понављања, затим паралелизам као конструктивни принцип стиховне структуре;

(г) синтаксичко устројство песме, затим кохезивно-кохеренцијско устројство у поетском тексту, као и релације између стиха и реченице;

(д) „строге” песничке форме, као што су *акросџих*, *иалиндром*, *сонет*, *сонетни венац*, *фоничка њесма*, *фонет*;

(ђ) типови стилема, укључујући и стилске фигуре;

(е) доминантни типови језичко-стилских поступака, корелација формалних одлика и садржајних (мотивских, идејних) вредности у поетском тексту;

(ж) однос поетског језика према стандарднојезичкој норми, као и принципи избора и начини укључивања различитих (нестандардних/стандардних) идиома у поетски текст.

Све теме, као аргументовано показује М. Николић, по правилу су разматране у оквиру *стирукџурално-семиотичкој џрисџуџа* и имале су за циљ издвајање и опис карактеристика *срџској џоетској језика* применом чисто лингвостилистичког или интегралностилистичког метода, реализованог кроз одговарајуће методолошке поступке, засноване на следећих пет принципа: (1) полази се од поетског текста, испитује однос стиха према граматичкој реченици, као и синтаксостилема према синтаксемама; (2) прате се фоностилеми и прозодеми у погледу њихове релације према ритмичким склоповима; (3) осветљавају се семантичке реализације лексема у микроконтексту, при чему се узима у обзир и макроконтекст, као и ванјезичка стварност на коју свет песме упућује; (4) издвајају се кохезивно-кохеренцијски фактори помоћу којих се интегришу текстостилеми; (5) формулишу се лингвистички (стилистички) принципи према којима се постиже/испољава поетска функција језика.

У сумирању најзначајнијих резултата србистичких лингвостилистичких истраживања српске поезије Милка Николић издваја четири: (1) осветљавају се језичко-стилске особености текстова савремених српских песника; (2)

идентификују се, описују и објашњавају одлике српског поетског језика; (3) доприноси се истраживању феномена поетског језика уопште; (4) показује се да се интегралностилистички метод одликује високим аналитичким и интерпретативним потенцијалом. При томе је *интегралностилистичка анализа* увек двоаспекатска (стилематичка и стилогена) и обухвата: (1) принципе остваривања *еквивалентности* у стиховним творевинама; (2) језичке механизме којима настају *доминанције* у песничким текстовима/опусима; (3) *идејизме* карактеристичне за поетски дискурс одређених стваралаца.

Друго потпоглавље уводних разматрања насловљено је „Новија лингвостилистичка истраживања српске прозе“. И структурисано је на сличан начин као и поглавље о истраживању поезије. А структура потпоглавља имплицитно се уочава и на основу резултата до којих је ауторка дошла у погледу тематике којом се баве разматрани лингвостилистички србистички радови о српској прози, а тих радова је 112, што је за готово трећину више него радова посвећених анализи поезије.

Ауторка је све те радове тематски разврстала у осам категорија, упућујући иза сваке од категорија на радове који јој припадају. А те тематске цјелине око којих се окупљају лингвостилистички радови, по налазима М. Николић, јесу:

(а) принципи пишевог избора и употребе лексичких јединица, затим лексичких спојева и стилски маркираних израза, посебно идиоматизованих израза;

(б) принципи пишевог избора и употребе глаголских облика, посебно с обзиром на функцију и значења глаголских облика;

(в) синтаксичке (синтаксичко-стилистичке) одлике прозног текста;

(г) типови говора, укључујући и анализу ауторске дијалогичности;

(д) композиционе (композиционо-стилистичке) одлике прозног текста, посебно кохезивно-кохеренцијски поступци;

(ђ) типови стилема, нарочито оних изражених стилским фигурама;

(е) доминантни типови језичко-стилских поступака, корелација формалних одлика и садржајних (мотивских, идејних) вредности у прозном тексту, нарочито (ко)релација између језичко-стилских и наратолошких одлика;

(ж) поступци пререгистрације, али и функција и принципи употребе различитих нестандартних идиома.

Из такве анализе проистекао је један од најопштијих и најутемељенијих а аргуменованих закључака – да се однос *језика* српске књижевности према српском књижевном (стандардном) језику током 20. века мењао и развијао у два правца: (1) један правац подразумева да у прозном тексту доминира *стилојена* функција *нестилиемајичних* јединица (по чему се препознаје проза Ива Андрића); (2) други правац подразумева да у прозном остварењу доминира *стилојена* функција *стилемајичних* јединица (чиме се одликује проза Милоша Црњанског).

Што се пак истраживачких резултата лингвостилистичких радова о српској прози тиче, ауторкин општи закључак је да се статус одређеног књижевног дела у *линвистичкој* (*језичко-стилској*) *стијолоји* новије српске прозе може најопштије одредити на основу три кључна критеријума: (1) поступци којима се реализује пререгистрација; (2) типови репрезентолошких дискурса; (3) приповедачка функција глаголских облика. А за основни, научно најутемељенији, метод стилске анализе примењен у највећем броју анализираних радова ауторка издваја метод *интегралне стилистике*, којим се најбоље осветљава специфичност језика и стила одређеног писца.

Најзначајнија научна постигнућа анализираних лингвостилистичких радова, по мишљењу ауторке, везана су за: (1) осветљавање језичко-стилске особености текстова савремених српских прозних писаца; (2) идентификацију, опис и објашњење одлике идиолеката бројних српских романсијера и приповедача; (3) потврду да се интегралностилистички метод одликује високим аналитичким и интерпретативним потенцијалом.

Ова два прегледна текста о србистичким (лингво)стилистички радовима најпре о српској поезији, а потом и о

прози – врло су значајни за будућа лингвостилистичка, посебно интегралностилистичка истраживања. У њима је најпре дат не потпун, али досад најпотпунији, списак ово-вековних србистичких лингвостилистичких радова, а потом њихова тематска и методолошка систематизација. Из те систематизације најбоље се, најпре, разазнаје шта су инваријанте, а шта варијанте у истраживању поетских и прозних српских књижевноуметничких текстова, а потом која су тематска подручја искључиво поетска или прозна, и на крају која су тематска подручја српске поезије и прозе тек мимогредно дотакнута. На основу тих радова сваки ће будући истраживач српске поезије и прозе имати јасно представљен историјат досадашњих најрецентнијих србистичких истраживања, на која се може ослонити било да преузима методологију интегралне стилистике, било да је надограђује критеријумима интерферентних научних дисциплина. А ти су радови посебно битни за наставу језика и књижевности у средњој школи и на факултетима, јер се та настава не може ни замислити без укључења језичко-стилског аспекта анализе. Та два уводна прегледна рада на најбољи начин потврђују одавно општеприхваћено мишљење да одређени прегледни радови могу бити од непроцењиве користи, чак кориснији он некога високоспецијализованог научног рада. Боље потврде за такво становиште тешко да има у србистици, а посебно у србистичкој стилистици, од ових прегледних радова Милке Николић.

Ако је уводни део монографије Милке Николић прегледног карактера, онда је њен централни део научноистраживачки и строго научног карактера. Њега чине два синегдохално насловљена поглавља: *Поетски њексјови* и *Прозни њексјови*. Текстови што чине дата поглавља имају за предмет анализе поетске и прозне текстове, тако да ти текстови нису поетски и прозни текстови него текстови о поетским и прозним текстовима. Избор синегдохалног наслова поглавља у складу је са тематиком саме књиге, која се, како и наслов упућује, бави поетизмима и прозаизмима, па је употреба полутерминологизираних семантостилема, какви су ови насловни синегдохални, као стилистички маркирана

врло функционална, будући да недвосмислено асоцира стилистички карактер књиге.

Поглавље о поетским текстовима, односно текстовима о поетским текстовима, чине четири научна огледа која се, применом интегралностилситичког метода, баве језичко-стилским одликама у песмама Десимира Благојевића („Фоностилеми у поезији Десимира Благојевића”), Небојше Лапчевића („Језичко-стилски поступци у поетској збирци *Берачи њолена* Небојше Лапчевића”), Душана Поп Ђурђева („Лингвокултуролошки потенцијал језичко-стилских поступака у сатиричној поезији Душана Поп Ђурђева”) и Раденка Станића („Стилски потенцијал зоонима у поетској збирци *Живо блато* Раденка Станића”).

Језичко-стилске поступке у Благојевићевим и Лапчевићевим поетским текстовима М. Николић осветљава из перспективе учешћа стилских доминанти у остваривању стилских вредности (код Благојевића стилска доминанта су фоностилеми, настали на два начина: а) поступком понављања, и б) мимолошким поступцима; док код Лапчевића доминанту представљају а) избор и употреба лексике, и б) синтаксостилеми). При испитивању лингвостилистичких и лингвокултуролошких особености Ђурђеве сатиричне збирке ауторка се ослањала на методолошке концепте двеју лингвистичких дисциплина јер је анализирана збирка особена по томе што културе трансформише у стилски ефектне (стилогене) стилеме. Кад су у питању ономастичке и лингвостилистичке одлике поетског ономастикона Станићеве збирке, ауторка издваја методолошке концепте двеју лингвистичких дисциплина јер је његова збирка особена по томе што ономастичку грађу из реалног света трансформише у стилогене јединице.

Поглавље о прозним текстовима, тј. текстовима о прозним текстовима, чини шест лингвостилистичких научних радова, посвећених језичко-стилским одликама прозних текстова различитих жанровских праваца (уметничка, литерарнопублицистичка и есејистичка проза), чији су аутори Иво Андрић („Стилске доминанте у збирци приповедака *Деца* Ива Андрића”), Милован Данојлић („Стилске

доминанте у роману *Ослободиоци и издајници* Милована Данојлића”), Добрило Ненадић („Стилске доминанте у стварносној прози Добрила Ненадића”), Урош Петровић („Стилски потенцијал лексике у прози Уроша Петровића”), Војислав Лубарда („Језичко-стилски поступци у литерарно-публицистичком остварењу *Анаџема* Војислава Лубарде”) и Милутин Павлов („Језичко-стилски поступци у есејистичком остварењу *Писац у ојлегалу Марсела Прустиа* Милутина Павлова”). Као што се види, стилска анализа обухвата (1) наративну, (2) полемичку и (3) есејистичку прозу, односно фиктивну и нефиктивну прозу.

Фиктивна прозна дела обухватају приповетке (Ива Андрића) и романе (Милована Данојлића, Добрила Ненадића и Уроша Петровића). Резултати истраживања највећим делом су еквивалентни резултатима до којих је дошла новија србистичка литература истражујући српску прозу, и везани су најбитнијим делом за пререгистрацијске поступке, па за типове репрезентолошких дискурса, и приповедачку функцију и значења глаголских облика.

Анализа нефиктивних прозних дела (Лубардиног и Павловљевог) показала је да полемичку и есејистику треба посматрати као метатекстуалне жанрове или дискурсе. Текст Војислава Лубарде показао је да при укрштању публицистичког и уметничког стила аутор користити сложене и значењски изнијансиране механизме у стилизацији текста, док текст Милутина Павлова сведочи да, за разлику од научника, есејист нити мора бити нити је објективан у мишљењу, тумачењу, закључивању.

Оно што књигу чини специфичном то је, с једне стране, однос њеног централног истраживачког дела према „Закључним разматрањима”, а с друге, однос „Уводних разматрања” како према централном тако и према закључном делу књиге. Ти делови чврсто су и насловно и садржајно, и методолошки повезани. Насловно јер „уводни” и „закључни” упућују на њихову пролошку и епилошку функцију у структури књиге. Садржајно и методолошки та три дела књиге потпуно интерферирају. У уводном делу даје се, како смо већ навели, списак и преглед готово свих

лингвостилистичких србистичких радова насталих у XXI веку, преглед темељен на тематској, методолошкој и конклузивној класификацији и категоризацији. Онда се у централном истраживачком делу књиге, у анализи конкретних поетских и прозних српских текстова, примењују релевантни критеријуми уочени и издвојени у прегледу лингвостилистичких радова о српској поезији и прози. Тај истраживачки аналитички део књиге заправо је својеврсна потврда вредности критеријума интегралне стилистике издвојених у претходним србистичким лингвостилистичким радовима. Тако тих десет истраживачких текстова о поезији и прози српских писаца показује каква је експланаторна вредност методе интегралне стилистике и њених критеријума. Вредност централног истраживачког дела књиге тако је најбоља потврда резултата уводног прегледног дела књиге. А истовремено и каква је вредност ове монографије М. Николић. Али вредности монографије не доприноси само интерферирајући саоднос уводног и централног дела књиге, него ту вредност употпуњава и завршни део књиге.

Ретке су књиге, ако их уопште у србистици има, са оваквим завршним, епилошким делом. Завршни део структурно је врло сродан уводном делу. Најприје по томе што он није истраживачки него прегледно-конклузивни. Само што предмет синтетизујуће анализе нису, као што је то случај у уводном делу, србистички лингвостилистички радови из последњег двадесетогођа – него само ауторкини лингвостилистички истраживачки радови, њих десет, презентовани у централном делу књиге. Критеријуми синтетизовања, и експланаторног представљања и једних и других радова, и свесрбистичких и ауторкиних у основи су исти, јер се заснивају на издвајању и систематизовању тематских, методолошких и конклузивних инваријанти. На тај начин се вредност критеријума издвојених у уводном делу потврђује у њиховој примени у истраживачким радовима у централном делу књиге, а заокружује у моделској редупликацији систематизовања датој у завршном делу књиге. Преглед истраживачких путева и резултата ауторкиних радова у закључку је представљен као својеврстан синопсис истраживачких радова

књиге. Тај синопсисни, проширени сажетак заправо је моделована структура свакога рада, смештеног како у оквир истраживачке целине ауторкиних поетских и/или прозних радова, тако и у оквир свих србистичких лингвостилистичких радова прегледно презентованих у уводном делу рада.

Зато је, иако састављена од дванаест лингвостилистичких радова – два прегледна и десет истраживачких – ова књига М. Николић у својој изведби, по својој кохезивној и кохеренцијској међуусловљености, и садржајно, и композицијски и методолошки врло чврсто монографско дело. И то веома успело, по многим својим особинама, посебно по садржају и начину његовог научног презентовања, готово уникатно дело у српској лингвостилистици.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Пожељан обим рада је до једног ауторског табака (до 16 страница формата А4, односно 32.000 знакова с размацима), уз коришћење програма Microsoft Word (Times New Roman фонт, величине слова 12 pt и прореда 1.5);

Фонтове који не одговарају стандарду Office Word приложити уз рад.

За додатне напомене користе се фусноте (фонт *Times New Roman* величине 10pt). Оне могу садржати мање значајне податке, додатна објашњења, напомене о коришћеним изворима, али се не употребљавају за библиографске податке.

Фусноте се у телу текста означавају експонираним арапским бројевима иза знакова интерпункције.

За радове на српском језику користи се ћирилично писмо и примењује се *Правопис српског језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Нови Сад: Матица српска, 2016);

За наглашавање се користи *италик*, не **болд**;

Уредништво задржава право техничке коректуре текста.

Структура рада:

1) име и презиме аутора и институцију у којој је запослен изнад наслова уз леву маргину, и ауторову и-мејл адресу у првој фусноти

2) наслов рада: верзалом (центриран);

3) сажетак на језику основног текста, без ознаке *Сажетак*; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст;

4) до 10 кључних речи на језику основног текста;

5) текст рада;

6) Поравнање: обострано (*justified*);

7) Одељке и мање целине у раду, ако постоје, треба нумерисати (1., 1. 1., 1. 2., итд.)

8) Наведена литература налази се два реда после текста рада под насловом: Извори и литература (центрирано);

9) резиме садржи: име аутора уз леву маргину, наслов рада (верзалом, центрирано), испод наслова Резиме (центрирано), текст резимеа; за радове на српском језику резиме може бити на енглеском, немачком, руском, француском; уколико је рад на страном језику, резиме се пише на српском језику; ако аутор није у могућности да достави резиме на одговарајућем језику, треба да га напише на језику рада, а Уредништво ће обезбедити превод.

Модел цитирања:

Користи се парентетички модел цитирања који се заснива на правилима МЛА стила библиографског цитирања (MLA – Modern Language Association).

Сваки цитат се односи на дело наведено у литератури.

Краћи цитати, до четрдесет речи, наводе се у тексту у континуитету у радовима на српском под двоструким знацима навода: „...“ (у радовима на другим језицима у складу с одговарајућим правописом). Цитати унутар цитата под једноструким знацима навода (полунаводницима) ’...’.

Дужи цитати се наводе у одвојеном пасусу, увученом са леве стране (1,25 цм), без знакова навода, фонтом *Times New Roman* величине 11 pt, са извором датим на крају.

Изостављање дела текста у цитату означава се са три тачке између угластих заграда: [...]

Библиографске референце у тексту у парентетичком облику садрже следеће податке: презиме аутора, годину издања и ако је у питању директан цитат или парафраза, број странице.

Примери:

Цитат или парафраза (Pavlović-Samurović 1993: 196)

Општа напомена (Pavlović-Samurović 1993)

Два или три аутора (Пешикан, Јерковић и Пижурица 2013)

Више од три аутора (Филиповић и др. 2015)

Два или више дела (Pavlović-Samurović 2002; Stojanović 2005)

Ако се неки подаци, међутим, помињу у тексту (аутор и/или година издања), у парентези ће се налазити само подаци који нису већ дати:

Пример:

Павловић-Самуровић наводи први помен појма „модернизам“ (1993: 196).

Када се цитирају извори са интернета где се не наводи датум публикавања, уместо године издања ће стајати „s.a.“ (sine anno) или „n.d.“ (no date).

Пример: (Milić s.a.)

Литература:

Наведена литература налази се два реда после текста. Референце се наводе на доследан начин, азбучним, односно абecedним редоследом. Први ред сваке референце равна се са левом маргином, а сви наредни редови су увучени 1 цм.

Више публикација истог аутора наводе се хронолошким редоследом. Ако је један аутор исте године објавио више радова, они ће се диференцирати додавањем малих слова а, б, в или а, б, с, после године издања. На пример: 2011а, 2011б.

Литература би требало да садржи сва дела наведена у тексту рада и у цитатима. Библиографске референце се формирају на следећи начин:

Књига:

- један аутор

Pavlović-Samurović, Ljiljana. *Leksikon hispanoameričke književnosti*. Београд: Savremena administracija, 1993. Štampano.

- два или три аутора

Солдатић, Далибор, и Жељко Донић. *Свет хиспанистике: увод у студије*. Београд: Завод за уџбенике, 2011. Штампано.

- више од три аутора

Филиповић, Јелена, и др. *Збирка тестова са пријемних испита из шпанског језика*. Београд: Филолошки факултет, 2015. Штампано.

или

Филиповић, Јелена, Јелена Рајић, Луис Монсо и Уго Маркос Бланко. *Збирка тестова са пријемних испита из шпанског језика*. Београд: Филолошки факултет, 2015. Штампано.

- колективно ауторство

Институт за књижевност и уметност (Београд). *Библиографија издања : (1962–1992)*. Београд : Институт за књижевност и уметност, 1992. Штампано.

- секундарно ауторство: тематски зборници, зборници радова са научних скупова и сл.

Nedeljković, Dragan i Miodrag Radović (prir.). *Umetnost tumačenja poezije*. Београд: Nolit, 1979. Штампано.

- електронска књига

Pantić, Miroslav. *Književnost na tlu Crne Gore i Voke Kotorske od XVI do XVIII veka*. Београд: Srpska književna zadruга, 1990. *Projekat Rastko*. 2002. Веб. 20. 03. 2014.

Поглавље у књизи или чланак:

- поглавље у књизи

Видаковић-Петров, Кринка. „Јеврејски песник Јехуда Халеви и интертекстуалност у средњовековној поезији“. Гојко Тешић (ур.). *Теорија – естетика – поетика: зборник у част проф. др. Милослава Шутића*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2008. 443-452. Штампано.

- чланак у серијским публикацијама

Дицков, Весна. „Марио Варгас Љоса у српској преводној књижевности“. *Наслеђе* 18 (2011): 147–163. Штампано.

■ чланак у серијским публикацијама доступан онлајн
Новаковић, Јелена. „Бергсонов динамички принцип у огледалу Винаверове поетике“. *Филолошки преглед*, XLI. 1 (2014): 29–41. Веб. 10. 11. 2015.

■ чланак из електронске базе података
Палавестра, Предраг. „Андрић у Берлину“. *Свеске Задужбине Иве Андрића* 9–10.7 (1991): 211–215. *Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду*. Веб. 13. 07. 2009.

■ чланак објављен у зборнику радова са научне конференције

Бошковић, Драган. „Андрићеви понори: проклетство и светлост“. *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са VII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (26–27. X 2012)*. Књ. 2, *Немогуће: завет човека и књижевности*. Драган Бошковић (ур.). Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2013. 81–86. Штампано.

ЛИК
Часопис за књижевност, језик и културу
Излази једном годишње

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник
Проф. др Милош Ковачевић

* * *

Контакт подаци уредништва
АНДРИЋЕВ ИНСТИТУТ
Трг Николе Тесле, Андрићград
00387 58 620912; info@andricevinstitut.org

Издавач
АНДРИЋЕВ ИНСТИТУТ

За издавача
Емир Кустурица

Лектура и коректура
Желидраг Никчевић

Припрема за штампу
Жељка Башић Станков

Штампа
Белпак, Београд

Тираж
50 примерака

ISSN 2303-8640